

Dofinansowane przez
Unię Europejską

LOKALNA STRATEGIA ROZWOJU

STOWARZYSZENIA
LOKALNA GRUPA DZIAŁANIA
„DOLINĄ WIEPRZA I LEŚNYM SZLAKIEM”
NA LATA 2023-2027

ZMIANY ZAZNACZONE KOŁOREM ŻÓŁTYM

Lubartów, maj

2023

Spis treści

Rozdział I Charakterystyka LGD	3
1. Nazwa LGD i forma prawna.....	3
2. Opis procesu tworzenia partnerstwa uwzględniający dotychczasowe doświadczenie	3
3. Opis struktury LGD	5
4. Opis organu decyzyjnego LGD (Rady)	5
5. Charakterystyka rozwiązań stosowanych w procesie decyzyjnym.....	6
6. Zasady współpracy z członkami LGD oraz z organizacjami i podmiotami z obszaru i spoza obszaru LGD.....	6
7. Zasady funkcjonowania LGD	9
Rozdział II Charakterystyka obszaru i ludności objętej wdrażaniem LSR	10
1. Obszar.....	10
2. Wykazanie wewnętrznej spójności obszaru LSR.....	11
Rozdział III Partycypacyjny charakter LSR.....	13
Rozdział IV Analiza potrzeb i potencjału LSR.....	19
1. Określenie grup szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR oraz problemów odnoszących się do tych grup	19
2. Charakterystyka gospodarki/przedsiębiorczości.....	24
3. Opis rynku pracy	26
4. Działalność sektora społecznego, w tym integracja/rozwój społeczeństwa obywatelskiego	29
5. Problemy społeczne.....	31
6. Opis dziedzictwa kulturowego/zabytków.....	34
7. Charakterystyka obszarów atrakcyjnych turystycznie	36
8. Produkty lokalne, tradycyjne i regionalne.....	37
9. Obszary wiejskie, rolnictwo i rynek rolny.....	38
10. Zasoby środowiska naturalnego i ich ochrona.....	39
11. Infrastruktura techniczna, w tym opis struktury przestrzennej.....	41
12. ANALIZA SWOT.....	42
Rozdział V Spójność, komplementarność i synergia.....	48
Rozdział VI Cele i wskaźniki.....	52
Rozdział VII Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru.....	57
Rozdział VIII Plan działania	58
Rozdział IX Plan finansowy LSR.....	59
Rozdział X Monitoring i ewaluacja	59
Wykaz wykorzystanej literatury.....	61
Załącznik 1 Cele i przedsięwzięcia	62
Załącznik 2 Plan działania	63
Załącznik 3 Budżet LSR.....	67
Załącznik 4 Plan wykorzystania budżetu LSR.....	68

Rozdział I Charakterystyka LGD

1. Nazwa LGD i forma prawna

Nazwa LGD: Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem”

Status prawny LGD: stowarzyszenie

Data rejestracji w Sądzie Rejestrowym: 12 grudnia 2008 r.

KRS: 0000319639

NIP: 7142008587

REGON: 060437606

2. Opis procesu tworzenia partnerstwa uwzględniający dotychczasowe doświadczenie

Początek budowania partnerstwa rozpoczął się w roku 2008. W lutym z inicjatywy wójta gminy Lubartów odbyło się spotkanie wójtów gmin powiatu lubartowskiego, na którym zapoczątkowano prace nad tworzeniem trójsektorowego partnerstwa. Rozpoczęły się również pierwsze rozmowy z lokalnymi liderami, organizacjami pozarządowymi oraz przedsiębiorcami. Początkowo w spotkaniach brali udział przedstawiciele 9 gmin z terenu powiatu lubartowskiego, później wycofały się gminy Ostrów Lubelski i Uścimów ze względu na niewielki poziom spójności z obszarem pozostałych gmin. Od kwietnia 2008 r. do stowarzyszenia przystępowały kolejno gminy: Lubartów, Kock, Kamionka, Serniki, Niedźwiada, Firlej i Ostrówek. Stowarzyszenie zostało zawiązane 21 lipca 2008 roku w Lubartowie. Przystąpili do niego samorządowcy, przedsiębiorcy oraz przedstawiciele organizacji pozarządowych z terenu siedmiu gmin: Lubartów, Firlej, Kamionka, Kock, Niedźwiada, Ostrówek i Serniki. Łącznie w spotkaniu założycielskim uczestniczyło 35 osób. W dniu 28 lipca 2008 roku został złożony wniosek do Sądu Rejonowego w Lublinie o rejestrację Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem”. Wniosek został rozpatrzony pozytywnie i stowarzyszenie zostało zarejestrowane 12 grudnia 2008 roku. W kolejnych latach skład LGD uległ rozszerzeniu. Członkami Stowarzyszenia zostały nowe podmioty, które reprezentują sektor gospodarczy (przedsiębiorcy), sektor społeczny (organizacje pozarządowe) oraz sektor publiczny (jednostki organizacyjne JST). Na koniec 2022 roku stowarzyszenie liczyło 66 członków. W tym sektor społeczny 18 członków, mieszkańcy 10 członków, sektor publiczny 19 członków oraz sektor gospodarczy 19 członków. W latach 2009 -2015 Stowarzyszenie wdrażało Lokalną Strategię Rozwoju w ramach osi 4 LEADER PROW na lata 2007-2013 ze środków Europejskiego Funduszu Rolnego na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, z budżetem całościowym w kwocie 6 734 296,00 zł. W omawianym okresie programowania Stowarzyszenie dofinansowało:

- 5 projektów w ramach działania Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej na kwotę 381 759,50 zł,
- 2 projekty w ramach działania Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw na kwotę 157 550,00 zł.
- 27 projektów w ramach działania Odnowa i rozwój wsi na kwotę 3 211 350,60 zł.
- 74 projekty w ramach działania Małe projekty na kwotę 1 326 148,49 zł.
- 2 projekty współpracy: jeden realizowany z 3 LGD z terenu województwa lubelskiego w zakresie utworzenia szlaku kajakowego na rzece Wieprz i promocji turystyki kajakowej na kwotę - 29 977,47 zł; drugi realizowany w partnerstwie z 2 LGD z terenu województwa lubelskiego w zakresie promocji aktywnego wypoczynku poprzez utworzenie parków nordic walking i trasy rowerowej na kwotę 106 272,66 zł,
- 132 działania z zakresu aktywizacji i nabywania umiejętności na kwotę 429 131,86 zł.

W latach 2009 - 2015 Stowarzyszenie „Małe Mazowsze”, które weszło obecnie w skład LGD „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem” wdrażało Lokalną Strategię Rozwoju w ramach osi 4 LEADER PROW na lata 2007-2013 ze środków Europejskiego Funduszu Rolnego na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, z budżetem całościowym w kwocie 2 064 156,00 zł. W omawianym okresie programowania Stowarzyszenie dofinansowało:

- 2 projekty w ramach działania Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej na kwotę 170 000,00 zł,
- 1 projekty w ramach działania Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw na kwotę 100 000,00 zł,
- 9 projektów w ramach działania Odnowa i rozwój wsi na kwotę 1 043 141,00 zł,
- 12 projekty w ramach działania Małe projekty na kwotę 181 096,55 zł,
- 1 projekt współpracy: realizowany z 3 LGD z terenu województwa lubelskiego w zakresie utworzenia szlaku kajakowego na rzece Wieprz i promocji turystyki kajakowej na kwotę 41 792,24 zł,
- 11 działań w zakresie aktywizacji i nabywania umiejętności na kwotę 32 280,00 zł.

Po zakończeniu okresu programowania PROW 2007-2013 w związku z pracami nad nową perspektywą finansową na lata 2014-2020, w dniu 5 stycznia 2015 roku z inicjatywy prezesów LGD „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem” i LGD „Małe Mazowsze” odbyło się w Lubartowie spotkanie przedstawicieli obu LGD, mające na celu

połączenie przyległych obszarów w jeden pod nazwą LGD „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem”. W styczniu 2015 gminy: Abramów, Jeziorzany i Michów podjęły uchwały o przyłączeniu się do LGD. W ślad za nimi w trakcie roku 2015 do partnerstwa przyłączali się przedstawiciele przedsiębiorców, sektora społecznego i mieszkańców z terenu tych trzech gmin co spowodowało, że na koniec 2015 roku Stowarzyszenie liczy 89 członków. W latach 2014 -2022 Stowarzyszenie wdrażało LSR w ramach osi 4 LEADER PROW na lata 2014-2020 ze środków EFR na Rzeczą Rozwoju Obszarów Wiejskich, z budżetem całościowym w kwocie 9 340 000,00 zł. W omawianym okresie programowania Stowarzyszenie do końca 2022 roku dofinansowało:

- 47 projektów w ramach Wsparcia zakładania działalności gospodarczej na kwotę 3 584 000,00 zł,
- 6 projektów w ramach Rozwój działalności gospodarczej na kwotę 950 405,00 zł,
- 45 projektów w ramach Tworzenia i rozwoju ogólnodostępnej infrastruktury turystycznej lub rekreacyjnej lub kulturalnej na kwotę 3 496 042,00 zł,
- 7 projektów w ramach Rozwoju i rewitalizacji lokalnych obiektów świadczących o lokalnej tradycji, kulturze i historii na kwotę 456 500,00 zł,
- 4 projekty współpracy: jeden realizowany z 6 LGD (LGD DWiLS liderem projektu) z terenu województwa lubelskiego w zakresie utworzenia szlaku kajakowego na całej rzece Wieprz wraz z promocją turystyki kajakowej na kwotę 38 470,00 zł; drugi międzynarodowy realizowany w partnerstwie z 3 LGD (LGD DWiLS liderem projektu) z terenu województwa lubelskiego i Słowenii w zakresie promocji produktów lokalnych na kwotę 93 000,00 zł; trzeci projekt realizowany w partnerstwie z 5 LGD w zakresie rozwoju i promocji turystyki rowerowej w oparciu o lokalne zasoby na kwotę 123 530,00 zł; czwarty projekt realizowany w partnerstwie z 2 LGD w zakresie rozwoju bazy wypoczynkowej do uprawiania turystyki aktywnej na obszarach wiejskich na kwotę 652 528,00 zł.
- działania z zakresu planu komunikacji oraz aktywizacji i nabywania umiejętności w postaci:

32 artykułów i ogłoszeń w prasie lokalnej; 332 ogłoszeń w siedzibach instytucji publicznych; 745 artykułach na stronach internetowych i portalach społecznościowych; wydaniu 10 biuletynów LGD; 22 audycji w lokalnej telewizji i radiu; współorganizacji 61 eventów i imprez promocyjnych na terenie LGD; wydaniu 4400 ulotek informacyjnych o działalności LGD; organizacji 59 seminariów związanych z naborami wniosków; organizacji dwóch konferencji; przygotowano 20 prezentacji i 10 kompletów materiałów szkoleniowych; udzielono 284 doradztwa dla wnioskodawców; 38 konsultacji eksperckich dla wnioskodawców w trakcie naborów; odbyło się 8 szkoleń dla członków zarządu, rady i biura LGD; udzielono 689 porad telefonicznych i e-mailowych dla osób zainteresowanych złożeniem wniosków; udzielono 94 doradztwa w biurze LGD podczas naboru wniosków; wydano 1700 kalendarzy promocyjnych LGD; zakupiono 1660 koszulek promocyjnych; zakupiono zestawy gadżetów promocyjnych (7965 sztuk); długopisy, szelki odbłaskowe worki wodoszczelne (łącznie 800 sztuk); wykonano zdjęcia i film promocyjny LGD. Kwota wydatków na w/w to około 300 000,00 zł.

Członkowie LGD posiadają doświadczenie w zakresie przygotowywania oraz realizacji projektów współfinansowanych ze źródeł zewnętrznych, w tym pochodzących z budżetu Unii Europejskiej. Partnerzy skupieni w Stowarzyszeniu korzystali ze wsparcia zarówno programów dotyczących bezpośrednio rozwoju obszarów wiejskich (SAPARD, Program Aktywizacji Obszarów Wiejskich, Sektorowy Program Operacyjny „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich”), jak i programów wspierających rozwój regionalny (ZPORR). Partnerzy posiadają również doświadczenie w realizacji projektów „miękkich” współfinansowanych ze środków EFS. W okresie programowania 2007 – 2013 członkowie LGD oprócz realizacji projektów w ramach programu LEADER korzystali również ze środków RPO dla województwa lubelskiego czy programu EFS. W okresie 2014-2022 dużą aktywnością na terenie LSR wykazały się Koła Gospodyń Wiejskich, których jest już ponad 100. W swych działaniach korzystały one zarówno ze środków ARiMR jak również ze środków LGD. W nowej perspektywie PROW na lata 2023-2027 Stowarzyszenie planuje kontynuować swoją działalność na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, kładąc jednak znacznie większy nacisk na rozwój integracji oraz zwiększenie włączenia społecznego i wyrównanie szans rozwojowych mieszkańców poprzez poprawę dostępu do infrastruktury publicznej. W nowej perspektywie LGD będzie również wspierać zrównoważony i innowacyjny rozwój gospodarczy nakierowany na ochronę środowiska i klimatu oraz podnoszenie kompetencji biznesowych grup znajdujących się w niekorzystnej sytuacji. Zamierza również wspierać rozwój i promocję produktów lokalnych, przetwórstwa, zbytu tych produktów poprzez inicjowanie współpracy w ramach krótkich łańcuchów żywnościowych i innowacyjnych form sprzedaży. **Dotychczasowe działania LGD:** informacyjne o PROW 2014-2020, prowadzenie szkoleń dla członków organów stowarzyszenia (Zarząd, Rada) i biura, prowadzenie szkoleń dla wnioskodawców PROW 2014-2020, prowadzenie strony internetowej stowarzyszenia, organizacja na terenie LSR spotkań

informacyjnych i integracyjnych lokalną społeczność, wydawanie map, biuletynów, informatorów, katalogów, ulotek promujących walory turystyczne, krajobrazowe, kulturowe oraz produkty lokalne terenu LSR, prowadzenie działań doradczych dla wnioskodawców PROW 2014-2020, przygotowywanie gadżetów promocyjnych (kalendarze, koszulki, długopisy itp.) LGD, zamieszczanie materiałów informacyjnych i promocyjnych w postaci: artykułów, spotów, ogłoszeń w lokalnej prasie, radiu, telewizji, na stronach internetowych oraz mediach społecznościowych, przygotowywanie oraz przeprowadzanie naboru wniosków dla wnioskodawców PROW 2014-2020, organizacja lub współorganizacja z lokalnymi partnerami eventów, imprez sportowo rekreacyjnych lub kulturalnych na terenie LSR, przygotowywanie i realizacja projektów współpracy z partnerami krajowymi i zagranicznymi, wytyczanie i znakowanie szlaków turystycznych, współpraca z gminami partnerskimi, współpraca ze stowarzyszeniami, OSP, KGW z terenu LSR, obsługa techniczna organów stowarzyszenia: Rada, Zarząd, Walne Zebranie Członków, organizacja konferencji, prowadzenie monitoringu i ewaluacji Lokalnej Strategii Rozwoju, bieżące aktualizacje po konsultacjach z mieszkańcami terenu LSR Lokalnej Strategii Rozwoju.

3. Opis struktury LGD

LGD Działania „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem” liczy 66 członków. Skład LGD odzwierciedla w pełnym zakresie zasadę trójsektorowości, która jest jedną z podstawowych idei inicjatywy LEADER. Reprezentatywność poszczególnych sektorów w LGD przedstawia się następująco: sektor publiczny – 19 członków (28,8%), sektor społeczny – 18 członków (27,3%), sektor gospodarczy – 19 członków (28,8%), mieszkańcy – 10 członków (15,1%). W zarządzie stowarzyszenia jak i w radzie LGD są osoby poniżej 25 roku życia, jak również seniorzy powyżej 60 roku życia. LSR przewiduje udział przedstawicieli tych grup zagrożonych wykluczeniem zarówno jako bezpośrednich beneficjentów pomocy jak i odbiorców operacji realizowanych przez inne podmioty. Lokalne kryteria wyboru projektów zawierają preferencje punktowe dla wnioskodawców będących przedstawicielami osób z grup będących w niekorzystnej sytuacji wskazanych w LSR. Do grup będących w niekorzystnej sytuacji będą kierowane przejrzyste, specjalistyczne komunikaty zachęcające do uczestnictwa w realizacji LSR oraz bezpośredniego korzystania ze wsparcia finansowego. Szczegółowe regulacje w tym zakresie zawarto w Planie komunikacji. **Udział finansowy operacji kierowanych do grup w niekorzystnej sytuacji w budżecie LSR wynosi co najmniej 30% planowanych nakładów finansowych na realizację LSR.**

4. Opis organu decyzyjnego LGD (Rady)

Rada jest organem decyzyjnym, do którego wyłącznej kompetencji należy wybór operacji do dofinansowania, zgodnych z LSR przyjętą przez LGD. Skład Rady odzwierciedla zasadę trójsektorowości w podejściu LEADER. Organ decyzyjny/poziom decyzyjny reguluje art. 32 ust. 2 lit b rozporządzenia 1303/2013, zgodnie z którym, rozwój lokalny kierowany przez społeczność jest kierowany przez lokalne grupy działania, w których skład wchodzi przedstawiciele władz publicznych, lokalnych partnerów społecznych i gospodarczych oraz mieszkańców. Zasadą jest, że w decyzjach dotyczących wyboru projektów do dofinansowania co najmniej 50 % głosów pochodzi od partnerów niebędących instytucjami publicznymi. Ponadto na poziomie podejmowania decyzji ani władze publiczne ani żadna z grup interesu nie posiada więcej niż 49 % praw głosu. Zgodnie z uchwałą przyjętą przez Walne Zebranie Członków Rada Stowarzyszenia „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem” składa się z 13 członków: 3 przedstawicieli sektora gospodarczego (23,1%), 4 reprezentantów sektora publicznego (30,7%), 3 przedstawicieli sektora społecznego (23,1%) oraz 3 przedstawicieli mieszkańców, **w tym senior i osoba do 25 lat (23,1%)**. W składzie rady są przedstawiciele gmin partnerskich.

Tabela 1 Struktura Rady LGD

Lp.	Gmina	Sektor publiczny	Sektor społeczny	Sektor gospodarczy	Grupa interesu
1	Abramów	Kowalski Marek	-	-	publiczny
2	Michów	Bochyński Stanisław	-	-	publiczny (soltys)
3	Kamionka	-	Bogusz Justyna	-	społeczny (przedstawiciel KGW)
4	Kamionka	-	Sienkiewicz Mariusz Wiktor	-	mieszkańcy
5	Kock	-	Niedziela Dariusz	-	społeczny (przedstawiciel OSP)
6	Kock	Futera Tomasz	-	-	publiczny
7	Serniki	-	-	Karolina Lejkowska	gospodarczy
8	Lubartów	-	-	Smyk Grażyna	gospodarczy
9	Michów	-	Wicha Janina	-	mieszkańcy (senior)

10	Niedźwiada	-	Rafał Panek	-	mieszkańcy (osoba do 25 lat)
11	Ostrówek	-	Gozda Beata	-	społeczny
12	Ostrówek	-	-	Marek Topyła	gospodarczy
13	Serniki	Woźniak Paweł Grzegorz	-	-	publiczny

Źródło: Opracowanie własne LDG Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem

5. Charakterystyka rozwiązań stosowanych w procesie decyzyjnym

Organem decyzyjnym LGD jest **Rada**, która jest wybierana przez Walne Zebranie Członków spośród członków Stowarzyszenia. W skład Rady wchodzi przedstawiciele sektora publicznego, społecznego, gospodarczego, a także inne odpowiednie podmioty i osoby reprezentujące społeczeństwo obywatelskie, mieszkańcy terenu LSR, **osoby młode do 25 lat, seniorzy**. Przy czym na poziomie podejmowania decyzji ani władze publiczne ani żadna z grup interesu nie posiada więcej niż 49% praw głosu. Uchwały Rady zapadają w głosowaniu jawnym zwykłą większością głosów w obecności przynajmniej połowy wszystkich członków. Prawomocność decyzji w sprawie oceny i wyboru operacji do dofinansowania wymaga obecności co najmniej 50% członków reprezentujących sektor społeczny i gospodarczy z ogólnej liczby członków Rady obecnych podczas głosowania. W razie równej ilości głosów decyduje głos Przewodniczącego. Członkowie są zawiadamiani przy pomocy poczty elektronicznej o miejscu, terminie i porządku posiedzenia Rady najpóźniej 7 dni przed terminem posiedzenia. W okresie 7 dni przed terminem posiedzenia jej członkowie mają możliwość zapoznania się ze wszystkimi materiałami i dokumentami związanymi z porządkiem posiedzenia, w tym z wnioskami, które będą rozpatrywane. Materiały i dokumenty w formie skanu mogą być przesłane łącznie z zawiadomieniem o posiedzeniu lub udostępnione do wglądu w Biurze. Posiedzenia Rady są jawne. Zawiadomienie o miejscu, terminie i porządku posiedzenia Rady podaje się do publicznej wiadomości co najmniej na 7 dni przed posiedzeniem na stronie internetowej LGD. W posiedzeniach uczestniczyć może Prezes Zarządu lub wskazany przez niego członek Zarządu. Przewodniczący Rady może zaprosić do udziału w posiedzeniu osoby trzecie, w szczególności osoby, których dotyczą sprawy przewidziane w porządku posiedzenia. Posiedzenia prowadzi i zamyka Przewodniczący Rady. Obsługę posiedzeń zapewnia Biuro. W przypadku zaistnienia okoliczności, które mogą wywołać wątpliwości co do bezstronności członka Rady, a w szczególności w przypadku ubiegania się przez członka organu decyzyjnego o wybór operacji w ramach wdrażania lokalnych strategii rozwoju, członek taki winien wyłączyć się z oceny tejże operacji. Właściwej realizacji tych zapisów służy wypełnienie przez każdego członka Rady *Deklaracji Bezstronności* oraz *Oświadczenia członka Rady o braku powiązań osobonych i kapitałowych* z wnioskodawcami. W trakcie posiedzenia Rady, przed rozpoczęciem procedury wyboru operacji członek Rady jest zobowiązany do wypełnienia obu w/w dokumentów. Jeśli podczas dokonywania oceny zachodzi obawa co do bezstronności członka Rady podczas oceny konkretnej operacji informuje on Przewodniczącego Rady i wyłącza się z oceny takiej operacji. Głosowanie odbywa się nad każdą z operacji pojedynczo co dodatkowo zabezpiecza bezstronność wyboru. Prowadzony jest także rejestr interesów członków Rady oraz zaplanowane są także szkolenia dla członków Rady uzupełniające na bieżąco ich wiedzę związaną ze zmianami przepisów związanych z funkcjonowaniem Rady. Żaden z członków organu decyzyjnego nie jest zatrudniony w biurze LGD. Żaden z członków organu decyzyjnego nie jest członkiem zarządu, ani komisji rewizyjnej.

6. Zasady współpracy z członkami LGD oraz z organizacjami i podmiotami z obszaru i spoza obszaru LGD

Każdy z członków LGD ma prawo brać udział w pracach stowarzyszenia oraz jego organów, tj.: Rady, Zarządu, Komisji Rewizyjnej o ile jego kandydatura do tych organów zostanie zgłoszona i uzyska akceptację Walnego Zebrania Członków. Każdy z członków LGD ma prawo **zgłaszania uwag, pomysłów, projektów**, które uważa, że winny być realizowane przez stowarzyszenie. Prawo to dotyczy również projektów dokumentów przygotowywanych przez Zarząd. Członkowie LGD mogą też być formalnymi przedstawicielami w LGD nieformalnych społeczności (np. wioski, dzielnic) i wyrażać na forum LGD opinie, przedstawiać pomysły tych środowisk a LGD winna brać je pod uwagę przy realizacji swoich działań. Aby projekty zgłaszane przez członków LGD mogły być rozpatrywane przez Walne Zebranie Członków winny być zgłaszane na piśmie przez co najmniej 20 % członków LGD. Wszyscy członkowie LGD są w taki sam sposób i przy pomocy tych samych, ogólnie dostępnych kanałów informacyjnych (strona internetowa LGD, media społecznościowe, e-mail, telefonicznie, spotkania na terenie LSR, lokalne portale internetowe, lokalna prasa itp.) informowani o aktualnych działaniach LGD. Zmiany takie jak: zmiany LSR (budżet, kryteria wyboru operacji, zmiany w planie działania, wskaźnikach, przedsięwzięciach, zasadach funkcjonowania organów i biura stowarzyszenia) są poprzedzone konsultacjami z członkami LGD i mieszkańcami. Informacje o konsultacjach i możliwości zgłaszania uwag zamieszczane są na stronie LGD, portalach społecznościowych oraz

stronach internetowych gmin partnerskich. Komunikacja w LGD odbywa się nie tylko w sposób sformalizowany poprzez posiedzenia organów stowarzyszenia i oficjalną stronę internetową LGD. Nieformalnie kontakty organów stowarzyszenia odbywają się na eventach, dożynkach, spotkaniach w domach kultury, imprezach sportowo – rekreacyjnych, związanych z przygotowaniem i promocją produktów lokalnych, gdzie mieszkańcy, organizacje pozarządowe i inni przedstawiciele społeczeństwa obywatelskiego nie będący członkami stowarzyszenia mają możliwości zgłaszania swoich pomysłów, uwag do działalności LGD.

- **kolegialny sposób podejmowania decyzji (wypracowanie oraz częste korzystanie z formuły pośredniej między decyzją prezesa zarządu a uchwałą Walnego Zebrania Członków np. praca w zespołach)**

Wszystkie ważne decyzje dotyczące funkcjonowania stowarzyszenia podejmowane są wieloetapowo. Projekty dokumentów przygotowuje zarząd w konsultacji z biurem stowarzyszenia. Następnie odbywają się konsultacje z członkami stowarzyszenia i mieszkańcami obszaru LSR. W przypadku uwag do projektów, po okresie konsultacji, są one nanoszone na właściwe dokumenty, które są przedstawiane pod obrady Walnego Zebrania Członków, które ma możliwość dyskusji, korekty lub zmiany w przedstawionych projektach przed ich zaakceptowaniem.

- **stosowanie zasady, iż walne zebranie członków jest zwoływane także na wniosek dość wąskiej grupy członków LGD np. 20% liczby członków,**

Każdy z członków LGD ma prawo zgłaszania uwag, pomysłów, projektów, które uważa, że winny być realizowane przez stowarzyszenie. Prawo to dotyczy również projektów dokumentów przygotowywanych przez Zarząd. Członkowie LGD mogą też być formalnymi przedstawicielami w LGD nieformalnych społeczności (np. wioski, dzielnicy) i wyrażać na forum LGD opinie, przedstawiać pomysły tych środowisk a LGD winna brać je pod uwagę przy realizacji swoich działań. Aby projekty zgłaszane przez członków LGD mogły być rozpatrywane przez Walne Zebranie Członków winny być zgłaszane na piśmie przez co najmniej 20 % członków LGD.

- **ograniczenie zakresu czynności, co do których zarząd podejmuje decyzje bez konsultacji/uzgodnienia z pozostałymi członkami LGD,**

W konsultacji z biurem Zarząd podejmuje decyzje co do bieżącego funkcjonowania biura i stowarzyszenia. W kwestii planów związanych z realizacją projektów, działań zewnętrznych, zmian w organach czy zobowiązań finansowych stowarzyszenia, takie działania podlegają konsultacjom, a podejmowanie ostatecznych decyzji należy do kompetencji Walnego Zebrania Członków.

- **otwartość na inicjatywy członków LGD (możliwość zgłaszania propozycji/inicjatyw przez członków LGD dot. funkcjonowania LGD i wdrażania LSR, zachęty do ich zgłaszania),**

Każdy z członków LGD ma prawo zgłaszania uwag, pomysłów, projektów, które uważa, że winny być realizowane przez stowarzyszenie. Prawo to dotyczy również projektów dokumentów przygotowywanych przez Zarząd. Członkowie LGD mogą też być formalnymi przedstawicielami w LGD nieformalnych społeczności (np. wioski, dzielnicy) i wyrażać na forum LGD opinie, przedstawiać pomysły tych środowisk, a LGD winna brać je pod uwagę przy realizacji swoich działań. Aby projekty zgłaszane przez członków LGD mogły być rozpatrywane przez Walne Zebranie Członków winny być zgłaszane na piśmie przez co najmniej 20 % członków LGD.

- **zasada informowania o wyniku weryfikacji propozycji/inicjatywy zgłoszonej przez członka LGD z uzasadnieniem tego wyniku.** Strona internetowa stowarzyszenia, portale społecznościowe.

LGD reprezentuje partnerskie podejście do podmiotów z obszaru objętego LSR, przewiduje możliwość: zgłaszania pomysłów na realizację nowych projektów przez LGD lub podmioty inne niż LGD w ramach LSR (także w partnerstwie), projekty partnerskie np. kilku stowarzyszeń, zgłaszania pomysłów/inicjatyw realizacji projektów wykraczających poza LSR przy zapewnieniu informowania o wyniku dokonanej przez LGD weryfikacji zgłoszonej propozycji/inicjatywy z uzasadnieniem tego wyniku.

Od 2010 r. Stowarzyszenie nawiązuje i utrzymuje współpracę z podmiotami i organizacjami z regionu. Poniższa tabela przedstawia opis współpracy z organizacjami i podmiotami innymi niż członkowie LGD z obszaru i spoza obszaru LGD.

Tabela 2 Współpraca z organizacjami/podmiotami innymi niż członkowie LGD z obszaru i spoza obszaru LGD.

Lp.	Nazwa podmiotu	Okres współpracy	Zakres współpracy
1	Towarzystwo Przyjaciół Michowa	2016 – do nadal	Wspólna organizacja przedsięwzięć kulturalnych na terenie gminy Michów
2	Agnieszka Sienkiewicz „Winiarnia”	2019 – do nadal	Udział w wystawach festynach

			z produktami lokalnymi
3.	Starostwo Powiatowe w Lubartowie	2020 – do nadal	Współpraca przy organizacji festynów produktów lokalnych
4.	Urząd Miasta Lubartowa	2019 – do nadal	Współpraca przy organizacji kiermaszów świątecznych
5.	Gminna Spółdzielnia SCH w Kamionce	2020 – do nadal	Promocja i sprzedaż produktów lokalnych
6.	Fundacja Laboratorium Turystyki Kamionka	2018 – do nadal	Organizacja szkoleń, festynów, pokazów związanych z przygotowaniem i produkcją produktów lokalnych
7.	KGW w Kamienowoli	2020 – do nadal	Udział w przedsięwzięciach związanych z produkcją i sprzedażą produktów lokalnych
8.	Wypożyczalnia kajaków TOMI Wólka Rokicka	2010 – do nadal	Współudział w organizacji spływów i imprez kajakowych
9.	Szumiące wierzby Wypożyczalnia Kajaków Serock	2020 – do nadal	Współudział w organizacji spływów i imprez kajakowych
10.	Wypożyczalnia kajaków ORYL Szczekarków	2010 – do nadal	Współudział w organizacji spływów i imprez kajakowych
11.	KGW w Lipniaku	2022 – do nadal	Realizacji wizyty studyjnej związanej z produktami lokalnymi
12.	KGW w Palecznicy	2020 – do nadal	Współorganizacja rajdów rowerowych na terenie LGD
13.	Koło Turystyki Rowerowej RELAX Lubartów	2012 – 2018	Współorganizacja rajdów rowerowych na terenie LGD
14.	Klub Aktywnych ART-FIT Lubartów	2012 – do nadal	Współorganizacja marszy nordic walking na trasach LGD
15.	Środowiskowy Dom Samopomocy w Lubartowie	2019 – 2022	Organizacja wspólnych przedsięwzięć plenerowych dla osób niepełnosprawnych
16.	Stowarzyszenie Nowoczesna Gmina w Sernikach	2022 – do nadal	Organizacja Festiwalu Serników
17.	KGW w Dębinach	2022	Warsztaty z tworzenia produktów lokalnych
18.	KGW Wólka Rokicka; KGW Małwianki Kock; KGW Leśniczanka Brzeźnica Leśna; KGW Górczanka Górka Lubartowska; KGW w Katarzynie; KGW w Gołębiu; KGW Nowoczesne Kury Domowe w Kamionce; KGW Same Chłopy w Kamionce; KGW w Białaczce; KGW Magnolia Serock	2022	Udział w wystawach festynach z produktami lokalnymi
19.	Wiesława Kucharzyk Wyroby ze słomy	2021 - 2022	Udział w wystawach festynach z produktami lokalnymi
20.	Edyta Drozd, Małgorzata Mysiak wytwórcy produktów lokalnych	2021 - 2022	Udział w wystawach festynach z produktami lokalnymi
21.	Gospodarstwo Sadownicze Niećko Krzysztof (produkt spożywczy); Elżbieta i Zygmunt Janiak (rękodzieło); Paulina i Jarosław Górny (produkt spożywczy); Danuta i Jan Matejko (rękodzieło); Wojciech Gruszczyński (rękodzieło); Anna Bogaczewicz (rękodzieło); Teresa Dybala (produkt spożywczy); Jab-Art. Marcin Jabłoński (rękodzieło); Honorata Woch (rękodzieło); Wioletta Zalewska Pasieka Staropolska (artykuły spożywcze); KGW Fajne Babki Firlej (rękodzieło); Jarosław Proczek (miody); Maria Misiak (rękodzieło); Jacek Wiak (rękodzieło); Zielińska Urszula (pierniki); Lubelskie Sloiki Marcel Galiński (produkt spożywczy); Edyta Drozd (rękodzieło); Anna Józwiak (rękodzieło); Kołodziej Elżbieta (rękodzieło); Ekologiczne Grzyby Dąbrówka Tomasz Grela (produkt spożywczy); Spółdzielnia Pszczelarska Apis (miody itp.);	2021 - 2022	Udział w wystawach festynach z produktami lokalnymi

22.	LGD Jagiellońska Przysiań, LGD Lepsza Przyszłość Ziemi Ryckiej	2019-2021	Realizacja projektu współpracy pn. „Produkt lokalny – Lokalną marką. Współpraca na rzecz rozwoju i promocji produktu lokalnego”
23.	LGD Polesie, LGD Lepsza Przyszłość Ziemi Ryckiej, LGD Dolina Gielczwi, LGD Krasnystaw PLUS, LGD Nasze Roztocze, LGD Zielony Pierścień	2015 - 2017	Realizacja projektu współpracy pn. „Utworzenie szlaku kajakowego – „Pradoliną Wieprza”
24.	LGD Owocowy Szlak, LGD Lepsza Przyszłość Ziemi Ryckiej, LGD Zielony Pierścień, LGD Jagiellońska Przysiań, LGD Trygon – Rozwój i Innowacja	2021- do nadal	Realizacja projektu współpracy pn. „Turystyka rowerowa – rozwój i promocja regionu w oparciu o lokalne zasoby ”

Źródło: Opracowanie własne LGD.

We współpracy z partnerami LGD zrealizowało w latach 2014-2022 3 projekty: 1. „Utworzenie szlaku kajakowego – „Pradoliną Wieprza” - 7 partnerów, okres realizacji 2015-2017, źródło finansowania PROW 2014-2020; 2. „Produkt lokalny – Lokalną marką. Współpraca na rzecz rozwoju i promocji produktu lokalnego” – 4 partnerów, okres realizacji 2019-2021, źródło finansowania PROW 2014-2020; 3. Turystyka rowerowa – rozwój i promocja regionu w oparciu o lokalne zasoby ” – 6 partnerów, okres realizacji 2014-do nadal, źródło finansowania PROW 2014-2020.

7. Zasady funkcjonowania LGD

Organami Stowarzyszenia LGD „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem” są: Walne Zebranie Członków, Zarząd, Komisja Rewizyjna i Rada. Podział kompetencji pomiędzy poszczególne organy LGD zapewnia rozdział funkcji decyzyjnej, którą sprawuje Rada oraz zarządczej, którą pełni Zarząd. Nadrzędnym dokumentem regulującym funkcjonowanie LGD jest **Statut Stowarzyszenia**, uchwalany i aktualizowany przez Walne Zebranie Członków. Dokumentem regulującym prace Walnego Zebrania Członków jest **Regulamin Walnego Zebrania Członków**. Reguluje on zasady zwoływania, organizacji, protokolowania, obradowania i podejmowania decyzji. **Regulamin organu decyzyjnego Rady** porządkuje zasady zwoływania, organizacji, protokolowania posiedzeń organu decyzyjnego, rozwiązania dotyczące wyłączenia członka organu z oceny, szczegółowe regulacje w zakresie wyboru operacji, wzory dokumentów wypełnianych przez Radę. **Regulamin Zarządu** określa skład i kadencyjność zarządu; zadania i kompetencje zarządu związane z reprezentowaniem stowarzyszenia na zewnątrz i zaciąganiem zobowiązań. **Regulamin Komisji Rewizyjnej** określa zasady funkcjonowania organu, podległości w stosunku do innych organów stowarzyszenia oraz zasady bezstronności w wyborze członków komisji, jak również zakres uprawnień kontrolnych organu. **Regulamin Biura LGD** określa zasady funkcjonowania biura, strukturę organizacyjną i podległości pracowników biura. Określa również zakres działania i kompetencji biura. Zawiera w sobie zakres zadań realizowanych przez biuro, kompetencji delegowanych biuru przez zarząd, jak również kwestie związane z zatrudnianiem pracowników i zakresem ich obowiązków. Ważnym elementem regulaminu jest załącznik określający zasady ochrony danych osobowych i zbiorów danych będących w posiadaniu biura i przechowywanych w związku z pełnionymi przez nie zadaniami. Kwestie formalno-prawne funkcjonowania LGD określają dokumenty wewnętrzne Stowarzyszenia wskazane w zestawieniu.

Rodzaj dokumentu	Regulowane kwestie	Sposób uchwalania i aktualizacji
Statut Stowarzyszenia	Ramy prawne funkcjonowania stowarzyszenia i jego organów; obszar działania; cele, zadania i zakres działania stowarzyszenia; zasady przyznawania i utraty członkostwa wraz z prawami i obowiązkami członków; organy stowarzyszenia (Walne Zebranie Członków, Zarząd, Rada, Komisja Rewizyjna), zasady ich wyboru i funkcjonowania wraz z zakresem obowiązków i uprawnień	Walne Zebranie Członków
Regulamin Walnego Zebrania Członków	Zasady zwoływania i informowania członków o walnym zebraniu; procedowania i podejmowania uchwał podczas zebrań; wyboru i odwoływania władz Stowarzyszenia.	Walne Zebranie Członków
Regulamin Rady	Zasady procedowania, oceny, wyboru operacji i podejmowania uchwał oraz wnoszenia i rozpatrywania protestu od podjętych uchwał, wzory wypełnianych przez Radę dokumentów.	Walne Zebranie Członków
Regulamin Zarządu	Skład i kadencyjność Zarządu; zadania i kompetencje Zarządu związane z reprezentowaniem Stowarzyszenia na zewnątrz i zaciąganiem zobowiązań.	Walne Zebranie Członków
Regulamin Komisji Rewizyjnej	Zasady funkcjonowania, podległości w stosunku do innych organów Stowarzyszenia; zasady bezstronności w wyborze członków komisji; zakres uprawnień kontrolnych.	Walne Zebranie Członków

Regulamin Biura	Zasady funkcjonowania, struktura organizacyjna i podległości pracowników biura; zakres działania i kompetencji biura; zakres zadań realizowanych przez biuro; zakres kompetencji delegowanych przez Zarząd; kwestie związane z zatrudnianiem pracowników i zakresem ich obowiązków; zasady ochrony danych osobowych i zbiorów danych przechowywanych przez biuro.	Walne Zebranie Członków
------------------------	---	-------------------------

Rozdział II Charakterystyka obszaru i ludności objętej wdrażaniem LSR

1. Obszar

Obszar LGD „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem” położony jest w północnej części województwa lubelskiego. W skład Lokalnej Grupy Działania, którą powołało Stowarzyszenie „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem”, wchodzi 10 gmin należących do powiatu lubartowskiego: Abramów, Firlej, Jeziorzany, Kamionka, Kock, Lubartów, gmina wiejska, Michów, Niedźwiada, Ostrówek, Serniki. Cały obszar LSR jest spójny terytorialnie pod względem geograficznym. Szczegółowe dane dotyczące obszaru gmin przedstawiono w tabeli poniżej:

Tabela 3 Dane identyfikacyjne gmin tworzących Lokalną Grupę Działania „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem”.

WYKAZ GMIN TWORZĄCYCH OBSZAR LGD				
Nazwa Gminy	Nr ident.	Typ gminy	Powierzchnia w km ²	Ludność
Abramów	060802	wiejska	84,60	3 919
Firlej	060803	wiejska	126,46	5 796
Jeziorzany	060804	wiejska	66,45	2 587
Kamionka	060805	miejsko-wiejska	111,69	6 498
Kock	060806	miejsko-wiejska	101,07	5 917
Lubartów	060807	wiejska	158,70	11 995
Michów	060808	wiejska	135,99	5 672
Niedźwiada	060809	wiejska	95,76	6 219
Ostrówek	060811	wiejska	89,85	3 776
Serniki	060812	wiejska	75,60	4 840
LGD Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem			1 046,17	57 219

Źródło: na podstawie danych z GUS - www.bdl.pl, stan na 31.12.2020 r.

Mapa. 1. Mapa obszaru LGD

Gminy obszaru LGD:

1. Abramów
2. Firlej
3. Jeziorzany
4. Kamionka – gmina miejsko-wiejska
5. Kock – gmina miejsko-wiejska
6. Lubartów - gmina wiejska
7. Michów
8. Niedźwiada
9. Ostrówek
10. Serniki

Z obszaru Lokalnej Grupy Działania 5 gmin: Abramów, Jeziorzany, Koce, Michów oraz Ostrówek znajduje się na zaktualizowanej liście gmin zagrożonych trwałą marginalizacją, programowanie 2021-2027.

2. Wykazanie wewnętrznej spójności obszaru LSR

Obszar 10 gmin wchodzących w skład LGD „Dolina Wieprza i Leśnym Szlakiem”, tworzy zwarte terytorium pod względem geograficznym, jest spójny przestrzennie i posiada wspólne cechy oraz uwarunkowania do rozwoju społeczno-gospodarczego, zarówno w odniesieniu do posiadanych zasobów, jak i potrzeb. Obszar wyróżniają wysokie walory przyrodniczo-krajobrazowe i uwarunkowania historyczno-kulturowe. Za główne czynniki zapewniające spójność obszaru należy uznać: atrakcyjność krajobrazową i przyrodniczą, dobrze zachowane środowisko przyrodnicze, w tym obszary i obiekty przyrodnicze objęte ochroną prawną, zachowane dziedzictwo kulturowe. Czynnikiem istotnym dla wszystkich gmin obszaru LSR jest podobna dynamika rozwoju społeczno-gospodarczego. Obszar funkcjonuje w strefie wpływów miasta Lubartowa i aglomeracji lubelskiej. Obszar LSR charakteryzuje się dobrym poziomem dostępności komunikacyjnej, przebiegają przez niego dwie drogi o znaczeniu ponadregionalnym: **droga krajowa nr 19** przebiegająca po wschodniej Polsce, na trasie: Kuźnica (granica z Białorusią) – Białystok (DK8, DK65) – Międzyrzec Podlaski (DK2) – Kock (DK48) – Lubartów – Lublin (DK12, DK17) – Rzeszów (A4, DK9, DK94, DK97) – Barwinek (granica ze Słowacją) oraz **droga krajowa nr 48** przebiegająca w relacji wschód-zachód, w relacji Tomaszów Mazowiecki (S8) – Białobrzegi (S7) – Ryki (DK17) – Kock (DK19). Sieć połączeń komunikacyjnych uzupełniają drogi powiatowe i gminne oraz linia kolejowa nr 30 (Siedlce–Łuków–Lublin). W ramach analizy specyfiki obszaru oraz zebranych wyników konsultacji społecznych zostały wskazane następujące **wspólne elementy obszaru objętego LSR składające się na jego spójność**:

- **wysokie walory krajobrazowe i przyrodnicze**

Obszar wyznaczony granicami funkcjonowania LGD charakteryzuje się unikalnymi walorami przyrodniczymi oraz krajobrazowymi. Są to, m.in.: **Kozłowiecki Park Krajobrazowy** obejmujący największy w okolicach Lublina kompleks leśny (6 121 ha) z cennymi gatunkami roślin i zwierząt wraz z otuliną. Ponad 90% powierzchni parku stanowią lasy. Rezerwat Przyrody „Kozie Góry”, położony w kompleksie Kozłowieckiego Parku Krajobrazowego, ustanowiony w celu ochrony dębu bezszypułkowego, Obszary Chronionego Krajobrazu m.in.: „Kozi Bór”, „Pradolina Wieprza”, wyróżniający się krajobrazem ze zróżnicowanymi ekosystemami. Jest wartościowy ze względu na możliwość zaspokajania potrzeb związanych z turystyką, wypoczynkiem oraz pełnioną funkcją korytarzy ekologicznych (osią ekologiczną OCK jest dolina rzeki Wieprz). Na terenie powiatu zostały wyznaczone dwie ostoje, które wchodzą w skład obszarów NATURA 2000. Są to: ostoja siedliskowa Dolny Wieprz (na styku gmin Jeziorzany i Michów) oraz ostoja ptasia Dolina Tyśmienicy (na granicy gmin Ostrówek i Kock). Urozmaicone i czyste środowisko naturalne oraz walory krajobrazowe sprawiły, iż nadrzędnym elementem, który stanowi o odrębności obszaru jest spójność przyrodnicza. Tereny obszaru LGD są idealnym miejscem do wypoczynku dla turystów z wykorzystaniem istniejącej infrastruktury (szlaki turystyczne). Lokalizacja rzek, jezior, lasów, stawów, terenów rekreacyjnych, w tym rzeki Wieprz oraz Lasów Kozłowieckich na obszarze objętym LSR sprawiła, że jest on bardzo urozmaicony pod względem krajobrazowym, jak i przyrodniczym. Wiele rzek i jezior zachowało swój naturalny kształt i stan, stanowiąc jeden z ważniejszych elementów bogactwa naturalnego. Na obszarze LGD duży potencjał do rozwoju turystyki wodnej i wędkarstwa stanowi rzeka Wieprz, której walory mają wpływ na atrakcyjność obszaru. Występowanie obszarów prawnie chronionych świadczy o wysokich walorach krajobrazowo-przyrodniczych obszaru LGD. Kozłowiecki Park Krajobrazowy, obszary chronionego krajobrazu, rezerваты przyrody, użytki ekologiczne oraz obszary NATURA 2000 stanowią potencjał do rozwoju turystyki, który powinien zostać wykorzystany do rozwoju społeczno-gospodarczego, aktywizacji mieszkańców i promocji obszaru LGD na poziomie regionalnym i ogólnopolskim. Istniejące zasoby przyrodnicze dają szansę rozwoju turystyki aktywnej i rekreacji, bazującej na szlakach pieszych, wodnych i rowerowych wkomponowanych w atrakcyjne krajobrazowo i przyrodniczo środowisko.

- **wysokie walory historyczno-kulturowe**

Różnorodność zasobów dziedzictwa kulturowego, ich specyficzna unikatowość, urozmaicone warunki naturalne, pozwalają na postrzeganie obszaru LSR jako atrakcyjnego turystycznie i rekreacyjnie. Czynnikiem wyróżniającym są zespoły pałacowe, dworskie i folwarczne, a także obiekty sakralne. Wiele miejscowości zachowało swój historyczny wygląd, ale wymaga on dodatkowych działań rewitalizacyjnych. Na obszarze LSR występują zespoły urbanistyczne (m.in. Kamionki, Kocka, Firleja, Michowa, Lubartowa), zespoły pałacowe (w Kocku, Kozłowie, Samokłeskach), zespoły dworskie i folwarczne, obiekty sakralne (zespoły kościołów parafialnych, kaplice cmentarne oraz liczne kapliczki i krzyże przydrożne). Na obszarze LGD istnieją unikalne obiekty zabytkowe o magnackim rodowodzie zlokalizowane w Kocku, Lubartowie, Firleju oraz Kozłowie. Najstarszym przedstawicielem tej grupy zabytków jest Zespół Pałacowo-Parkowy w Kocku, zbudowany w drugiej połowie XVI wieku. Wyróżniającym się na tle innych jest barokowo-klasycystyczny **Zespół Pałacowo-Parkowy w Kozłowie**, z powozownią, kaplicą pałacową i ogrodem,

który zachował historyczny charakter oraz Galerią Sztuki Socrealizmu. To jedna z najlepiej zachowanych rezydencji arystokratycznych w Polsce, a obecnie jeden z narodowych zabytków historycznych. Pałac - Muzeum Zamoyskich w Kozłowie to perła turystyczna obszaru LSR i województwa lubelskiego, w której mieści się obecnie również Muzeum Zamoyskich, które w latach 2019-2021 odwiedziło 543 365 turystów (Raport 2021, Muzeum Zamoyskich). Atutem muzeum jest niemal kompletne autentyczne wyposażenie, co jest rzadkością na skalę europejską. Muzeum zdobyło I miejsce w konkursie „National Geographic Traveller” w kategorii „7 nowych cudów Polski” (2011 rok). W kilku miejscowościach obszaru LSR zachowały się założenia przestrzenne charakterystyczne dla okresu, w którym powstały. Do najstarszych należy zaliczyć zespół urbanistyczny Kamionki (XV - XVI wiek), Kocka (XV - XVIII wiek), Firleja (XVI wiek) i Michowa (pierwsza połowa XVI wieku). Na obszarze LGD występują również zachowane układy urbanistyczne wsi z licznymi przykładami drewnianych budynków historycznych – Brzostówka, Nowa Wieś, Firlej. Istniejące obiekty są podstawą do utworzenia zintegrowanej oferty turystycznej i kompleksowej promocji miejsc atrakcyjnych turystycznie na obszarze objętych LSR. Diagnoza obszaru ukazuje, że na terenie LGD istnieje duży potencjał do rozwoju turystyki, który w znacznym stopniu ogranicza słabo rozwinięta infrastruktura turystyczna i usługi okoturystyczne. Duże znaczenie rozwoju obszaru objętego LSR pełni turystyka historyczno-kulturalna wykorzystująca lokalne zasoby takie jak zabytki, cykliczne wydarzenia kulturalne, działające stowarzyszenia, które nawiązują do tradycji, lokalnych produktów i historii obszaru. Dziedzictwo kulturowe jest elementem ładu przestrzennego, obejmuje ono nie tylko obiekty i ich zespoły objęte ochroną prawną, ale całość krajobrazu kulturowego, którego ochrona jest jednym z koniecznych warunków rozwoju zrównoważonego. Niezbędne jest objęcie obiektów i obszarów dziedzictwa kulturowego skutecznymi działaniami związanymi z ich ochroną i kształtowaniem dziedzictwa kulturowego przed potencjalnymi zagrożeniami. Do podniesienia atrakcyjności i konkurencyjności obszaru oraz wypromowania miejsc nieznanych turystom, a ciekawych pod względem posiadanych walorów przyrodniczo-krajobrazowych oraz walorów historyczno-kulturowych przyczyni się realizacja celu 1.

- **bogate dziedzictwo lokalne obszaru LGD**

Obszar LGD charakteryzuje wysoka aktywność sektora społecznego, przejawiająca się stosunkowo dużą liczbą (170) aktywnych organizacji pozarządowych i stowarzyszeń, KGW, OPS, klubów sportowych, zespołów regionalnych, które prowadzą działania na rzecz promowania obszaru LGD, lokalnej tradycji, pomocy osobom o specjalnych potrzebach, propagowania kultury i sportu. Na obszarze LGD lokalna kultura przejawia się, także poprzez promocję produktów lokalnych: regionalne potrawy, wyroby rękodzieła, działalność zespołów ludowych. Wielu twórców ludowych kultywuje dawne rzemiosło i obyczaje, w tym zajmuje się wyrabianiem, tzw. galanterii plecionkarskiej, która reprezentowana jest przez ozdoby choinkowe, szopki, palmy, baranki wielkanocne, lalki, stroiki, itp. Rękodzieło z terenów gmin należących do LGD „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem” znajduje uznanie wśród znawców i kolekcjonerów sztuki ludowej. Mieszkańcy LGD kultywują oraz przekazują dawne tradycje związane z regionem. Na obszarze LSR znajdują się liczne przykłady wiejskiej, drewnianej zabudowy historycznej, ciekawe zabytki architektury sakralnej i architektonicznej, związane z historią obszaru, które są wartością w rozwoju lokalnym regionu. Zachowanie lokalnego dziedzictwa kulturalnego i historycznego będzie możliwe poprzez organizacje przedsięwzięć mających na celu wspieranie twórczości ludowej, lokalnych zwyczajów oraz promocję twórców i artystów ludowych, a także dzięki rewitalizacji lokalnych obiektów. Diagnoza obszaru ukazuje, iż teren działania LGD jest bogaty w lokalne oraz tradycyjne produkty m.in. spożywcze i rękodzielnicze. Na opisywanym obszarze aktywnie działają poeci oraz twórcy ludowi, ludowi soliści i zespoły artystyczne. Produkty lokalne obszaru, ze względu na swoją unikatowość i wyjątkowość, mogą stać się jednym z głównych czynników rozwoju obszaru. Producenci produktów lokalnych ze względu na małą skalę produkcji mają ograniczone środki finansowe na promocję, a bez zbytu produktów lokalnych ich wytwarzanie staje się nieopłacalne, co w konsekwencji może doprowadzić do zaniku dziedzictwa historyczno-kulturowo-przyrodniczego obszaru. Promocja i organizacja lokalnej twórczości kulturalnej oraz aktywnego trybu życia i specyfiki obszarów wiejskich wpłynie na wzrost atrakcyjności turystycznej regionu oraz na wzrost integracji społecznej mieszkańców. Działania w ramach realizacji LSR powinny zatem być ukierunkowane na rozwój i promocję produktów lokalnych, przetwórstwa lokalnego oraz rynku zbytu, poprzez organizację przedsięwzięć na rzecz rozwoju i promocji produktów lokalnych oraz poprzez wdrożenie certyfikacji produktu lokalnego. Produkty lokalne znane są wśród lokalnej społeczności na poziomie lokalnym. Wymagają promocji na szerszą skalę, a obszar LGD wypracowania zintegrowanej oferty marketingowej w oparciu o istniejące zasoby lokalne, w tym dziedzictwo kulturowe, lokalne w oparciu o historię, tradycję i potencjał mieszkańców.

Obszar LSR charakteryzuje się podobnym poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego oraz występującymi problemami. Widoczne są w nim negatywne zjawiska demograficzne. Na obszarze LGD utrzymuje się od kilku lat trend ujemnego przyrostu naturalnego oraz wzrost wskaźnika obciążenia ludności w wieku

produkcyjnym ludnością w wieku poprodukcyjnym. Zwiększające się obciążenie demograficzne jest związane z malejącym odsetkiem osób pracujących oraz wzrastającym odsetkiem osób w wieku poprodukcyjnym. Podobnie jak w województwie lubelskim, w obszarze LGD obserwowany jest proces starzenia się ludności. W związku z obserwowanymi zmianami demograficznymi coraz większy popyt generowany jest na usługi przeznaczone dla seniorów oraz osób niesamodzielnych. Kluczowym problemem obszaru LGD jest wysoki poziom bezrobocia rejestrowanego (11,3%), większy niż w Polsce i województwie lubelskim. Analizując rynek pracy widoczny jest niski stopień aktywności ekonomicznej ludności. Analiza danych dotyczących wszystkich osób pracujących w konkretnych sektorach gospodarki, potwierdza rolniczy charakter obszaru LGD. Osoby pracujące w rolnictwie stanowią zdecydowaną większość ogółu pracujących obszaru. Do pozytywnych zmian należy zauważalny rosnący trend w liczbie przedsiębiorstw sektora prywatnego na terenie LGD, 2977 podmiotów gospodarczych sektora prywatnego w 2014 roku do 3669 w 2020. Rośnie liczba jednostek nowo zarejestrowanych na 10 tys. mieszkańców. Wskaźnik przedsiębiorczości dla obszaru LGD od 2014 do 2020 roku rósł systematycznie. W 2020 r. jego wartość była o 30 % niższa od wartości wskaźnika dla województwa lubelskiego. Przedsiębiorczość obszaru to głównie mikro i małe przedsiębiorstwa, nietworzące wystarczającej liczby miejsc pracy, szczególnie dla osób z wykształceniem wyższym, pozarolniczym. Gospodarka obszaru jest w dużej mierze tradycyjna, oparta o sektor rolniczy i sektor usług zaspokajających podstawowe potrzeby bytowe. Obszar objęty LSR charakteryzuje się stosunkowo niskim poziomem życia mieszkańców, szczególnie w mniejszych miejscowościach, rosnącą liczbą ludności w wieku nieprodukcyjnym oraz stosunkowo wysoką migracją, w tym młodych ludzi. W celu niwelowania problemów występujących na obszarze LGD, należy podjąć wszelkie działania, zmierzające do zmniejszenia bezrobocia poprzez wspieranie rozwoju przedsiębiorczości, aktywizację mieszkańców, szczególnie z grup znajdujących się w gorszej sytuacji, w zakresie zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej.

Rozdział III Partycypacyjny charakter LSR

Partycypacyjny charakter LSR jest kluczową jej cechą, w myśl założeń rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność (RLKS) ma on bowiem być gwarantem rozwoju instytucji społeczeństwa obywatelskiego i kapitału społecznego, a zatem stanowi o najbardziej długofalowych jej efektach. W dokumencie Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju „Zasady realizacji instrumentu Rozwój lokalny kierowany przez społeczność w Polsce” czytamy, że „RLKS powinno wykształcać w społecznościach i lokalnych samorządach umiejętność porozumiewania się, wyrażania swoich opinii, ale także współodpowiedzialności za swój własny rozwój. Ta zdolność byłaby w istocie jednym z najważniejszych, długofalowych rezultatów RLKS”. Można przyjąć założenie, że - wobec uzupełniającego charakteru LSR w stosunku do strategicznych, prorozwojowych działań samorządów – to właśnie trwale zaangażowanie mieszkańców oraz wykształcenie nawyku współpracy mieszkańców (indywidualnie bądź poprzez organizacje społeczne), samorządów i lokalnego biznesu w realizacji działań dla wspólnego dobra stanowią największą, choć niematerialną, korzyść z realizacji LSR w duchu partycypacji trzech sektorów, ze szczególnym uwzględnieniem sektora społecznego. Opracowanie Lokalnej Strategii Rozwoju dla LGD „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem” obejmowało zaangażowanie społeczności lokalnej i partycypacyjne podejście w planowaniu rozwoju lokalnego. Partycypację społeczną należy rozumieć jako współudział mieszkańców w zarządzaniu sprawami społeczności lokalnej, do której należą. **Partycypacyjny charakter strategii** został uwzględniony na wszystkich etapach prac. **Celem głównym tego procesu** było przygotowanie diagnozy oraz analizy strategicznej, zidentyfikowanie potencjałów rozwojowych obszaru LGD oraz określenie celów i przedsięwzięć, opracowanie planu działania, sposobów komunikowania się ze społecznością lokalną, kryteriów wyboru operacji, a także opracowanie systemu wdrażania strategii. Metody partycypacji społecznej są adekwatne do lokalnej specyfiki obszaru i uwzględniają włączenie w proces opracowania LSR przedstawicieli sektora społecznego, gospodarczego i publicznego oraz przedstawicieli grup znajdujących się w gorszej sytuacji. Na etapie opracowania i realizacji strategii uwzględniono zasady horyzontalne UE, tj. zrównoważony rozwój, równość szans, równość płci, niedyskryminację. **Przeprowadzenie konsultacji społecznych** było poprzedzone akcją informacyjną o przystąpieniu do opracowania LSR wśród mieszkańców obszaru LGD. Wykorzystano dostępne środki przekazu: strony internetowe 10 gmin wchodzących w skład LGD, stronę internetową LGD, lokalny portal internetowy „Lubartów24”, tablice informacyjne, lokalne organizacje pozarządowe, lokalne instytucje publiczne, Ośrodki Pomocy Społecznej, Powiatowy Urząd Pracy, tablice informacyjne w miejscach użyteczności publicznej, bezpośrednie spotkania z liderami lokalnymi działającymi w ramach, m.in.: Kół Gospodyń Wiejskich, OSP, ośrodków kultury, w szkołach i klubach seniora. Proces konsultacji społecznych miał charakter otwarty i uwzględnia alternatywne kanały komunikacji zapewniające udział, m.in.: osób starszych, młodzieży, osób pracujących, osób znajdujących się w gorszej sytuacji. W ramach przygotowania strategii opracowano **harmonogram konsultacji społecznych**. Każdy etap konsultacji społecznych obejmował zebranie wyników, ich analizę i przygotowanie wniosków oraz opracowanie Raportu z

konsultacji społecznych. Wyniki z konsultacji społecznych z poszczególnych etapów opracowania LSR zostały uwzględnione w strategii i są opisane w jej poszczególnych rozdziałach. Zgłaszanie nowych propozycji i zmian do strategii ma charakter ciągły w trakcie opracowania i wdrażania strategii. Zostało to uwzględnione przy opracowaniu procedury wprowadzania zmian do LSR. **Podczas opracowania strategii wykorzystane zostały różne metody partycypacji społecznej: warsztaty strategiczne, prace Grupy Roboczej, badania ankietowe, konsultacje internetowe, Panel Ekspertów, punkt konsultacyjny, konsultacje społeczne.** Dobór metod partycypacyjnych wynikał ze szczegółowej analizy interesariuszy LSR i miał zapewnić jak najszerszy kontakt ze społecznością lokalną. Udział w konsultacjach przedstawicieli poszczególnych sektorów odbywał się na równych zasadach i przy zachowanych proporcjach przedstawicieli wszystkich sektorów. Wnioski i rezultaty każdego etapu udostępniane były do dalszych konsultacji na stronie internetowej i w siedzibie biura LGD. Na etapie opracowania i realizacji LSR wykorzystano podejście partnerskie, w odniesieniu do partnerów skupionych w LGD oraz współpracy LGD z innymi podmiotami obszaru objętego LSR. Powołano Grupę Roboczą ds. opracowania LSR składającą się z przedstawicieli sektora publicznego, społecznego i gospodarczego obszaru LSR, która była odpowiedzialna za aktywizowanie lokalnych społeczności do uczestnictwa w pracach nad LSR, współudział w opracowaniu strategii, upowszechniania informacji dotyczących LSR, zbieranie uwag i propozycji do strategii i ich analizę. W ramach konsultacji społecznych przeprowadzono rzetelną diagnozę problemów i potrzeb w środowisku lokalnym, dokonano oceny warunków życia na obszarze działania LGD, zidentyfikowano potencjał i kierunki rozwoju obszaru LSR, określono grupy znajdujące się w gorszej sytuacji i określono główne formy ich wsparcia, sformułowano ogólne założenia celów, przedsięwzięć oraz wskaźników LSR oraz planu działania, uzgodniono kryteria wyboru operacji, zasady systemu monitorowania i ewaluacji strategii oraz sprecyzowano działania komunikacyjne kierowane do społeczności lokalnej. Proces partycypacji społecznej został również uwzględniony na etapie wdrażania LSR, co ma znaczący wpływ na włączanie mieszkańców w realizację strategii i wprowadzanie do niej zmian uwzględniających oczekiwania i potrzeby społeczności lokalnej oraz dynamikę zmian społeczno-gospodarczych. Pozwoli to utrzymać zaangażowanie lokalnej społeczności na etapie wdrażania LSR. Wyniki przeprowadzonych konsultacji społecznych zostały uwzględnione w Lokalnej Strategii Rozwoju.

Opis sposobu doboru podmiotów uczestniczących w poszczególnych etapach przygotowania LSR

Podstawowym narzędziem pozwalającym na identyfikację grup docelowych w procesie opracowania LSR jest przeprowadzona **analiza interesariuszy**. Interesariuszami są wszystkie osoby, grupy osób, instytucje lub firmy, które mogą mieć udział w lub związek z procesem opracowania i wdrażania LSR. Mogą one pośrednio lub bezpośrednio oraz pozytywnie lub negatywnie wpływać lub być pod wpływem procesu oraz rezultatów projektów lub programów¹. Analiza interesariuszy została przeprowadzona na każdym z etapów procesu planowania strategicznego, pozwoliło to na identyfikację kręgu odpowiednich podmiotów, którzy zostaną włączeni i zaproszeni do udziału w konsultacjach społecznych, warsztatach, badaniach ankietowych. Analiza interesariuszy została także zastosowana w procesie identyfikacji grup docelowych dla realizacji celów i przedsięwzięć określonych w LSR. Na tym etapie objęła ona identyfikację wszystkich grup interesariuszy, na które może mieć wpływ (pozytywny lub negatywny) proponowana interwencja. Szczególny nacisk położono na tym etapie na precyzyjne zidentyfikowanie przedstawicieli grup znajdujących się w gorszej sytuacji. Została dokonana identyfikacja oraz analiza ich interesów, problemów oraz potencjału, co pozwoliło na rzetelne wyodrębnienie podmiotów, których dane przedsięwzięcie/projekt będzie bezpośrednio dotyczyć, oraz określi sposób jego oddziaływania na konkretne osoby. Wnioski z przeprowadzonej analizy zostały uwzględniane podczas formułowania przedsięwzięć. Analiza interesariuszy była opracowywana na wstępie każdego z etapów opracowania LSR, z reguły w tzw. fazie identyfikacji. W pierwszym etapie podmiotem odpowiedzialnym była **Grupa Robocza ds. opracowania LSR**. W dalszych etapach w procesie identyfikacji i analizy interesariuszy wzięli udział wszyscy uczestnicy konsultacji społecznych zaangażowani w proces opracowania LSR.

Poniżej opisano przebieg procesu konsultacji społecznych i zastosowane metody partycypacyjne na poszczególnych etapach opracowania LSR. W ramach opracowania diagnozy i analizy SWOT, określenia celów, wyboru grup docelowych, planowania działań, opracowania kryteriów operacji oraz opracowania założeń systemu wdrażania LSR zastosowano różne metody partycypacyjne, które miały zapewnić zaangażowanie jak największej liczby mieszkańców w proces przygotowania strategii. Zastosowano następujące metody partycypacyjne:

Badania ankietowe	Ilościowa metoda badania opinii mieszkańców oparta o ustandaryzowany kwestionariusz ankietowy. Badanie opinii w oparciu o pytania zawarte w kwestionariuszu zadawane odpowiednio dobranej
--------------------------	--

¹ Szerzej: International Finance Corporation (2007). *Stakeholder Engagement: A Good Practice Handbook for Companies Doing Business in Emerging Markets*, World Bank Group.

	grupie respondentów. Formularz dostępny na stronie internetowej LGD, przesyłany pocztą elektroniczną lub wypełnianym w formie papierowej dotyczący zakresu i obszarów LSR, dostępny również podczas spotkań.
Warsztaty strategiczne	Aktywna forma współpracy z mieszkańcami. Metoda polegająca na prowadzeniu konsultacji społecznych w formie warsztatowej przy udziale moderatora, ekspertów zewnętrznych i przedstawicieli społeczności lokalnej w celu wypracowania określonych stanowisk i porozumień w zakresie przedmiotu konsultacji. Metoda ukierunkowana na osiągnięcie określonych wyników prac i rezultatów. W ramach warsztatów wykorzystano metodykę „burzy mózgów” i pracę w grupach oraz warsztaty przyszłościowe.
Prace w ramach Grupy Roboczej	Jakościowa metoda badania opinii mieszkańców prowadzona w formie wywiadu pogłębionego grupowego (Grupy Roboczej), spotkań i dyskusji z przedstawicielami społeczności lokalnej dobranymi w sposób celowy, ale niereprezentatywny. Mają charakter badań, które pozwalają lepiej zrozumieć obszar poddany badaniom oraz zebrać opinie różnych środowisk. Prowadzone w ściśle zaplanowanej formule z wykorzystaniem różnych narzędzi badawczych, w tym scenariusza spotkania fokusowego.
Konsultacje internetowe	Metoda polegająca na konsultowaniu wypracowanych założeń do LSR ze społecznością lokalną z wykorzystaniem dedykowanego formularza on-line do zgłaszania uwag i wyrażania swoich opinii przez mieszkańców obszaru LGD.
Konsultacje społeczne	Metoda polegająca na spotkaniach członków LGD i przeprowadzaniu oraz uzgadnianiu zapisów do LSR z uwzględnieniem uwag i propozycji mieszkańców.
Punkt konsultacyjny	Metoda polegająca na zgłaszaniu uwag, wniosków, propozycji w formie pisemnej, elektronicznej i ustnej przez mieszkańców w siedzibie LGD przez cały okres opracowania strategii.
Panel ekspertów	Spotkanie ekspertów z różnych środowisk i instytucji obszaru LGD, podczas których jest prowadzona merytoryczna dyskusja i wymiana opinii, mająca na celu wypracowanie optymalnych założeń i rozwiązań dotyczących poszczególnych obszarów LSR. Każde ze spotkań protokolowane z uwzględnieniem zgłoszonych propozycji, uwag i wniosków.

ETAP I Diagnoza i analiza SWOT

Proces diagnozowania sytuacji społeczno-gospodarczej obszaru LGD „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem” rozpoczął się od opracowania „**Raportu z ewaluacji lokalnej strategii rozwoju i funkcjonowania Lokalnej Grupy Działania „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem”** w związku z wdrażaniem LSR na lata 2016-2024. **Wyniki raportu zostały wykorzystane do formułowania diagnozy LSR.** W ramach tych działań przeprowadzono badania ankietowe w formie ankiety audytoryjnej. Przeprowadzona **„Ankieta diagnozująca potrzeby w środowisku lokalnym”** była skierowana do lokalnych środowisk z każdej gminy LGD. Brały w niej udział osoby uczestniczące w konsultacjach społecznych (głównie lokalni liderzy, także przedsiębiorcy). Osobno przeprowadzono spotkania w szkołach średnich wśród młodzieży z terenu LGD. Ankiety były przekazywane drogą elektroniczną, papierową i osobiście podczas spotkań i w biurze LGD.

Pierwszą z zastosowanych metod na tym etapie procesu opracowania LSR były przeprowadzone **badania ankietowe** w formie ankiety internetowej oraz badań bezpośrednich. Badanie zostało przeprowadzone w 2022 roku. Adresatami tej ankiety były zidentyfikowane wcześniej grupy interesariuszy mające istotne znaczenie z punktu widzenia kreowania rozwoju lokalnego. Przedmiotem badania było w szczególności dokonanie oceny warunków życia na obszarze działania LGD, potencjału obszaru, uwarunkowań problemowych, jak też szans i zagrożeń. Respondenci mieli też za zadanie określić główne atuty i kierunki rozwojowe obszaru, wskazać w jakich dziedzinach powinna rozwijać się przedsiębiorczość, jakiego rodzaju inicjatywy lokalne powinny być realizowane, co stanowi wizytówkę obszaru oraz jakie produkty lokalne powinny zostać wypromowane. Przedmiotem ankiety było także zidentyfikowanie grup znajdujących się w niekorzystnej sytuacji. W procesie badawczym zostało wypełnionych ogółem 50 ankiet. Wyniki przeprowadzonego badania ankietowego zostały uwzględnione w procesie formułowania analizy SWOT oraz obszarów problemowych.

Drugą metodą partycypacyjną na etapie formułowania diagnozy i analizy SWOT były **warsztaty strategiczne/konsultacyjne**. Odbłyły się one w formie spotkań warsztatowych w każdej z 10 gmin obszaru LGD w okresie lipiec – sierpień 2022 roku. Łącznie wzięło w nich udział 197 osób. Podczas konsultacji byli obecni przedstawiciele środowisk samorządowych, organizacji społecznych, przedsiębiorcy oraz mieszkańcy. W warsztatach wzięli udział przedstawiciele wszystkich gmin należących do LGD reprezentujący sektor publiczny, społeczny oraz gospodarczy. Podczas warsztatów uczestnicy dokonali identyfikacji problemów obszaru oraz opracowali analizę SWOT

w kilku sferach życia, m.in: sfery gospodarczej, kwestii społecznych, dziedzictwa lokalnego, infrastruktury społecznej oraz ochrony środowiska i przyrody. Zebrany materiał został zweryfikowany przez Panel Ekspertów.

Kolejną metodą, która została zastosowana na etapie tworzenia diagnozy i analizy SWOT było przeprowadzenie prac w ramach **Grupy Roboczej**. Dotyczył on w szczególności określenia grup znajdujących się w gorszej sytuacji z obszaru LSR. Wzięli w nim udział przedstawiciele samorządów gminnych obszaru LSR. Przedmiotem prac grupy była analiza dostępności do rynku pracy przez różne grupy społeczne, form aktywizacji, kierunków kształcenia na poziomie szkoły średniej w kontekście zapotrzebowania rynku pracy. Analizie został także poddany problem ubóstwa, jego przyczyn, przejawów oraz narzędzi wpływających na poprawę sytuacji w tym zakresie. Uczestnicy prac wspólnie zastanawiali się także nad metodami efektywnego wsparcia osób wykluczonych, w tym bezrobotnych. Ważnym elementem była również analiza możliwości i roli LGD w procesie wspierania osób wykluczonych społecznie. Rezultaty wykonanych prac przez uczestników wywiadu grupowego zostały wykorzystane do opracowania diagnozy oraz analizy SWOT LSR.

Projekt diagnozy obszaru oraz analizy SWOT został także poddany **konsultacjom internetowym**. Dzięki temu większa grupa mieszkańców miała możliwość wnoszenia uwag i propozycji. Dzięki przeprowadzonym konsultacjom doprecyzowano i uzupełniono elementy diagnozy, zweryfikowano szerzej problemy wskazując na ich przyczyny oraz skutki, jak też uszczegółowiono analizę SWOT.

ETAP II Określenie celów i wskaźników w odniesieniu do opracowania LSR oraz opracowania planu działania

Podstawą do sformułowania celów LSR były przeprowadzone szerokie działania konsultacyjne ze społecznością lokalną obszaru LGD. Wypracowane w poprzednim etapie analizy problemów i potrzeb mieszkańców obszaru LGD zostały poddane dalszej analizie podczas warsztatów strategicznych oraz konsultacji społecznych.

Warsztaty strategiczne - odbyły się w każdej z gmin obszaru LSR. Wzięli w nich udział przedstawiciele obszaru LGD reprezentujący sektor publiczny, społeczny oraz gospodarczy. Podczas warsztatów dokonano przede wszystkim transpozycji drzewa problemów na drzewo celów.

Ankieta internetowa - równocześnie opublikowano na stronie internetowej ankietę dotyczącą formułowania celów i propozycji przedsięwzięć.

Spotkanie Grupy Roboczej - podczas spotkania dokonano weryfikacji zebranych ankiet i sformulowano ogólne założenia celów, przedsięwzięć oraz wskaźników LSR, jak też planu działania.

Konsultacje internetowe - wypracowane podczas warsztatów oraz konsultacji społecznych propozycje zostały opublikowane na stronie internetowej LGD. W ramach **konsultacji internetowych** społeczność lokalna obszaru miała możliwość wypowiedzenia się na temat trafności, zasadności i realności realizacji sformułowanych celów oraz wskaźników.

Punkt konsultacyjny w siedzibie LGD. Zainteresowani mieszkańcy obszaru mieli możliwość osobistego lub telefonicznego zgłaszania uwag i propozycji do projektu celów oraz wskaźników. Informacje o funkcjonowaniu punktu zostały przekazane do jednostek administracji samorządowej, organizacji społecznych oraz przedsiębiorców. Zostały też zamieszczone na stronie internetowej LGD.

Efekty tych prac pozwoliły na precyzyjne określenie poszczególnych etapów w procesie wdrażania LSR w odniesieniu do celów, przedsięwzięć i wskaźników ich realizacji, jak również planu działania.

ETAP III Opracowanie zasad wyboru operacji i ustalania ich kryteriów wyboru

Kolejny etap w procesie opracowania LSR dotyczył wypracowania narzędzi pozwalających na efektywne wdrażanie LSR i realizację założonych celów, tj. zasad wyboru operacji oraz ustalania ich kryteriów. W ramach tego etapu zastosowano następujące metody partycypacyjne:

Pierwszą zastosowaną na tym etapie metodą partycypacyjną było spotkanie **Grupy Roboczej**, która zajęła się przygotowaniem propozycji zasad wyboru operacji oraz kryteriów. Uczestnicy Grupy Roboczej, zebrali się pod koniec 2022 roku.

Propozycje zasad wyboru operacji oraz kryteriów ich wyboru zostały poddane **konsultacjom internetowym**. Na stronie internetowej LDG opublikowano propozycję Procedury naboru projektów oraz zaproszenie do zgłaszania ewentualnych uwag na specjalnym formularzu.

Punkt konsultacyjny - w ramach działalności punktu konsultacyjnego zainteresowani mieszkańcy obszaru mieli możliwość osobistego lub telefonicznego zgłaszania uwag, propozycji do projektu zasad wyboru operacji oraz propozycji kryteriów ich wyboru.

Ostatnią zastosowaną na tym etapie metodą partycypacyjną było spotkanie **Panelu Ekspertów**. Podczas spotkania uczestnicy panelu, składającego się z przedstawicieli sektora społecznego, publicznego i gospodarczego, w

uzgodnili ostateczny kształt zasad wyboru operacji, jak również dostosowali obowiązujące w LGD regulaminy do ich ram. W ramach spotkania opracowano i uzgodniono kryteria wyboru operacji.

W ramach przeprowadzonych konsultacji społecznych z przedstawicielami trzech sektorów na potrzeby LSR doprecyzowano pojęcie innowacyjności, które jest jednym z kryteriów wyboru operacji, które zostało szczegółowo ujęte i doprecyzowane w Procedurze ustalania lub zmiany kryteriów oceny operacji.

ETAP IV Opracowanie zasad monitorowania i ewaluacji

Etap procesu opracowania LSR związany z określeniem zasad monitorowania i ewaluacji został zrealizowany w oparciu o zróżnicowane formy konsultacji społecznych. Punktem wyjścia do opracowania tej części LSR były wnioski z Raportu z ewaluacji LSR Lokalnej Grupy Działania Stowarzyszenia „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem” za lata 2016-2024. Celem było głównie oszacowanie skuteczności realizacji LSR LGD na lata 2016-2024, którego elementem była ocena zasad monitorowania i ewaluacji LSR pod kątem wpływu okresowej weryfikacji wskaźników na osiągnięcie celów LSR oraz skuteczności stosowanych technik monitoringu pod kątem zaangażowania społeczności lokalnej w proces weryfikacji LSR. Wyniki badań stanowią element diagnozy potrzeb obszaru LGD. Oprócz wyników ewaluacji zastosowano na tym etapie procesu opracowania LSR następujące metody partycypacyjne:

Pierwszym etapem w procesie opracowania zasad monitorowania i ewaluacji LSR było spotkanie **Grupy Roboczej**, którą współtworzyli członkowie organów LGD oraz przedstawiciele najważniejszych instytucji społecznych i gospodarczych. Biorąc pod uwagę wyniki raportu ewaluacyjnego Grupa robocza opracowała projekt zasad monitorowania i ewaluacji LSR.

W kolejnym etapie zostały przeprowadzone **konsultacje internetowe**. Propozycje celów i działań komunikacyjnych zostały opublikowane na stronie internetowej LGD w formie ankiety online. Przedmiotem konsultacji były m. in.: analiza potrzeb/problemów komunikacyjnych, analiza skutecznych narzędzi komunikowania się ze społecznością, ocena efektywności działań komunikacyjnych. W ten sposób lokalna społeczność obszaru uzyskała możliwość zgłaszania swoich uwag i pomysłów do projektu.

Następnie opracowane przez Grupę Roboczą propozycje były konsultowane ze społecznością lokalną za pośrednictwem **Punktu konsultacyjnego**, działającego w siedzibie LGD. Upoważniony pracownik biura LGD przyjmował uwagi i wnioski związane z zasadami monitorowania i ewaluacji LSR.

Zebrane wnioski i uwagi z konsultacji internetowych oraz działalności punktu konsultacyjnego zostały zweryfikowane przez uczestników **panelu ekspertów**. Efektem prac panelu ekspertów było wypracowanie spójnego systemu monitorowania i ewaluacji LSR.

ETAP V Przygotowanie planu komunikacji w odniesieniu do realizacji LSR

Ostatni etap procesu opracowania LSR, który został poddany partycypacji społecznej dotyczył przygotowania planu komunikacji związanej z realizacją LSR.

Założenia do planu komunikacji zostały opracowane przez **Grupę Roboczą** składającą się z członków organów LGD oraz przedstawicieli najważniejszych instytucji społecznych i gospodarczych. Na spotkaniu zorganizowanym na początku 2023 roku członkowie grupy dokonali przeglądu i analizy efektów działań komunikacyjnych w poprzednim okresie realizacji LSR, zidentyfikowali najważniejsze problemy komunikacyjne oraz na ich podstawie wyznaczyli priorytety i katalog działań komunikacyjnych odnoszących się do realizacji LSR na lata 2016-2024. Równoległe do konsultacji internetowych działań **punkt konsultacyjny** w siedzibie LGD.

Zebrane wnioski i uwagi zostały następnie poddane dalszej analizie przez **Panel ekspertów**. Członkowie panelu ekspertów mieli możliwość doprecyzowania założeń planu komunikacji.

Ostatecznie projekt planu komunikacji został poddany **konsultacjom społecznym** wśród członków Lokalnej Grupy działania.

Przygotowany projekt LSR został poddany konsultacjom społecznym. Został wyłożony do konsultacji w biurze LGD. Zainteresowani przedstawiciele lokalnej społeczności mieli możliwość zapoznania się z projektem oraz wniesienia własnych uwag, sugestii i spostrzeżeń. Stosowna informacja o konsultacjach społecznych LSR została zamieszczona na stronie internetowej LGD „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem”. Mieszkańcy mieli nieograniczony dostęp do zapoznania się z dokumentem oraz mogli wyrazić swoje opinie.

Na etapie **wdrażania LSR** zostaną wykorzystane metody partycypacyjne uwzględniające, m.in.: powołanie Zespołu ds. monitorowania i ewaluacji LSR reprezentującego sektor społeczny, gospodarczy i publiczny, badanie ankietowe, wywiady indywidualne, grupy fokusowe, spotkania otwarte, konsultacje on-line z mieszkańcami. Dodatkowo raporty monitoringowe i ewaluacyjne będą upubliczniane, co pozwoli na przekazywanie mieszkańcom obszaru LSR informacji o poziomie realizacji założeń strategicznych i efektywności działań na poszczególnych etapach jej realizacji.

Istotne znaczenie w procesie monitorowania i ewaluacji strategii pełni biuro LGD, które na bieżąco będzie zbierało informacje od mieszkańców dotyczące oceny realizacji LSR i działań LGD z wykorzystaniem ankiet, spotkań z przedstawicielami społeczności lokalnej, wywiadów indywidualnych i grupowych, ze szczególnym uwzględnieniem uwag i propozycji grup docelowych LSR oraz grup znajdujących się w niekorzystnej sytuacji.

Tabela 4 Wyniki konsultacji społecznych dotyczące zidentyfikowania problemów i potrzeb społecznych oraz gospodarczych przez społeczność lokalną obszaru objętego LSR zgodne z zastosowaną metodyką „drzewa problemów”

Gmina Abramów	Kluczowe problemy: ujemny przyrost naturalny, migracja mieszkańców, mała liczba świetlic, brak centrum kultury, słaba aktywność społeczna, niski poziom zasobności mieszkańców, słaby stan infrastruktury publicznej, brak rozwoju produktów lokalnych i możliwości sprzedaży bezpośredniej, słaba opłacalność produkcji rolnej, mała atrakcyjność gminy dla inwestorów, niska przedsiębiorczość związana również z wysokimi kosztami prowadzenia działalności gospodarczej, mała atrakcyjność turystyczna gminy połączona z brakiem infrastruktury turystycznej, niska świadomość kulturowa a co za tym idzie brak więzi mieszkańców i tożsamości z terenem na którym zamieszkują, skomplikowane procedury administracyjne, zły stan służby zdrowia, brak parkingów.
Gmina Firlej	Kluczowe problemy: słabe gleby, rozdrobnione rolnictwo, brak grup producenckich, duża odległość od aglomeracji miejskich, gospodarka oparta o rolnictwo i turystykę, brak przedsiębiorstw produkcyjnych, wykształcenie osób nieadekwatne do rynku pracy, emigracja i migracja ludności, brak miejsc opieki dla seniorów i niepełnosprawnych, brak punktu informacji turystycznej, słabe wykorzystanie walorów gminy, brak aktywnych twórców ludowych, brak promocji lokalnych produktów, niska zamożność społeczeństwa, brak wykorzystania nowoczesnych technologii obniżających koszt funkcjonowania gospodarstw domowych - mała liczba projektów, słabo rozwinięta infrastruktura telekomunikacyjna, znikome wykorzystanie świetlic na rzecz aktywizacji społecznej, brak inwestorów zakładających działalności gospodarcze, niski standard usług turystycznych, sezonowość ruchu turystycznego i brak pomysłu na jego wydłużenie, brak projektów innowacyjnych w zakresie turystyki, kultury i rekreacji.
Gmina Jeziorzany	Kluczowe problemy: niska aktywność społeczna, brak bazy agroturystycznej, brak promocji zasobów lokalnych, brak miejsc do aktywnego i twórczego spędzania czasu wolnego różnych grup społecznych, brak infrastruktury turystycznej – szlaków i tras, mała liczba placów zabaw, brak środków na imprezy sportowe, słabe wyposażenie świetlic wiejskich, brak zaplecza dla działalności świetlic wiejskich, brak infrastruktury i bazy gastronomicznej, brak rękodziela oraz rzemiosła lokalnego, brak oferty edukacyjno- rozrywkowej dla różnych grup wiekowych, brak infrastruktury sportowej i rekreacyjnej, niewystarczająca promocja gminy i jej terenu, brak promocji historii regionu oraz brak inicjatyw które tą historię wyeksponują, brak ścieżek rowerowych i szlaków tematycznych.
Gmina Kamionka	Kluczowe problemy: niska aktywność społeczna mieszkańców, słaby poziom infrastruktury społecznej i technicznej, niska jakość życia mieszkańców, brak środków finansowych na remonty zabytków, uboga oferta turystyczna i kulturalna, coraz większa roszczeniowość ludzi, kapliczki przydrożne w złym stanie, mała liczba obiektów sportowych, brak zaangażowania mieszkańców, niska świadomość ekologiczna mieszkańców, brak bazy noclegowej i gastronomicznej, słaba promocja lokalnych produktów, niewykorzystany potencjał stawów rybnych w Samokłeskach, niska aktywność seniorów, brak rewitalizacji terenów na rekreację i odpoczynek dla młodzieży i osób starszych.
Gmina Kock	Kluczowe problemy: brak aktywności społecznej młodzieży, brak miejsc pracy – bezrobocie, bierność ludzka, słaby rozwój turystyki, słaba promocja gminy, brak współpracy międzyludzkiej, apatia, negatywne nastawienie, wymierające tradycje, niska aktywność społeczna, rozdrobnienie gospodarstw, brak miejsc pracy dla młodych ludzi, słaba promocja lokalnych twórców, niewielkie perspektywy dla młodych osób do pozostania na terenie gminy, brak turystów, mała świadomość społeczna na temat pozyskiwania środków na rozwój, brak miejsc spotkań dla młodzieży, brak integracji na wsi, niskie dochody mieszkańców gminy, brak miejsc opieki dla dzieci do lat 3.
Gmina Lubartów	Kluczowe problemy: powoli postępujący proces starzenia się mieszkańców, stale rosnąca liczba mieszkańców w wieku poprodukcyjnym, uzależnienia, niepełnosprawność, niewystarczająca infrastruktura sportowo-rekreacyjna, potrzeba rozwijania stref rekreacji, boisk przyszkolnych, placów zabaw, mały rynek pracy, problemy z zatrudnieniem w miejscu zamieszkania, rolnictwo nieprzynoszące zysków, niewystarczająca oferta czasu wolnego dla mieszkańców, w szczególności dzieci i młodzieży, niedostatecznie rozwinięta infrastruktura rekreacyjna i baza noclegowa i gastronomiczna w miejscach atrakcyjnych turystycznie, niedostosowana do potrzeb oferta edukacyjna w szkołach, potrzeby inwestycyjne w zakresie remontów zabytków.
Gmina Michów	Kluczowe problemy: brak skupu płodów rolnych, słaba integracja mieszkańców, wyludnianie się wiosek, brak możliwości spędzania wolnego czasu młodzieży i dzieci oraz dorosłych, brak miejsca na spotkania integracyjne, słaba komunikacja publiczna, słaba promocja zdrowia, niewykorzystanie potencjału osób młodych, brak promocji i niewykorzystanie potencjału produktów lokalnych, słaba jakość malej infrastruktury publicznej, słabe wsparcie dla lokalnego biznesu.
Gmina Niedźwiada	Kluczowe problemy: słaba infrastruktura turystyczna, ubożenie społeczeństwa, mała dostępność do instytucji kultury, zły stan dróg lokalnych, niestabilna sytuacja w rolnictwie – brak rynków zbytu duże wahania cen, brak sprzedaży bezpośredniej, brak współpracy między producentami lokalnymi, zbyt małe zaangażowanie mieszkańców w działania na rzecz wzrostu integracji społecznej, brak miejsc pracy, brak promocji istniejących obiektów oraz miejsc kulturalno–rekreacyjnych, słaba współpraca z organizacjami.
Gmina Ostrówek	Kluczowe problemy: alkoholizm, narkomania, brak inwestorów, zubożenie społeczeństwa, brak stałej pracy, niepewność o przyszłość dzieci, brak miejsc spotkań dla dzieci i młodzieży, brak mobilizacji, deficyty wychowawczo- opiekuńcze, niebezpieczne brzegi rzeki, brak środków na rozwój gminy, zbyt mało chodników,

	brak zaangażowania młodzieży w zajęcia pozaszkolne, problem finansowy dla ludzi rozpoczynających działalność gospodarczą, zanikanie kultur, brak zakładów pracy na terenie gminy, brak ścieżek rowerowych, brak oznakowania miejsc atrakcyjnych turystycznie.
Gmina Serniki	Kluczowe problemy: brak usług opiekuńczych dla osób starszych, niska świadomość społeczna i ekonomiczna mieszkańców, mała aktywność mieszkańców, brak produktu regionalnego, słaba baza noclegowa i gastronomiczna, słaba współpraca lokalna, zbyt mało miejsc przyciągających turystów, mała liczba miejsc odpoczynku przy trasach rowerowych, niska świadomość ekologiczna, brak promocji turystycznej gminy Serniki, słabo rozwinięta infrastruktura turystyczna, kulturalna i rekreacyjno-sportowa, znikoma liczba miejsc spotkań dla młodzieży i seniorów.

Źródło: Opracowanie własne

W ramach opracowania LSR zostały wyodrębnione działania związane z animacją społeczności na rzecz wdrażania projektów partnerskich i innowacyjnych. Należą do nich:

- organizowanie działań w formule partnerstwa lokalnego, planującego, realizującego i oceniającego wspólne działania,
- szkolenia i warsztaty tematyczne dla animatorów i liderów lokalnych,
- budowanie relacji między mieszkańcami i instytucjami, organizacjami, przedsiębiorcami działającymi w społeczności lokalnej,
- działania animacyjne dotyczące innowacji społecznych dla mieszkańców obszaru LSR,
- inicjowanie nowych pomysłów, działań służących społeczności lokalnej,
- promowanie społeczności lokalnych oraz jej potencjału zasobów, usług, produktów lokalnych,
- budowanie trwałych relacji międzyludzkich opartych na wartościach i zasadach wspólnotowych,
- wzrost aktywności mieszkańców i ich zaangażowania w działania LSR, wzmacnianie relacji międzypokoleniowych wśród mieszkańców
- prowadzenie stałego doradztwa w biurze LGD, prowadzenie szkoleń dla potencjalnych beneficjentów i spotkań informacyjnych na temat wdrażania LSR, naborów, wniosków oraz realizowanych operacji,
- realizacja projektów partnerskich i innowacyjnych.

Rozdział IV Analiza potrzeb i potencjału LSR

1. Określenie grup szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR oraz problemów odnoszących się do tych grup

Potencjał demograficzny LGD „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem”

Obszar działania LGD „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem” składa się z 8 gmin wiejskich oraz 2 miejsko-wiejskich – Kock i Kamionka. Zmiana rodzaju gminy Kamionka z wiejskiego na miejsko-wiejski nastąpił z dniem 01.01.2021 r. (Dz.U. poz.2260 z 2020 r.). Teren LGD zamieszkuje 57 219 ludności, z czego ok 49,5 % stanowią mężczyźni a ok 50,5 % kobiety. Na obszarze LGD występuje zbilansowana struktura płciowa mieszkańców z niewielką przewagą kobiet. Szczegółowe dane dotyczące struktury ludności przedstawiono poniżej.

Tabela 5 Struktura ludności na obszarze LGD „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem”

Gmina	Liczba ludności	Mężczyźni	Kobiety	Gęstość zaludnienia os/km ²
		%	%	
Abramów	3 919	50,7	49,3	46
Firlej	5 796	49,4	50,6	46
Jeziorzany	2 587	48,9	51,1	39
Kamionka	6 498	48,9	51,1	58
Kock	5 917	49,2	50,8	59
Lubartów	11 995	49,5	50,5	76
Michów	5 672	49,7	50,3	42
Niedźwiada	6 219	50,0	50,0	65
Ostrówek	3 776	48,5	51,5	42
Serniki	4 840	49,9	50,1	64
LGD Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem	57 219	49,5	50,5	54
lubelskie	2 056 908	48,4%	51,6%	82

Polska	38 088 564	48,4%	51,6%	122
--------	------------	-------	-------	-----

Źródło: na podstawie danych z GUS - www.bdl.pl, stan na 31.12.2020 r.

Z powyższych danych wynika, że najczęściej osób zamieszkuje w gminach: Lubartów, Niedźwiada oraz Kamionka, zaś najmniej w gminach Abramów, Jeziorzany i Ostrówek. Obszar charakteryzuje się niską gęstością zaludnienia - ok. 54 os./km², podczas gdy w woj. lubelskim średnia gęstość zaludnienia wynosi 82 os./km². Gminami o najwyższej gęstości zaludnienia są gminy: Lubartów, Niedźwiada i Serniki, z kolei w gminie Jeziorzany, Ostrówek i Michów obserwuje się najniższą gęstość zaludnienia. **Liczba mieszkańców stanowi 2,78 % ludności w całym województwie lubelskim. Obszary wiejskie zamieszkuje 54 235 osób, co stanowi 94,78 % obszaru LGD. To znacznie więcej niż w Polsce, gdzie około 40,20 % mieszkańców kraju to ludność wiejska.** Według danych GUS na obszarze LGD w latach 2014-2020 utrzymywał się trend związany ze spadkiem liczby ludności, liczba mieszkańców zmniejszyła się o 1 318 osób. Największy spadek liczby ludności odnotowano w gminie Kock, tj. o 703 osoby oraz w gminie Michów o 402 osoby. Jednym z istotnych czynników wpływających na wartość kapitału społecznego jest wskaźnik przyrostu naturalnego ukazujący różnice między liczbą urodzeń żywych, a liczbą zgonów na badanym obszarze. **Zmniejszająca się liczba ludności jest pochodną utrzymującego się ujemnego przyrostu naturalnego.** W 2020 r. przyrost naturalny wyniósł -288 osób, przy czym w 2014 wynosił on -156 osób. Analiza przyrostu naturalnego w poszczególnych gminach ukazuje duże wewnętrzne zróżnicowanie. W gminie Michów odnotowano bardzo wysoki ujemny przyrost naturalny -63 osoby. W pozostałych gminach wartości przyrostu naturalnego odnotowały wartości pomiędzy -15 a -32. W 2020 r. w żadnej z gmin obszaru LGD nie odnotowano dodatniej wartości przyrostu naturalnego. **Trend utrzymującego się na obszarze LGD ujemnego przyrostu naturalnego powoduje starzenie się społeczeństwa, proces ten przyczynia się do zwiększenia bezrobocia, podnoszenia wydatków na pomoc społeczną, a także wzrost wskaźnika obciążenia ludności w wieku produkcyjnym ludnością w wieku poprodukcyjnym. Na obszarze LGD występuje ujemne saldo migracji na 1000 ludności,** czyli więcej osób opuszczało ten teren, niż osiedlało się. Najbardziej atrakcyjne są dla migrantów gminy Lubartów oraz Kamionka, w których saldo migracji w 2020 r. były dodatnie i wynosiły analogicznie 8,0 i 3,1. Największy ubytek mieszkańców w wyniku migracji dotknął zaś gminę Jeziorzany (-11,4). W gminie Serniki saldo w 2020 roku było dodatnie, jednakże na przestrzeni lat ulegało ciągłym wahaniom. Utrzymujące się ujemne saldo migracji będzie miało wpływ na zmniejszenie potencjału społecznego i gospodarczego obszaru LGD. **W 2020 r. z gmin na obszarze LGD wymeldowało się 512 osób na pobyt stały. Zameldowało zaś w tym samym roku 522 osoby.** Z uwagi na fakt, iż jednym z czynników determinujących zmianę miejsca zamieszkania są czynniki ekonomiczne, wysoki ujemny wskaźnik migracji świadczy o stosunkowo niskiej atrakcyjności obszaru LGD, braku miejsc pracy, satysfakcjonującego wynagrodzenia, a także chęci podniesienia standardu warunków mieszkaniowych. Taki stan rzeczy może mieć związek z wyjazdami (migracją) młodych mieszkańców obszaru LGD do dużych miast oraz emigracją za granicę, w celu poszukiwania lepszej perspektywy pracy zawodowej oraz podniesienia jakości życia. Proces przemieszczania się ludności przyczynia się, ze względu na selektywność migracji (migrują przede wszystkim ludzie młodzi, lepiej wykształceni, bardziej przedsiębiorczy i innowacyjni), do zmniejszania potencjalnych zasobów pracy i obniżania ich jakości. Zagroženiem dla obszaru działania LGD stałoby się wówczas wyludnianie się obszarów wiejskich wskutek ubytku migracyjnego ludności. Strukturę wiekową ludności obszaru najlepiej przedstawić za pomocą **liczby osób w wieku przedprodukcyjnym,** czyli od 0-17 lat, w wieku produkcyjnym, czyli 18-60 kobiety oraz 18-65 mężczyźni, a także **poprodukcyjnym** powyżej 60 lat dla kobiet i 65 dla mężczyzn. Struktura wieku ludności wykazuje zdecydowaną przewagę ludności w wieku produkcyjnym, która wynosi obecnie 60,03% ogólnej liczby ludności. Dane dotyczące struktury wiekowej mieszkańców (w podziale na ekonomiczne grupy wieku) wskazują, że na analizowanym obszarze występuje korzystniejsza sytuacja demograficzna niż w województwie lubelskim, dla którego wartość wskaźnika wynosi 58,76%. Dane z 2020 roku dotyczące udziału osób w wieku przedprodukcyjnym w ogóle mieszkańców wskazują, że odsetek osób młodych w wieku przedprodukcyjnym na obszarze LGD wynosi 19,42 % a w województwie lubelskim 18,15%. W przypadku analizy odsetka osób w wieku poprodukcyjnym w ogóle ludności widzimy utrzymującą się zależność, w której na obszarze LGD wartość wskaźnika wynosi 20,55, zaś średnia dla województwa 23,09.

Tabela 6 Ludność w wieku przedprodukcyjnym (17 lat i mniej), produkcyjnym i poprodukcyjnym w podziale na miasto i wieś (ogółem)

STRUKTURA WIEKOWA I CHARAKTERYSTYKA ZMIAN DEMOGRAFICZNYCH				
Gmina	osoby w wieku przedprodukcyjnym	osoby w wieku produkcyjnym	osoby w wieku poprodukcyjnym	przyrost naturalny
Abramów	698	2 345	876	-22

w tym kobiety:	344	1 019	568	
Firlej	1 108	3 431	1 257	-19
w tym kobiety:	537	1 542	851	
Jeziorzany	469	1 487	631	-15
w tym kobiety:	244	654	425	
Kamionka	1 279	3 952	1 267	-29
w tym kobiety:	611	1 856	854	
Kock	1 065	3 526	1 326	-29
w tym kobiety:	535	1 574	894	
Lubartów	2 561	7 416	2 018	-24
w tym kobiety:	1 255	3 428	1 379	
Michów	1 000	3 313	1 359	-63
w tym kobiety:	485	1 457	912	
Niedźwiada	1 230	3 786	1 203	-25
w tym kobiety:	588	1 691	832	
Ostrówek	769	2 125	882	-30
w tym kobiety:	372	967	605	
Serniki	933	2 967	940	-32
w tym kobiety:	467	1 335	623	
LGD Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem	11 112	34 348	11 759	-288
woj. lubelskie	373 321	1 208 581	475 006	-9210

Źródło: na podstawie danych z GUS - www.bdl.pl, stan na 31.12.2020 r.

Tabela 7 Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym oraz ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym na obszarze LGD.

Gmina	Liczba ludności w gminie	Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym	Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym
Abramów	3 919	125,5	67,1
Firlej	5 796	113,4	68,9
Jeziorzany	2 587	134,5	74,00
Kamionka	6 498	99,1	64,4
Kock	5 917	124,5	67,8
Lubartów	11 995	78,8	61,7
Michów	5 672	135,9	71,2
Niedźwiada	6 219	97,8	64,3
Ostrówek	3 776	114,7	77,1
Serniki	4 840	100,8	63,1
LGD Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem	57 219	105,03	66,59

Źródło: na podstawie danych z GUS - www.bdl.pl, stan na 31.12.2020 r.

Drugi **wskaźnik obciążenia demograficznego** pokazuje jak wiele osób w wieku nieprodukcyjnym przypada na 100 osób w wieku produkcyjnym. Im wyższa wartość, tym większe obciążenie demograficzne – jedna osoba pracująca musi bowiem utrzymać większą liczbę osób pozostających bez pracy. Średnia krajowa w 2013 roku wynosiła jeszcze 57,6, zaś w 2020 r. już 68,3, wyniki obszaru są nieco wyższe niż średnia. Największe zróżnicowanie jest w przypadku pierwszego wskaźnika obciążenia tj. liczby osób w wieku poprodukcyjnym do 100 osób w wieku przedprodukcyjnym (stosunek liczby osób starszych do dzieci). Wynosi on na obszarze LGD 105,03 i jest niższy od wskaźnika dla kraju (120,9).

Analiza dotychczasowej struktury demograficznej pokazuje, że obszar LGD charakteryzują wartości korzystniejsze niż średnia województwa i kraju. Wyniki analiz pokazują, że w gminach Abramów, Firlej, Jeziorzany, Kock, Michów i Ostrówek odczuwalna jest silna presja demograficzna związana ze wzrostem odsetka najstarszych mieszkańców. W ostatnich latach liczba osób w wieku poprodukcyjnym ulega ciągłemu wzrostowi. Utrzymujący się trend wymusza rozwój usług i produktów kierowanych do osób w wieku poprodukcyjnym. Z prognoz demograficznych GUS wynika,

że w 2050 r. w Polsce udział osób w wieku produkcyjnym w liczbie ludności ogółem wyniesie 57%, w wieku powyżej 65 roku życia 32,7%, natomiast w wieku przedprodukcyjnym jedynie 11%³.

Tabela 8 Ludność w wieku 13 lat i więcej według poziomu wykształcenia (2021 rok).

Nazwa	Ludność w wieku 13 lat i więcej wg poziomu wykształcenia					
	wyższe	średnie i policealne - ogółem	zasadnicze zawodowe/branżowe	gimnazjalne	podstawowe ukończone	podstawowe nieukończone i bez wykształcenia szkolnego
woj. lubelskie (tereny miejskie)	29,75	35,85	13,56	2,37	7,81	2,51
woj. lubelskie (tereny wiejskie)	15,80	31,95	22,50	3,13	17,73	3,50
woj. lubelskie	22,31	33,77	18,32	2,77	13,10	3,04
kraj	23,15	32,38	19,55	2,76	11,29	2,89

Źródło: na podstawie danych z GUS – Narodowy Spis Powszechny z 2021 r.

Istotną cechą demograficzną jest poziom wykształcenia mieszkańców. Dane z Narodowego Spisu Powszechnego przeprowadzonego w 2021 r. pokazują, że struktura wykształcenia mieszkańców terenów wiejskich województwa lubelskiego jest słabsza niż średnie wyniki w woj. lubelskim na terenach miejskich, ogółem i w kraju. Największy odsetek ludności legitymuje się wykształceniem średnim i policealnym oraz zasadniczym zawodowym lub branżowym. Najmniejszą grupę stanowią osoby bez wykształcenia i takie, które nie ukończyły szkoły podstawowej. Osoby z wykształceniem wyższym stanowiły tylko 15,8 badanych przy średniej krajowej 23,15. Przyczyną takiego stanu rzeczy jest utrudniony, ze względów ekonomicznych, dostęp do szkół ponadpodstawowych uczniów wywodzących się z biedniejszych rodzin wiejskich oraz niska świadomość społeczna mieszkańców wsi. Według wstępnych wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań w 2021 r. odsetek osób z wykształceniem co najmniej średnim w Polsce wyniósł 55,5% i wzrósł o 7 p. proc w stosunku do 2011 r., z wykształceniem wyższym, o 6 p. proc. Odsetek absolwentów szkół średnich w 2021 r. wyniósł 32,4% (w 2011 r. – 31,4%). Udział osób z wykształceniem średnim zawodowym w 2021 r. wyniósł 18,2%, natomiast w 2011 r. - 17,2%. W ciągu ostatnich 10 lat znacząco obniżył się udział osób z wykształceniem podstawowym z 18,3% w 2011 r. do poziomu 11,7% w 2021 r. oraz osób z wykształceniem gimnazjalnym – z 4,9% do poziomu 3,1%. **Na obszarze LGD od kilku lat utrzymuje się trend spadku liczba ludności. Teren ten charakteryzuje zbilansowana struktura płciowa i ujemny przyrost naturalny.** Na całym obszarze występuje zjawisko zmniejszania się liczby osób młodych i jednoczesnego przyrostu osób starszych. Analiza danych wskazuje na niepokojącą tendencję utrzymującego się od 2013 r. ujemnego salda migracji. Ujemny przyrost naturalny oraz ujemne saldo migracji wpływają na obserwowany postępujący proces starzenia się społeczeństwa i zwiększający się wskaźnik obciążenia demograficznego w 2020 r. porównaniu do 2013 r. Starzenie się społeczeństwa generuje wzrastające zapotrzebowanie na usługi opiekuńcze, specjalistyczne, dostosowania infrastruktury i powstania w przestrzeni publicznej miejsc dla osób starszych, konieczność podjęcia działań aktywizujących i włączających dla tej grupy. Proces ten wpływa również na zjawisko niedoboru siły roboczej na rynku pracy. Obszar LGD charakteryzuje się korzystniejszą strukturą demograficzną w porównaniu do średniej województwa. **Wyniki konsultacji społecznych** potwierdzają, że największym zagrożeniem dla rozwoju społeczno-gospodarczego obszaru LGD jest migracja ludności, zwłaszcza ludzi młodych, starzenie się mieszkańców i zmniejszający się poziom integracji społeczności lokalnej. Obszar charakteryzuje się dużym potencjałem społecznym, ale nie jest on w pełni wykorzystany. Przeprowadzone konsultacje społeczne wskazują również na niewystarczający poziom istniejącej infrastruktury społecznej i technicznej mający wpływ na poziom i jakość życia mieszkańców, brak nowych, oddolnych rozwiązań i pomysłów dotyczących ograniczania istniejących problemów społecznych oraz aktywizowania mieszkańców na rynku pracy, niewielką liczbę miejsc atrakcyjnych dla mieszkańców przeznaczonych do spędzania wspólnie wolnego czasu i integracji społecznej, ograniczoną liczbę liderów lokalnych i animatorów działań w mniejszych miejscowościach gmin LGD, niewykorzystany potencjał turystyczny do rozwijania przez mieszkańców własnych pomysłów na prowadzenie działalności gospodarczej i poprawy aktywności, brak współpracy dotyczącej tworzenia zintegrowanych usług dla turystów.

Grupy szczególnie istotne z punktu widzenia realizacji Strategii - znajdujące się w niekorzystnej sytuacji

Przeprowadzone analizy oparte na danych statystycznych, badaniu ankietowym, wynikach wypracowanych podczas zogniskowanych wywiadów grupowych z przedstawicielami ośrodków pomocy społecznej z terenu wszystkich gmin, Powiatowego Urzędu Pracy oraz w wyniku spotkań konsultacyjnych z mieszkańcami jednoznacznie pokazują, że grupami które są istotne z punktu widzenia realizacji LSR i w szczególności powinny być brane pod uwagę przy określaniu podmiotów zagrożonych różnymi formami wykluczenia społecznego są przede wszystkim:

- **dzieci i młodzież niepełnoletnia,**
- **osoby pełnoletnie do 25 roku życia,**
- **osoby powyżej 50 roku życia,**
- **kobiety z terenów wiejskich,**
- **rolnicy małorolni,**
- **osoby niepełnosprawne.**

Dzieci i młodzież niepełnoletnia. Problemy tej grupy dotyczą niewystarczającej oferty spędzania wolnego czasu oraz infrastruktury edukacyjno-rekreacyjnej, m.in. niedobór miejsc zabaw i miejsc integracji dla dzieci i ich rodziców, mała liczba miejsc do spotkań dla młodzieży, w którym mogą spędzać wolny czas w gronie rówieśników. Wnioski z przeprowadzonych konsultacji społecznych wskazują, że obszar LGD nie oferuje wystarczającej infrastruktury i form spędzania czasu wolnego dla tej grupy. Wskazuje się na konieczność wsparcia ukierunkowanego zarówno na rozwój przestrzeni do spędzania czasu wolnego, sprzyjającej integracji, a także oferty edukacyjno-kulturalnej.

Osoby pełnoletnie do 25 roku życia. Na obszarze LGD obserwuje się wysoki udział ludzi młodych do 24 r.ż. w ogóle bezrobotnych (14,62 %) w porównaniu ze średnią dla Polski (12,5%). Obserwuje się również zjawisko migracji zarobkowej. Spośród bezrobotnych w szczególnej sytuacji są osoby młode do 25 r.ż. Ministerstwo Rozwoju Pracy i Technologii w Raporcie „Bezrobotni do 25 roku życia za 2020 r.” wskazano, że bezrobotni do 25 roku życia w końcu 2020 r. stanowili 12,5% ogółu zarejestrowanych wobec 12,3% rok wcześniej, że odsetek bezrobotnych do 25 r. ż. wśród bezrobotnych zamieszkających na wsi był wyższy niż w mieście (15,9% wobec 9,7%) oraz wśród zarejestrowanych bezrobotnych kobiet niż mężczyzn (13,2% wobec 11,7%). Na całym obszarze LGD występuje zjawisko zmniejszania się liczby osób młodych i jednoczesnego przyrostu osób starszych. Analiza danych wskazuje na niepokojącą tendencję utrzymującego się od 2013 r. ujemnego salda migracji. Spośród głównych bodźców skłaniających do wyjazdu wśród badanych wskazano wyższy poziom wynagrodzeń oraz możliwość podjęcia pracy i podwyższenie standardu życia.

Osoby powyżej 50 roku życia. Ujemny przyrost naturalny oraz ujemne saldo migracji wpływają na obserwowany postępujący proces starzenia się społeczeństwa i zwiększający się wskaźnik obciążenia demograficznego w 2020 r. porównaniu do 2013 r. Starzenie się społeczeństwa generuje wzrastające zapotrzebowanie na usługi opiekuńcze, specjalistyczne, dostosowania infrastruktury i powstania w przestrzeni publicznej miejsc dla osób starszych, konieczność podjęcia działań aktywizujących i włączających dla tej grupy. Uczestnicy konsultacji społecznych wskazali na brak odpowiedniej infrastruktury, miejsc opieki dla osób starszych i niepełnosprawnych oraz brak innowacji w działalności społecznej.

Kobiety z terenów wiejskich. Wśród 3015 bezrobotnych na obszarze LGD 53,07 % stanowią kobiety. Odsetek bezrobotnych kobiet jedynie w gminie Abramów wynosi 49,33%. W województwie lubelskim odsetek ten wynosi 48,07% natomiast w Polsce kształtuje się na poziomie 50,15%. Rodziny zamieszkujące na terenach wiejskich są to przede wszystkim rodziny wielopokoleniowe. W tradycyjnej rodzinie wiejskiej kobiety nie widziały potrzeby podejmowania pracy w związku z pracą i uzyskiwaniem dochodów z własnego gospodarstwa. Nie istniała potrzeba specjalnego organizowania opieki nad małymi dziećmi, gdyż w sytuacji wspólnego zamieszkiwania wielu pokoleń podczas pracy w gospodarstwie domowym, dziećmi opiekowali się członkowie rodziny. Nie podejmowanie pracy zarobkowej, niskie kwalifikacje i umiejętności zawodowe oraz głównie brak doświadczenia zawodowego kobiet zamieszkujących na wsi stało się przyczyną ich bierności zawodowej i wykluczenia społecznego. Główną rolą kobiety na wsi stała się opieka nad osobami zależnymi tj. dziećmi i osobami starszymi, a także obowiązki w gospodarstwie domowym. Główną barierą powstrzymującą młode kobiety przed podjęciem pracy jest niedostateczny lub całkowity brak instytucjonalnych form opieki nad małymi dziećmi.

Rolnicy małorolni. Podstawowym źródłem dochodów (więcej niż 50% dochodów ogółem) w 26,1% gospodarstwach domowych z obszaru LGD, są dochody z działalności rolniczej, 44,4% gospodarstw utrzymuje się z pracy najemnej (dla tej grupy dochody z rolnictwa stanowią mniej niż 50% dochodów ogółem). Analiza danych dotyczących wszystkich osób pracujących w konkretnych sektorach gospodarki potwierdza rolniczy charakter obszaru LGD. Osoby pracujące w rolnictwie stanowią zdecydowaną większość ogółu pracujących. Według stanu na 31.12.2020 roku spośród 27,5 tys. osób pracujących, 15,2 tys. osób zatrudnionych było w rolnictwie, leśnictwie, rybactwie i rybolówstwie, co stanowi

55,19 % pracujących ogółem. W analogicznym okresie średnia pracujących w sektorze rolnym w województwie lubelskim wynosiła 43,47%. Na terenie LGD dominują małe, rozdrobnione gospodarstwa, które wykorzystują produkcję rolną zarówno na sprzedaż jak i na własny użytek. Największe gospodarstwa są w gminie Ostrówek (średnia gospodarstwa 9,98 ha) i Jeziorzany (9,18 ha), najmniejsze w gminie Lubartów (6,69 ha). W porównaniu do średniej wielkości w Polsce (12,65 ha) są to stosunkowo małe gospodarstwa. Rozdrobnienie gospodarstw, słaba klasa gleb są cechami charakterystycznymi dla całego LGD. Na terenie LGD w gospodarstwach rolnych pracowało 7211 osób, z czego 60,41% stanowili mężczyźni. Uczestnicy konsultacji społecznych wskazali na **niewystarczające działania wspierające rolników**, w szczególności w zakresie promocji oraz wspierania przedsięwzięć na rzecz rozwoju produktów ekologicznych i regionalnych, brak wsparcia w tworzeniu i rozwoju krótkich łańcuchów dostaw, brak działań wspierających rozwój handlu ekologicznymi produktami rolnymi oraz produktami regionalnymi.

Osoby niepełnosprawne. Na obszarze LGD w latach 2014-2020 świadczenia z tytułu niepełnosprawności przyznano 5702 osobom. Ze świadczeń z tego tytułu w 2014 r. korzystało 928 osób, zaś w 2020 r. - 640. Liczba świadczeń przyznawanych osobom niepełnosprawnym utrzymuje się od 2014 r. na poziomie od 20% do 23%. Liczba przyznanych świadczeń pomocy społecznej ogółem od 2014 r. do 2020 r. spadła o 49,2%, to z tytułu niepełnosprawności spadek ten wyniósł 2%. Liczba osób niepełnosprawnych bezrobotnych w powiecie lubartowskim w 2020 r. wynosił 100 osób. W strukturze zatrudnienia w ciągu 3 lat liczba ta kształtuje się na podobnym poziomie, z jednoczesną minimalną tendencją spadkową. Oznacza to, że dotychczasowe działania są skuteczne i sytuacja osób niepełnosprawnych na rynku pracy jest stabilna. Z danych zawartych w SRPS w Powiecie Lubartowskim na lata 2021-2027 wynika, że najważniejsze problemy, które dotyczą osoby niepełnosprawne to: ograniczony dostęp do rehabilitacji usprawniającej, bariery architektoniczne w miejscach publicznych, trudności w podjęciu odpowiedniego zatrudnienia, niewystarczająca liczba ofert pracy, utrudniony dostęp do korzystania ze środków transportu oraz problemy zdrowotne. Konieczne jest wsparcie i działania w obszarze integracji społecznej i zawodowej niepełnosprawnych. Wskazane grypy, ze względu na swoją specyfikę i skalę problemu, powinny zostać potraktowane priorytetowo i zostać objęte interwencją.

2. Charakterystyka gospodarki/przedsiębiorczości

Jednym z podstawowych uwarunkowań rozwoju danego obszaru jest jego lokalizacja. Obszar LGD posiada dogodne warunki rozwoju ze względu na położenie geograficzne: w niewielkiej odległości (24-26 km) od ośrodka o znaczeniu krajowym - miasto Lublin – centrum aglomeracji lubelskiej oraz Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego (LOPM) oraz posiada dobrą dostępność do połączeń komunikacyjnych o znaczeniu ponadregionalnym (droga krajowa 19).

Charakterystyka podmiotów gospodarki narodowej

Na obszarze LGD działa łącznie 3785 (dane z 2020r.) podmiotów gospodarki narodowej z czego 96,94 % stanowią podmioty sektora prywatnego. Sektor publiczny tworzy łącznie 116 podmiotów. Na obszarze funkcjonuje również 162 organizacje i stowarzyszenia. **Zauważalny jest trend rosnący w liczbie przedsiębiorstw sektora prywatnego na terenie LGD, 2977 podmiotów gospodarczych sektora prywatnego w 2014 roku do 3669 w 2020. Rośnie liczba jednostek nowo zarejestrowanych na 10 tys. mieszkańców.** Największy potencjał gospodarczy skupiony jest w gminie Lubartów. Zlokalizowanych jest tutaj najwięcej przedsiębiorstw (932), w tym osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą (805). Najmniej podmiotów sektora prywatnego zlokalizowanych jest w gminie Abramów, Ostrówek oraz Jeziorzany.

Tabela 9 Struktura podmiotów gospodarczych poszczególnych gmin obszaru LGD w 2020 r.

LICZBA PODMIOTÓW GOSPODARKI NARODOWEJ							
Gmina	sektor prywatny ogółem	osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	spółki handlowe	spółki handlowe z udziałem kapitału zagranicznego	spółdzielnie	fundacje	stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne
Abramów	206	172	2	0	1	0	12
Firlej	315	250	11	0	1	0	17
Jeziorzany	134	99	5	0	3	0	12
Kamionka	490	405	28	2	2	5	15
Kock	471	408	4	0	5	0	20
Lubartów	932	805	26	2	0	2	27
Michów	323	278	3	0	3	0	14
Niedźwiada	310	245	11	1	2	0	18

Ostrówek	215	171	2	0	0	0	12
Serniki	273	230	4	1	1	1	15
LGD Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem	3 669	3 063	96	6	18	8	162

Źródło: na podstawie danych z GUS - www.bdl.pl, stan na 31.12.2020 r.

Na terenie LGD „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem” najwięcej podmiotów prowadzi działalność w branży: budownictwo i usługi. Należy jednak zauważyć, że podmioty występujące najczęściej (budownictwo i drobne usługi) są zazwyczaj jednostkami zatrudniającymi niewiele osób. Większość firm działających na terenie LGD to mikroprzedsiębiorstwa, w których pracuje tylko właściciel bądź zatrudniają kilka osób maksymalnie 9 osób. **Podmioty gospodarcze** funkcjonujące w analizowanym obszarze zajmują się przede wszystkim usługami skierowanymi do mieszkańców oraz świadczą usługi, których głównymi odbiorcami są turyści. **Liczba podmiotów zatrudniających mniej niż 50 pracowników na obszarze LGD w 2020 r. wynosiła 3 772.**

Tabela 10 Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru Regon, podmioty wg klas wielkości w 2020 r.

Klasy wielkości podmiotów gospodarczych				
Gmina	Ogółem	0-9	10-49	50-249
Abramów	216	209	6	1
Firlej	329	316	10	3
Jeziorzany	141	136	4	1
Kamionka	505	489	14	2
Kock	488	472	14	2
Lubartów	945	922	21	2
Michów	335	325	8	2
Niedźwiada	320	310	10	0
Ostrówek	223	216	7	0
Serniki	283	274	9	0
LGD Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem	3 785	3 669	103	13
woj. lubelskie	192 611	186 250	5 235	1 126

Źródło: na podstawie danych z GUS - www.bdl.pl, stan na 31.12.2020 r.

Istotne znaczenie ma wskaźnik przedsiębiorczości, który służy monitorowaniu i analizie oddziaływania LSR na rozwój gospodarczy. Wskaźnik przedstawia ilość podmiotów gospodarczych w systemie REGON na 1000 mieszkańców. Z poniżej tabeli wynika, że wskaźnik przedsiębiorczości dla obszaru LSR od 2014 do 2020 roku rósł systematycznie. W 2020 r. jego wartość jest o 30 % niższa od wartości wskaźnika dla województwa lubelskiego. Od 2014 r. różnica tych wartości jest coraz mniejsza.

Tabela 11 Wskaźnik przedsiębiorczości dla gmin obszaru LGD w latach 2014-2020.

Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON (stan w dniu 31 XII)	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
	3 007	3 103	3 160	3 242	3 480	3 625	3 785
Liczba mieszkańców LSR	58 537	58 477	58 515	58 398	58 372	58 118	57 219
Wskaźnik przedsiębiorczości LGD	51	53	54	56	60	62	66
Wskaźnik przedsiębiorczości dla woj. lubelskiego	80	81	82	83	85	88	94

Źródło: na podstawie danych z GUS - www.bdl.pl

Duże znaczenie dla rozwoju regionu ma wskazanie kluczowych branż gospodarki. **Jako branże rozwojowe obszaru LGD w procesie konsultacji społecznych, określone zostały: turystyczna i okołoturystyczna oraz branża usługowa.** Spostrzeżenia mieszkańców dotyczące kierunków rozwoju są spójne z istniejącą specyfiką i zasobami obszaru tj.: atrakcyjnymi terenami przyrodniczo-krajobrazowymi (Kozłowiecki Park Krajobrazowy, rzeka Wieprz, jeziora, pomniki przyrody, obszary chronione) historycznymi oraz kulturowymi (Muzeum Zamojskich w Kozłowie, zasoby dziedzictwa historycznego i kulturowego, stanowisko archeologiczne). Przeprowadzona analiza, potwierdziła, że **najbardziej rozwojową branżą na terenie LGD „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem” jest turystyka** oraz działalność okołoturystyczna, a także **innowacyjne usługi związane w wykorzystaniem potencjału przyrodniczego, historycznego i kulturowego, które przyciągają z roku na rok coraz więcej turystów.** Turystyka

jest branżą, której rozwój obserwuje się w Polsce i na świecie. Rozwojowym kierunkiem jest, także branża usługowa, rozumiana szczególnie jako usługi zaspakajające podstawowe potrzeby mieszkańców oraz branża budowlana. W branży usługowej oraz w budownictwie działa największa ilość przedsiębiorców prowadzących działalność, dlatego konieczne jest wsparcie rozwojowe dla tych podmiotów, aby utrzymały się na rynku. Kolejną kluczową branżą jest przetwórstwo przemysłowe związane z produkcją lokalnych produktów rolnych oraz potencjalnie duży rynek zbytu na te produkty. Na obszarze LGD występują korzystne warunki do produkcji zdrowej żywności, na którą jest duże zapotrzebowanie w związku z panującymi trendami promującymi zdrowy styl życia. Niskie zanieczyszczenie środowiska naturalnego również sprzyja produkcji ekologicznej żywności. Potencjał obszaru LSR oraz jego zasoby są czynnikami pobudzającymi rozwój przedsiębiorczości na poziomie lokalnym. **Wyniki konsultacji społecznych** wskazują, że na obszarze LGD istnieje potrzeba rozwijania przedsiębiorczości w środowisku wiejskim. Istotny wpływ na to ma rozwój infrastruktury, zagospodarowanie produktów rolniczych, wykorzystanie zasobów naturalnych, wykorzystanie zasobów wytwórczych obszarów wiejskich, w tym zasobów środowiska, walorów krajobrazowych i kulturowych, tworzenie gospodarstw agroturystycznych, zagród edukacyjnych. **Wyniki konsultacji społecznych** wskazują, że osoby zainteresowane prowadzeniem własnej działalności gospodarczej, przedsiębiorcy i instytucje otoczenia biznesu potrzebują wsparcia finansowego na rozwój, specjalistycznego doradztwa i szkoleń, a także wsparcia marketingowego i promocyjnego oraz wzajemnego współdziałania w warunkach rynkowych. **Mieszkańcy wskazali na niski poziom innowacyjności w działalności społecznej i gospodarczej.** Zdaniem respondentów przeszkodami w rozwoju przedsiębiorczości, w zakładaniu działalności gospodarczych jest kryzys gospodarczy, wzrost inflacji, wysokie koszty stałe prowadzenia działalności gospodarczej, niestabilna sytuacja cenowa oraz brak rynków zbytu. Dużą barierą są również zmieniające się przepisy prawa i utrudnienia w zakładaniu i prowadzeniu działalności gospodarczych.

3. Opis rynku pracy

Poziom i struktura zatrudnienia

Rynek pracy jest kluczową dziedziną, charakteryzującą potencjał i ograniczenia rozwojowe poszczególnych obszarów. W przypadku terenu objętego działalnością LGD **charakterystycznym elementem jest niski stopień aktywności ekonomicznej ludności** (obliczany jako liczba zatrudnionych na 1.000 mieszkańców).

Tabela 12 Pracujący na 1000 ludności na obszarze LGD w latach 2014-2020.

Gmina	Pracujący na 1000 ludności w latach 2014-2020							Zmiana w latach 2014-2020
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	
Abramów	41	42	35	41	40	40	39	-1
Firlej	67	75	81	89	92	92	88	25
Jeziorzany	97	102	125	80	79	85	87	-4
Kamionka	85	89	88	101	93	95	100	12
Kock	73	77	69	68	62	69	72	8
Lubartów	89	88	90	89	91	96	93	6
Michów	84	82	84	90	88	85	82	5
Niedźwiada	40	35	33	41	39	38	41	1
Ostrówek	41	43	41	42	40	48	40	2
Serniki	26	26	31	25	23	25	32	6
powiat lubartowski	127	133	138	141	143	149	145	22
woj. lubelskie	174	175	180	183	187	191	192	20
POLSKA	230	232	240	247	251	255	254	28

Źródło: na podstawie danych z GUS - www.bdl.pl

Na analizowanym terenie we wszystkich gminach wartość współczynnika aktywności zawodowej znacznie odbiegał od wartości wskaźnika dla województwa lubelskiego i Polski. Skrajnie niskie wartości charakteryzują cztery gminy: Serniki, Ostrówek, Abramów i Niedźwiada. Obszar LGD w odniesieniu do aktywności zawodowej mieszkańców charakteryzują przeciwstawne tendencje. Współczynnik aktywności zawodowej w roku 2020 w stosunku do roku 2014 wzrósł w większości gmin obszaru LGD. W gminach Abramów i Jeziorzany wskaźnik ten uległ zmniejszeniu. W okresie lat 2014-2020 w żadnej z gmin wskaźnik aktywności zawodowej nie ulegał corocznemu zwiększaniu. Największy wzrost współczynnika aktywności zawodowej odnotowano w gminie Firlej (+25), zaś najwyższy poziom wskaźnika w gminie Kamionka (100). Analiza danych dotyczących wszystkich osób pracujących w konkretnych sektorach gospodarki, potwierdza **rolniczy charakter obszaru LGD**. Osoby pracujące w rolnictwie stanowią zdecydowaną większość ogółu pracujących. Według stanu na 31.12.2020 roku spośród 27,5 tys. osób pracujących, 15,2 tys. osób zatrudnionych było w rolnictwie, leśnictwie, rybactwie i rybolóstwie, co **stanowi 55,19 %**

pracujących ogółem. W analogicznym okresie średnia pracujących w sektorze rolnym w województwie lubelskim wynosiła 43,47%. Drugim w kolejności sektorem pod względem liczby pracujących jest przemysł i budownictwo, w którym pracuje 17,94% ogółu pracujących. Wzrost osób pracujących w tym sektorze w latach 2014-2020 wyniósł o 890 osób. W szeroko rozumianych usługach pracuje 16,87%.

Tabela 13 Pracujący według sekcji PKD 2007 na obszarze LGD w latach 2014-2020.

Powiat	Pracujący wg PKD 2007 w latach 2014-2020 (w osobach)							Zmiana w latach 2014-2020
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	
Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo								
lubartowski	15143	15160	15163	15223	15205	15211	15188	+45
Przemysł i budownictwo								
lubartowski	4 048	4 415	4 806	4 754	5 001	5 241	4 938	+890
Handel, naprawa pojazdów samochodowych, transport i gospodarka magazynowa, zakwaterowanie i gastronomia, informacja i komunikacja								
lubartowski	2 515	2 504	2 510	2 559	2 570	2 567	2 462	-53
Działalność finansowa i ubezpieczeniowa, obsługa rynku nieruchomości								
lubartowski	267	268	267	247	233	261	288	+21
Pozostałe usługi								
lubartowski	4 502	4 599	4 649	4 837	4 728	4 987	4 645	+143

Źródło: na podstawie danych z GUS - www.bdl.pl

Bezrobotni na obszarze LSR

Na terenie LGD „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem” można zaobserwować, podobnie jak w całym kraju, spadający z roku na rok poziom bezrobocia, który mimo tak utrzymującego się trendu, nadal stanowi istotny problem na rynku pracy. Stopa bezrobocia rejestrowanego na obszarze powiatu lubartowskiego wynosiła na koniec 2020 r. 11,3 % wobec 6,3% stopy bezrobocia w Polsce (2020 r.) i 8,2 % w województwie lubelskim (2020 r.). **Wskazuje to na kluczowy problem obszaru LGD, w którym poziom bezrobocia jest większy niż w Polsce i województwie lubelskim.** Wysoki poziom bezrobocia rejestrowanego na obszarze LGD jest jednym z największych jego społecznych problemów.

Tabela 14 Stopa bezrobocia na w powiecie lubartowskim [%].

STOPA BEZROBOCIA REJESTROWANEGO							
Powiat	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
lubartowski	16,0	14,1	13,0	11,9	10,7	10,3	11,3
woj. lubelskie	12,6	11,7	10,3	8,8	8,0	7,5	8,2

Źródło: na podstawie danych z GUS - www.bdl.pl

Tabela 15 Bezrobotni zarejestrowani na obszarze LGD wg. stanu na dzień 31.12.2020 r.

BEZROBOTNI ZAREJESTROWANI					
Gmina	ogółem liczba	Mężczyźni		Kobiety	
		liczba	%	liczba	%
Abramów	150	76	50,67	74	49,33
Firlej	375	171	45,60	204	54,40
Jeziorzany	145	65	44,83	80	55,17
Kamionka	297	132	44,44	165	55,56
Kock	444	220	49,55	224	50,45
Lubartów	530	256	48,30	274	51,70
Michów	301	133	44,19	168	55,81
Niedźwiada	332	158	47,59	174	52,41
Ostrówek	192	90	46,88	102	53,13
Serniki	249	114	45,78	135	54,22
LGD Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem	3015	1415	46,93	1600	53,07

Źródło: na podstawie danych z GUS - www.bdl.pl, stan na 31.12.2020 r.

Stosunek ogólnej liczby osób bezrobotnych do ludności ogółem na obszarze LGD wynosi 5,27%, natomiast stosunek ogólnej liczby osób bezrobotnych do ludności w wieku produkcyjnym na obszarze LGD wynosi 8,78

%. Osoby bezrobotne stanowiły największy odsetek osób w wieku produkcyjnym w gminie Kock i stanowiły aż 12,59%, najmniejsza skala problemu występuje na terenie gminy Abramów (6,4%). Wśród bezrobotnych przeważają kobiety. Zjawisko takie występuje w niemal każdej gminie obszaru LGD poza gminą Abramów.

Tabela 16 Struktura osób bezrobotnych na obszarze LGD na podstawie danych dla powiatu lubartowskiego.

Nazwa	Struktura osób bezrobotnych					
	powiat lubartowski			województwo lubelskie		
	2018	2019	2020	2018	2019	2020
Z wykształceniem gimnazjalne, podstawowe i niepełnym podstawowym	949	879	941	17 644	15 967	17 566
Bez stażu pracy	636	593	673	15 228	13 385	14 794
Bez wykształcenia średniego	2 134	1 971	2 171	34 870	31 744	34 818
Powyżej 55 roku życia	589	562	603	11 053	10 524	10 950
Niepełnosprawni	105	101	100	3 418	3 450	3 002
Długotrwale bezrobotne	2 070	1 887	2 264	32 411	29 316	35 068
Do 24 roku życia	589	550	612	10 860	10 097	11 280
Ogólna liczba bezrobotnych	3 976	3 836	4 187	74 449	69 379	76 505

Źródło: na podstawie danych z GUS - www.bdl.pl

Z analizy struktury bezrobocia w powiecie lubartowskim, wynika że na dzień 31.12.2020 r. zarejestrowanych w PUP w Lubartowie było 4187 osób, w tym największą grupę stanowiły osoby długotrwale bezrobotne – 54,07 %, osoby nie posiadające wykształcenia średniego 51,85 % oraz bez z wykształceniem gimnazjalnym i podstawowym 22,47%. W analogiczny sposób kształtuje się struktura osób bezrobotnych w województwie lubelskim. **Obserwuje się również wysoki udział ludzi młodych do 24 r.ż. w ogóle bezrobotnych (14,62 %) w porównaniu ze średnią dla Polski (12,5%).** Poziom wykształcenia i kwalifikacji zawodowych osób bezrobotnych z terenu LGD, choć coraz wyższy, nadal stanowi istotną barierę rozwiązywania problemu bezrobocia. **Wskaźnik G** - podstawowych dochodów podatkowych na 1 mieszkańca gminy przyjęty do obliczania subwencji wyrównawczej na 2020 r. dla poszczególnych gmin obszaru LGD kształtował się w następujący sposób: Abramów – 276,17; Firlej 855,74; Jeziorzany 910,93; Kamionka 918,26; Kock 707,41; Lubartów 1306,31; Michów 1109,53; Niedźwiada 694,25; Ostrówek- 587,19; Serniki 614,38. **Średnia wartość wskaźnika G dla gmin obszaru LGD wynosi 798,02.** Obszar LGD charakteryzuje niski poziom wynagrodzenia brutto w stosunku do średniej ogólnopolskiej i wojewódzkiej. Na przestrzeni lat 2014-2020 poziom wynagrodzenia brutto w powiecie lubartowskim uległ minimalnej poprawie w 2020 roku.

Tabela 17 Przeciętne wynagrodzenie brutto w relacji do średniej krajowej na obszarze LGD w latach 2014-2020.

Powiat	Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w relacji do średniej krajowej (Polska = 100) (%)						
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
lubartowski	77,2	75,8	75,5	75,5	75,2	77,3	79,1
woj. lubelskie	90,0	89,1	88,9	88,8	88,1	88,1	89,0

Źródło: na podstawie danych z GUS - www.bdl.pl

Spośród bezrobotnych w szczególnej sytuacji są osoby młode do 25 r.ż. oraz osoby po 55 r.ż. Ministerstwo Rozwoju Pracy i Technologii w Raporcie „Bezrobotni do 25 roku życia za 2020 r.” wskazano, że bezrobotni do 25 roku życia w końcu 2020 r. stanowili 12,5% ogółu zarejestrowanych wobec 12,3% rok wcześniej, wskazano również, że odsetek bezrobotnych do 25 r. ż. wśród bezrobotnych zamieszkałych na wsi był wyższy niż w mieście (15,9% wobec 9,7%) oraz wśród zarejestrowanych bezrobotnych kobiet niż mężczyzn (13,2% wobec 11,7%). Dane raportu „Bezrobotni powyżej 50 roku życia za 2020 r.” pokazują, że w końcu 2020 r. w urzędach pracy zarejestrowanych było 268,8 tys. bezrobotnych powyżej 50 roku życia, tj. o 33,1 tys. osób, czyli 14%, więcej niż w końcu 2019 r. Bezrobotni powyżej 50 roku życia w końcu 2020 r. stanowili 25,7% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych wobec 27,2% rok wcześniej. GUS w 2022 r. wydał informację dotyczącą rewizji stopy bezrobocia rejestrowanego. Przed rewizją stopy bezrobocia rejestrowanego najwyższe odnotowano w województwie warmińsko-mazurskim, w następnej kolejności: podkarpackie, kujawsko-pomorskie, świętokrzyskie i lubelskie. W wyniku aktualizacji danych na pierwsze miejsce przesunęło się województwo podkarpackie, następnie warmińsko-mazurskie, lubelskie i świętokrzyskie. We wskazanych

województwach w ujęciu według powiatów, „zanotowano głębsze zmiany w wysokości stopy bezrobocia (przed i po rewizji), niż „uśredniona” wartość dla województwa ogółem. Największe różnice odnotowano w powiatach województw: podkarpackiego, lubelskiego i świętokrzyskiego”. Sytuacja na rynku pracy od 2014 r. ulega ciągłej poprawie, pomimo utrzymującej się wyższej stopy bezrobocia w gminach obszaru LGD i w powiecie lubartowskim w porównaniu do danych wojewódzkich oraz ogólnopolskich. Sytuacja na rynku pracy według uczestników konsultacji społecznych jest niekorzystna, wynika w głównej mierze z niedostosowania kwalifikacji zawodowych osób bezrobotnych do potrzeb rynku pracy. Istotne znaczenie ma również niekorzystna sytuacja kobiet na rynku pracy. Zagrożeniem dla gospodarki i rynku pracy obszaru LSR jest rosnące ujemne saldo migracji, starzejące się społeczeństwo oraz ograniczenia w dostępie do pracy i rozwoju społecznego. **Wyniki konsultacji społecznych** wskazują na konieczność pobudzania przedsiębiorczości z wykorzystaniem zasobów lokalnych obszaru LSR, kształtowanie postaw przedsiębiorczych wśród mieszkańców. Zmiana trendów jest możliwa poprzez dostępność funduszy wspierających rozpoczęcie działalności i tworzenie warunków do samozatrudnienia, wprowadzanie innowacji, podnoszenie kwalifikacji zawodowych, a także aktywizację osób bezrobotnych. Wykorzystanie nowych rozwiązań na rynku pracy, przyspieszenie cyfryzacji i informatyzacji sektora biznesu oraz wdrażanie instrumentów wsparcia dla osób tworzących nowe przedsiębiorstwa to szansa na rozwój obszaru LGD. Dodatkowo dywersyfikacja działalności rolniczej poprzez tworzenie gospodarstw agroturystycznych i ekologicznych oraz zagród edukacyjnych wzmocni proces rozwoju społecznego i pobudzi lokalną przedsiębiorczość na obszarach wiejskich. Uwarunkowania, zasoby i potencjał obszaru LSR umożliwiają rozwój lokalnej gospodarki w kierunku rozwoju innowacyjnej przedsiębiorczości, tworzenia produktów lokalnych i aktywizacji mieszkańców na rynku pracy.

4. Działalność sektora społecznego, w tym integracja/rozwój społeczeństwa obywatelskiego

Aktywność społeczna mieszkańców wyraża się m. in. poprzez podejmowanie inicjatywy w kwestii zakładania fundacji i stowarzyszeń i organizacji społecznych. **W latach 2014-2020 na analizowanym obszarze zwiększyła się ogólna liczba organizacji pozarządowych do 170 w porównaniu do roku 2014, w którym funkcjonowało ich 163. Wskaźnik liczby organizacji pozarządowych na 1000 mieszkańców wzrósł z poziomu 2,78 w 2014 r. do 2,97 w 2020.** Przy uwzględnieniu liczby mieszkańców poszczególnych gmin najwyższy wskaźnik aktywności organizacji pozarządowych występuje w gminie Jeziorzany, najniższy zaś w gminie Michów. **Na obszarze LGD występuje jednak niski poziom aktywności społecznej**, co objawia się niewielką liczbą inicjatyw mieszkańców dotyczących życia społecznego i rozwoju obszaru (m in. w zakresie lokalnych tradycji, zwyczajów, historii, wspólnej organizacji czasu wolnego).

Tabela 18 Fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne na obszarze LGD w latach 2014-2020 wpisane do rejestru REGON.

Gmina	Fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne w latach 2014-2020							Zmiana w latach 2014- 2020
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	
Abramów	10	10	11	11	12	12	12	2
Firlej	18	19	19	19	18	18	17	-1
Jeziorzany	14	14	14	14	13	13	12	-2
Kamionka	22	23	24	24	20	20	20	-2
Kock	19	20	20	20	20	20	20	1
Lubartów	25	26	27	27	27	29	29	4
Michów	9	9	9	12	12	14	14	5
Niedźwiada	18	18	18	18	17	17	18	0
Ostrówek	13	13	14	13	12	12	12	-1
Serniki	15	16	17	18	17	17	16	1
LGD Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem	163	168	173	176	168	172	170	7
woj. lubelskie	7 187	7 557	7 873	8 166	7 798	8 036	8 178	991

Źródło: na podstawie danych z GUS - www.bdl.pl

Na terenie wszystkich analizowanych gmin występują stowarzyszenia i fundacje, prowadzące szeroki zakres działań społecznych. Promują one lokalne walory kulturowe, podejmują działania na rzecz rozwiązywania problemów społecznych (ubóstwo, choroby, marginalizacja, poprawa jakości życia), wspierają inicjatywy gospodarcze, ekologiczne i społeczne. W ramach poszczególnych gmin obszaru LGD funkcjonują m.in.:

Abramów (Stowarzyszenie Inicjatyw Społecznych Gminy Abramów, Zrzeszenie Producentów Owoców i Warzyw „Iza”, 8 jednostek OSP); **Firlej** (Stowarzyszenie na Rzecz Promocji i Rozwoju Gminy Firlej, Stowarzyszenie Gospodyń Wiejskich w Woli Skromowskiej, Stowarzyszenie „ToMyRazem”, Stowarzyszenie Oświatowo-Kulturalne na rzecz Rozwoju Wsi Nowy i Stary Antonin, Stowarzyszenie Inicjatyw Lokalnych w Pożarowie, Stowarzyszenie Przyjaciół Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego w Firleju „Wodnik Szuwarek”, 10 jednostek OSP); **Jeziorzany** (Stowarzyszenie Przyjaciół Jeziorzan, Stowarzyszenie Regionalne w Jeziorzanach, Stowarzyszenie Razem dla Krępy, 11 jednostek OSP); **Kamionka** (Fundacja Animacji Lokalnej FRAKTAL, Stowarzyszenie „Dla Ziemi”, „Innym i sobie” – Stowarzyszenie Mieszkańców i Przyjaciół Gminy Kamionka, Towarzystwo Przyjaciół Muzeum Zamoyskich w Kozłowie, Stowarzyszenie „Dla Ziemi”, Stowarzyszenie na rzecz promocji i rozwoju w Kierzkówce „Działajmy razem”, Fundacja „Progres”, Stowarzyszenie Pszczelarzy Ziemi Michowskiej, 9 jednostek OSP); **Kock** (Towarzystwo Przyjaciół Miasta Kocka, Kockie Stowarzyszenie Ekologiczno-Gospodarcze, Stowarzyszenie Wspierające Rozwój Edukacji „Wspólna Przyszłość”, Stowarzyszenie „Przyjazna Szkoła”, Stowarzyszenie „Nasza Szkoła” w Górcie, 7 jednostek OSP); **Lubartów** (Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Wandzin i Majdan Kozłowiecki, Stowarzyszenie rozwoju Wsi Szczekarków, Stowarzyszenie Miłośników Twórczości Ludowej „Rokiczanka”, Stowarzyszenie Inicjatyw Społecznych – „Rozwój”, Stowarzyszenie Kobiet „Być Aktywna”, Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Skrobowa, Stowarzyszenie „Blżej Siebie w Baranówce”, Klub Aktywnych „ART – FIT”, Centrum Pomocy „Otoczmy Troską Życie” im. Karola Wojtyły, 8 jednostek OSP); **Michów** (Stowarzyszenie Sympatyków Ziemi Michowskiej, Stowarzyszenie Ekologiczno-Społeczne „Zielona Swoboda”, 3 jednostki OSP); **Niedźwiada** (Stowarzyszenie Rozwoju Gminy Niedźwiada „Nowa myśl – wspólne działanie”, Stowarzyszenie na rzecz rozwoju wsi Górka Lubartowska „Wspólne Marzenia”, Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Palecznica „Nasza Palecznica”, 10 jednostek OSP); **Ostrówek** (Stowarzyszenie Aktywności Społecznej w Leszkowicach, Stowarzyszenie Na Rzecz Rozwoju Gminy Ostrówek „Wspólna Sprawa”, 10 jednostek OSP); **Serniki** (Stowarzyszenie na rzecz rozwoju gminy Serniki – Wspólny Cel, Stowarzyszenie Pomocna Dłoń w Brzostówce, Stowarzyszenie Nadzieja w Nowej Wsi, 6 jednostek OSP).

Ochotnicze Straże Pożarne oprócz działań związanych z ochroną ludności, przeciwpożarową i ratownictwem większości popularyzują także kulturę fizyczną i sport oraz prowadzą działalność kulturalno-oświatową i rozrywkową. Działalność OSP opiera się na pracy społecznej jej członków. Stowarzyszenia i fundacje popularyzują lokalną kulturę, sport i rekreację oraz pomoc społeczną, a także działania na rzecz osób niepełnosprawnych. Działalność kół gospodyń wiejskich najczęściej ma charakter nieformalny. W ostatnich latach ta forma aktywności jest szczególnie widoczna, zwłaszcza, że wiele remiz zostało wyremontowanych i pełni funkcje świetlic wiejskich. Działalność sportowa na obszarze LGD prowadzona jest przez Uczniowskie Kluby Sportowe działające w szkołach. Działają także świetlice wiejskie, jednakże tylko w części z nich podejmowane są aktywnie działania kulturalne. W świetlicach odbywają się również zajęcia dla dzieci, gry świetlicowe. Świetlice te są ważnym ogniwem łączności GOK-u z terenem ponieważ są bezpośrednio związane z tradycją i kulturą wiejską. Na obszarze wiejskim animatorami kultury są biblioteki gminne organizujące imprezy kulturalne, rekreacyjne i sportowe, często przy wsparciu szkół, klubów sportowych oraz wspomnianych już wcześniej jednostek ochotniczych straży pożarnych i kół gospodyń wiejskich.

Tabela 19 Fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne na 1000 mieszkańców na obszarze LGD w latach 2014-2020.

Gmina	Fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne na 1000 mieszkańców w latach 2014-2020							Zmiana w latach 2014-2020
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	
Abramów	2,39	2,41	2,67	2,70	2,95	2,97	3,06	1
Firlej	3,02	3,20	3,21	3,22	3,04	3,06	2,93	0
Jeziorzany	4,82	4,90	4,91	4,93	4,62	4,69	4,64	0
Kamionka	3,44	3,57	3,71	3,72	3,09	3,08	3,08	0
Kock	2,87	3,05	3,07	3,09	3,11	3,15	3,38	1
Lubartów	2,22	2,31	2,35	2,32	2,30	2,46	2,42	0
Michów	1,48	1,49	1,50	2,02	2,03	2,39	2,47	1
Niedźwiada	2,87	2,85	2,87	2,88	2,73	2,75	2,89	0
Ostrówek	3,26	3,27	3,55	3,32	3,09	3,13	3,18	0
Serniki	3,07	3,26	3,46	3,65	3,45	3,46	3,31	0
Obszar LGD	2,78	2,87	2,96	3,01	2,88	2,96	2,97	0
woj. lubelskie	3,35	3,53	3,69	3,84	3,68	3,81	3,98	0

Źródło: na podstawie danych z GUS - www.bdl.pl

Obszar LGD charakteryzuje widoczna dynamika rozwoju sektora społecznego, przejawiająca się znaczącą liczbą (170) aktywnych organizacji pozarządowych i stowarzyszeń, KGW, OPS, klubów sportowych, zespołów regionalnych, które prowadzą działania na rzecz promowania obszaru LGD, lokalnej tradycji, pomocy osobom o specjalnych potrzebach, propagowania kultury i sportu. Jednak aktywność społeczna mieszkańców wymaga wzmocnienia i wsparcia poprzez realizację projektów społecznych, innowacje społeczne i zwiększanie inicjatyw lokalnych angażujących mieszkańców. **Wyniki konsultacji społecznych** wskazują na aktywność istniejących podmiotów w sektorze społecznym. Jednak zauważalny jest pogłębiający się brak zaangażowania życiem społecznym, roszczeniowość, apatia społeczna, zniechęcenie do działania, zmniejszający się poziom integracji społeczeństwa, niski poziom świadomości kulturowej niesprzyjający tworzeniu więzi społecznych. Wymaga to działań aktywizujących i innowacji społecznych, kształtowania postaw prospołecznych, spotkań animacyjnych oraz przygotowania liderów lokalnych. Szczególne znaczenie ma włączanie w działania dotyczące rozwoju obszaru LSR młodzieży, osób starszych, a także grup znajdujących się w gorszej sytuacji. Konieczne jest podjęcie działań związanych z podnoszeniem poziomu świadomości obywatelskiej oraz wsparcie innowacyjnych przedsięwzięć aktywizujących tj.: rekreacyjnych, sportowych, edukacyjnych i kulturowych.

5. Problemy społeczne

Podstawowymi determinantami ubóstwa jest niski stopień rozwoju gospodarczego, bezrobocie (brak pracy), niski poziom wykształcenia, miejsce zamieszkania (miasto/wieś), wielodzietność oraz życie w rodzinie niepełnej, wiek, stopień niepełnosprawności. Wg GUS w 2020 r. do najbardziej zagrożonych ubóstwem należały osoby w gospodarstwach utrzymujących się ze świadczeń społecznych (poza emeryturami) oraz rolnictwa. Do grupy tej należą rodziny wielodzietne oraz gospodarstwa z osobami niepełnosprawnymi. Wyższe ubóstwo skrajne spowodowane jest brakiem lub niskim poziomem wykształcenia. Zasięg ubóstwa zależy od aktywności ekonomicznej członków gospodarstwa domowego i ich pozycji na rynku pracy. Według GUS w 2020 r. wzrósł odsetek osób skrajnie ubogich z ok. 4 % osób w 2019 r. do 5,2 %, odnotowano przy tym spadek poziomu wydatku gospodarstw domowych przy wyraźnym spadku poziomu wydatków gospodarstw domowych. Sytuacja ta jest związana z wprowadzeniem od marca 2020 r. zamknięcia części gospodarki i ograniczeń w kontaktach społecznych, w związku z pojawieniem się w Polsce koronawirusa i rozwój pandemii COVID-19. Na obszarze LGD współlistnieją wszystkie determinanty ubóstwa i stanowią one zagrożenie dla wzrostu ubóstwa. Analizując dane dotyczące liczby gospodarstw domowych korzystających z pomocy społecznej, w których mieszkańcy żyją poniżej tzw. ustawowej granicy ubóstwa na obszarze LGD od 2016 roku ulega zmniejszeniu i w 2020 r. wyniosła 1088 gospodarstw, o 483 gospodarstwa domowe mniej niż w 2016. Podobna sytuacja pojawia się wśród gospodarstw domowych powyżej kryterium dochodowego (z wyłączeniem 2019 r.), tu liczba gospodarstw zmalała o 76. **Świadczy to o pojawiającym się trendzie zmniejszenia ubóstwa wśród gospodarstw zamieszkujących obszar LGD. Najczęstszymi przyczynami korzystania z pomocy społecznej są: ubóstwo (23,7%), bezrobocie (20,9%), długotrwała lub ciężka choroba (15,7%), niepełnosprawność (13%).**

Tabela 20 Powody przyznania pomocy społecznej przez ośrodki pomocy na obszarze LGD w latach 2014-2020.

Powody przyznania pomocy społecznej przez ośrodki pomocy na obszarze LGD w latach 2014-2020							
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
ubóstwo	2846	2538	2306	1736	1402	1186	1165
sieroctwo	32	19	17	4	3	3	13
bezdomność	14	13	9	15	14	13	11
potrzeba ochrony macierzyństwa	1276	1204	1038	772	692	630	570
bezrobocie	2292	2120	1921	1535	1311	1086	1029
niepełnosprawność	928	964	887	792	777	714	640
długotrwała lub ciężka choroba	1202	1098	1009	924	876	866	772
bezradność	1010	909	839	730	647	533	436
przemoc w rodzinie	41	50	81	49	44	32	25
alkoholizm	316	307	294	281	252	212	226
narkomania	0	0	0	0	2	1	0
zdarzenia losowe	13	13	15	6	11	33	9
sytuacja kryzysowa	29	29	19	0	22	36	19
klęska żywiołowa lub	0	0	0	0	0	2	1

ekologiczna							
Obszar LGD	9999	9264	8435	6844	6053	5347	4916

Źródło: na podstawie danych z OPS.

Tabela 21 Gospodarstwa domowe korzystające z pomocy społecznej wg kryterium dochodowego.

Gospodarstwa domowe korzystające z pomocy społecznej wg kryterium dochodowego										
Gmina	poniżej kryterium dochodowego					powyżej kryterium dochodowego				
	2016	2017	2018	2019	2020	2016	2017	2018	2019	2020
Abramów	34	28	27	27	25	24	28	26	18	18
Firlej	193	165	147	128	123	51	58	49	50	47
Jeziorzany	120	101	85	88	76	57	39	47	45	45
Kamionka	112	105	89	89	82	51	48	62	57	56
Kock	381	335	290	277	259	131	145	133	138	104
Lubartów	215	181	168	140	126	86	87	77	99	86
Michów	179	118	107	100	89	82	81	75	65	60
Niedźwiada	146	131	114	103	83	65	57	46	56	38
Ostrówek	140	107	97	89	94	34	46	50	58	48
Serniki	51	53	45	47	37	23	22	27	16	26
LGD Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem	1 571	1 324	1 169	1 088	994	604	611	592	602	528

Źródło: na podstawie danych z GUS - www.bdl.pl

Liczba osób w gospodarstwach domowych korzystających z pomocy społecznej poniżej kryterium dochodowego z roku na rok zmniejsza się, sytuacja gospodarstw domowych w kolejnych latach ulegała poprawie. W 2020 r. wskaźnik beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. mieszkańców na terenie LGD uzyskał najwyższą wartość w Jeziorzanach, Kocku i Ostrówku. W pozostałych gminach wartość wskaźnika jest zbliżona do średniej wartości na poziomie województwa i kraju. **Udział liczby osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej na obszarze /LSR w liczbie jego mieszkańców na koniec 2020 r. wyniósł 7,25%.**

Tabela 22 Osoby korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej wg kryterium dochodowego i ekonomicznych grup wieku

Osoby korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej			
Gminy	2018	2019	2020
Abramów	158	124	100
Firlej	566	479	473
Jeziorzany	428	427	377
Kamionka	432	409	350
Kock	1 258	1 230	1 069
Lubartów	720	670	574
Michów	405	357	317
Niedźwiada	391	371	259
Ostrówek	457	449	428
Serniki	223	189	203
LGD Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem	5 038	4 705	4 150

Źródło: na podstawie danych z GUS - www.bdl.pl

Według danych GUS w 2018 roku w Polsce odnotowano zahamowanie tendencji spadkowej zasięgu ubóstwa ekonomicznego szacowanego w oparciu o wydatki gospodarstw domowych. W 2020 r., w związku z zamknięciem części gospodarki, poziom ubóstwa wzrósł do 5,2 %. W 2020 r. szczególnie narażone na skrajne ubóstwo były gospodarstwa domowe rolników (14%), ubóstwo wzrosło w gospodarstwach utrzymujących się ze świadczeń socjalnych w tym rent (poza emeryturami, to ok. 23% osób ubogich). Stopa ubóstwa była dwukrotnie wyższa wśród gospodarstw, których osoba o najwyższych dochodach posiadała wykształcenie co najwyżej gimnazjalne. Wyższy od przeciętnej był również odsetek ubogich w przypadku gospodarstw osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym (8%). Do tej grupy osób o wysokiej stopie ubóstwa należały gospodarstwa, do których należały osoby z niepełnosprawnościami (7,5%). **Wyniki konsultacji społecznych** wskazują, że należy podejmować i kontynuować

działania, aby utrzymać pozytywny trend zmniejszającej się liczby ludności żyjącej poniżej kryterium dochodowego. Obszar tych działań jest szeroki i obejmuje pobudzanie oraz wzmacnianie aktywności mieszkańców na terenach wiejskich, wsparcie dla ich rodzin, aktywizację i integrację grup znajdujących się w gorzej sytuacji oraz uwzględnienie problemów i potrzeb seniorów i osób niepełnosprawnych.

Edukacja i kultura

W 2020 roku na analizowanym obszarze zlokalizowanych było 42 placówki szkolnictwa podstawowego, o 4 placówki mniej niż w 2014 roku. Najwięcej placówek znajduje się w gminie Lubartów, a najmniej w gminie Jeziorzany. Zmniejszenie się liczby szkół podstawowych związane jest z utrzymującym się na obszarze LGD ujemnym przyrostem naturalnym. Wzrost liczby uczniów w szkołach podstawowych wynika ze zmiany 6 letniego nauczania w szkole podstawowej do 8 letniego.

Tabela 23 Szkolnictwo podstawowe w gminach LGD w 2020 r.

Szkolnictwo podstawowe				
Gmina	Liczba placówek		Liczba uczniów	
	2014	2020	2014	2020
Abramów	3	3	271	287
Firlej	5	5	402	506
Jeziorzany	1	1	137	164
Kamionka	3	2	442	543
Kock	5	3	443	526
Lubartów	8	7	579	781
Michów	3	3	365	442
Niedźwiada	6	6	441	507
Ostrówek	3	3	290	315
Serniki	5	5	299	348
LGD Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem	42	38	3 669	4 419

Źródło: na podstawie danych z GUS - www.bdl.pl

W gminach obszaru LGD zauważa się wzrost liczby dzieci uczęszczających do przedszkoli i oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych. Infrastruktura szkolna na obszarze LGD jest w dobrym stanie i dostosowana wielkością do liczby uczęszczających do niej uczniów. Szkoły są wyposażone w sprzęt informatyczny i posiadają stałe łącze internetowe. Dostęp do edukacji przedszkolnej i na poziomie ponadpodstawowym jest swobodny i pozbawiony utrudnień. Dostęp do edukacji ponadpodstawowej jest łatwy ze względu na niewielką odległość od miasta Lublina, ośrodka akademickiego skupiającego kilka uczelni wyższych. W miejscowościach gminnych istnieje zapotrzebowanie na miejsca opieki nad dziećmi do 3 roku życia.

Tabela 24 Przedszkola w gminach LGD w 2020 r.

Przedszkola				
Gmina	Dzieci w oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych		Przedszkola	
	2015	2020	2015	2020
Abramów	33	44	1	1
Firlej	90	130	2	1
Jeziorzany	37	65	1	0
Kamionka	71	61	1	1
Kock	63	5	1	3
Lubartów	265	183	0	0
Michów	67	63	0	0
Niedźwiada	132	165	0	0
Ostrówek	57	57	0	0
Serniki	76	100	0	0
LGD Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem	89,1	87,3	6	6

Źródło: na podstawie danych LGD.

Poza edukacją, nie mniej ważna dla społeczeństwa jest kultura i dostęp do niej. Na obszarze LGD infrastruktura kultury jest słabo rozwinięta. Funkcjonuje tu jedno muzeum - Muzeum Zamoyskich w Kozłowie w gminie Kamionka. Na obszarze LGD działa obecnie 1 ośrodek kultury. W 2020 r. zorganizowano 44 imprezy, w których udział wzięło 2 210 osób. Analizując poniższe dane można zauważyć znaczny spadek uczestników imprez w 2020 roku (różnica 23 860 osób w porównaniu do 2013 roku). Spadek ten spowodowany był w głównej mierze obostrzeniami pandemicznymi.

Tabela 25 Instytucje kultury i biblioteki na obszarze LGD.

Instytucje kultury i biblioteki						
Gmina	Instytucje kultury		Uczestnicy imprez		Biblioteki	
	2014	2020	2014	2020	2014	2020
Abramów	0	0	0	0	2	2
Firlej	0	0	0	0	3	3
Jeziorzany	1	0	1 320	0	1	1
Kamionka	1	1	4 200	210	4	4
Kock	1	1	20 550	2 000	3	3
Lubartów	0	0	0	0	5	5
Michów	0	0	0	0	2	2
Niedźwiada	0	0	0	0	4	4
Ostrówek	0	0	0	0	3	3
Serniki	0	0	0	0	4	4
LGD Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem	3	2	26 070	2 210	31	31

Źródło: na podstawie danych z GUS - www.bdl.pl

Oferta kulturalna dla mieszkańców obszaru LGD jest niewystarczająca i nie spełnia oczekiwań lokalnej społeczności. Porównując do innych ośrodków kultury zlokalizowanych na obszarach wiejskich zauważyć należy stosunkowo małą liczbę organizowanych cyklicznie imprez oraz stosunkowo niską frekwencję. Niewiele jest również ofert spędzenia wolnego czasu dla dorosłych mieszkańców LGD, jak i dzieci oraz młodzieży. Brakuje dostatecznej oferty kulturalnej dla różnych grup wiekowych. Utrudniony dostęp do obiektów i wydarzeń kulturalnych potwierdzają **wyniki konsultacji społecznych**. Dotyczy to zwłaszcza mniejszych miejscowości obszaru, gdzie dostęp infrastruktury kulturalnej znajduje się ona poza miejscem zamieszkania, a oferta wydarzeń i imprez w istniejących obiektach jest niewystarczająca i niedostosowana do potrzeb, a także mało innowacyjna.

Pomoc społeczna na obszarze LGD realizowana jest za pośrednictwem Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Lubartowie, gminne ośrodki pomocy społecznej, Powiatowy Urząd Pracy w Lubartowie, domy pomocy społecznej, Środowiskowy Dom Samopomocy oraz Warsztaty Terapii Zajęciowej. Na obszarze LGD znajdują się: Dom Pomocy Społecznej im. Macieja Rataja w Kocku, przeznaczony dla kobiet i mężczyzn w podeszłym wieku z przewlekłymi somatycznie chorobami, Dom Pomocy Społecznej dla Dorosłych Zgromadzenia Sióstr Felicjanek w Jadwinowie, przeznaczony dla kobiet w podeszłym wieku przewlekłe somatycznie chorych, Warsztaty Terapii Zajęciowej w Kocku. W na terenie LGD opieka zdrowotna realizowana jest przez publiczne i niepubliczne ośrodki zdrowia, które świadczą usługi na podstawie umowy z Narodowym Funduszem Zdrowia. Świadczenia zdrowotne w zakresie leczenia szpitalnego, poradni specjalistycznych, specjalistycznej opieki ambulatoryjnej oraz prowadzenia profilaktyki zdrowotnej świadczy Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Lubartowie. Pomoc społeczna na terenie każdej gminy skierowana jest do bardzo zróżnicowanych grup społecznych. Najczęstszymi przyczynami kwalifikującymi rodzinę do wsparcia systemem pomocy społecznej są: ubóstwo, bezrobocie, długotrwała lub ciężka choroba, niepełnosprawność, starość. Z uwagi na tendencję starzenia się społeczeństwa utrzymującą się w kraju, woj. lubelskim, a także na obszarze LGD, celowe jest wsparcie osób starszych, osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, osób niepełnosprawnych. Konieczne jest kontynuowanie działań ograniczających wzrost ubóstwa.

6. Opis dziedzictwa kulturowego/zabytków

Zasoby dziedzictwa kulturowego jako trwałe elementy zagospodarowania obszaru LGD stanowią istotny element tożsamości świadczący o ciągłości działalności i dorobku społeczności lokalnej. Pierwsze przekazy historyczne o ziemi lubartowskiej pochodzą sprzed sześciuset lat i mówią o dynamicznym rozwoju tych ziem, kiedy to wiele miast otrzymało prawa miejskie. W wielowiekowej historii powiatu lubartowskiego zaznaczyło się wielu sławnych ludzi, których nazwiska znane są do dziś w całej Polsce. Najbardziej znane postacie to: Jan Kochanowski, Bolesław Prus,

Klemens Szaniawski, Leon Wyczółkowski, Józef Weyssenhoff oraz Biskup Ignacy Krasicki. Na obszarze LGD lokalna kultura przejawia się poprzez promocję produktów lokalnych regionalne potrawy oraz wyroby rękodziela ludowego. Na terenie LGD wielu twórców ludowych kultywuje dawne rzemiosło i obyczaje. Na lokalnych jarmarkach i festynach można zaopatrzyć się w modne kompozycje kwiatowe z zasuszonych roślin, hafty, a nawet tkane ręcznie dywaniki. Wielu rękodzielników zajmuje się wyrabianiem tzw. galanterii plecionkarskiej, która reprezentowana jest przez ozdoby choinkowe, szopki, palmy, baranki wielkanocne, lalki, stroiki itp. Rękodzieło z terenów gmin należących do LGD „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem” znajduje uznanie wśród znawców i kolekcjonerów sztuki ludowej. Na terenie miejscowości Rokitno działa Stowarzyszenie Miłośników Twórczości Ludowej „Rokiczanka”. Jego głównym celem jest pielęgnowanie bogatej tradycji polskiej wsi, a zwłaszcza lokalnego dziedzictwa kulturowego. Prowadzony przez Stowarzyszenie Zespół Artystyczny „Rokiczanka” działa w ponad dwudziestoosobowym składzie z kapelą oraz osobami śpiewającymi. Na scenie występują od 2001 r., uświetniając swoimi występami odbywające się w gminie imprezy. Na obszarze LGD znajdują się liczne przykłady wiejskiej, drewnianej zabudowy historycznej (w miejscowości Brzostówka, Nowa Wieś). W grupie obiektów i pomników dziedzictwa kulturowego przeważają obiekty architektoniczne budownictwa ludowego i sakralnego (kościół, kapliczki, cmentarze). **Najważniejsze obiekty zabytkowe na terenie LSR:** **Gmina Abramów** - ołtarz w kościele parafialnym p.w. Matki Boskiej Szkaplerznej w Abramowie, drewniany wiatrak koźlak z 1920 r. w Marcinowie, dwie murowane kapliczki z lat 30-tych XX wieku w miejscowościach Wielkolas i Glinnik, cmentarz w Marcinowie, gdzie znajduje się miejsce pochówku żołnierzy polskich, austriackich i rosyjskich poległych w czasie I wojny światowej. **Gmina Firlej** – rynek z zabudową pochodzącą z końca XIX wieku, drewniany kościół parafialny zbudowany w 1880 roku, pomnik z popiersiem Piłsudskiego. **Gmina Jeziorzany** - pozostałość parku folwarcznego z XIX wieku w Blizocinie, Zespół Kościoła Parafialnego p.w. Św. Trójcy z końca XVIII wieku w Jeziorzanach, pozostałości Zespołu Folwarcznego z początku XX wieku w Krępie, zespół folwarczny z początku XX wieku w Przytocznie. **Gmina Kamionka** - Muzeum Zamoyskich w Kozłowie, wyróżniające się na tle innych barokowo-klasycystyczny Zespół Pałacowo-Parkowy w Kozłowie, z powozownią, kaplicą pałacową i ogrodem, który zachował historyczny charakter oraz Galerię Sztuki Socrealizmu. To jedna z najlepiej zachowanych rezydencji arystokratycznych w Polsce, a obecnie jeden z narodowych zabytków historycznych. Pałac - Muzeum Zamoyskich w Kozłowie to perła turystyczna obszaru LSR i województwa lubelskiego, w której mieści się obecnie Muzeum Zamoyskich, które w latach 2019-2021 odwiedziło 543 365 turystów (Raport 2021, Muzeum Zamoyskich). Atutem muzeum jest niemal kompletne autentyczne wyposażenie, co jest rzadkością na skalę europejską. Muzeum zdobyło I miejsce w konkursie „National Geographic Traveller” w kategorii „7 nowych cudów Polski” (2011 rok). W gminie znajduje się również zespół kościoła parafialnego w Kamionce, zespół pałacowo – parkowy w Samokłeskach, pomnik w Kozłowie upamiętniający 10-lecie niepodległości Polski, pomnik - kapliczka - obelisk w Kozłowie upamiętniający przemarsz wojsk napoleońskich, cmentarz żydowski w Kamionce, cmentarz wojenny z okresu I wojny światowej w Kozłowie. **Gmina Kock**- Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Kocku wraz z pozostałymi elementami zespołu sakralnego, pochodzący z lat 1779-1782, kapliczka św. Heleny przy placu Jabłonowskiej z II poł. XVIII w., Zespół pałacowo-parkowy z XVIII w. pałac Anny z Sapiehów Jabłonowskiej, Dom Cadyka w Kocku, mogiła Berka Joselewicza w Białobrzegach, pomnik Gen. Franciszka Kleeberga, cmentarz wojenny Żołnierzy i Oficerów WP poległych w walkach pod Kockiem w dniach 2-5.10.1939 r. **Gmina Lubartów** – XIX –wieczny zespół dworski w Łucce, grodzisko „Góra Tatarska”, liczne kapliczki z XIX i I poł. XX w. **Gmina Michów**- kościół parafialny w Michowie, kapliczka drewniana z XIX wieku w Ostrowie, kapliczka murowana z XIX wieku w Szczuchni oraz kapliczka murowana w Michowie, kaplica cmentarna w Michowie z XIX wieku. **Gmina Niedźwiada** – park podworski w Palecznicy, Zespół kościoła parafialnego pw. NMP Królowej Polski w Brzeźnicy Bychwaskiej, kapliczki słupowe z II poł. XIX w. w Brzeźnicy Bychwaskiej, kapliczka z figurą św. Jana Napomucena z przełomu XVIII i XIX w. w Brzeźnicy Książęcej, kapliczki z I poł. XX w. w Tarle i Zabieliu. **Gmina Ostrówek** – kościół parafialny pw. Świętego Józefa w Leszkowicach z początku XX w., kościół parafialny pw. Matki Boskiej Częstochowskiej w Ostrówku Kolonii z początku XX w., zabytkowa Aleja Lipowa w Kolonii Ostrówek, park podworski w Dębicy. **Gmina Serniki** – Zespół kościoła parafialnego pw. Św. Marii Magdaleny w Sernikach, kaplica cmentarna, cmentarze wojenne w Nowej Woli, kapliczki przydrożne w Brzostówce, Czerniejowie, Nowej Wsi, Nowej Woli, Wólce Zablockiej, Wólce Zawieprzyskiej.

Życie kulturalne na terenie LGD „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem” organizowane jest przez Domy Kultury, Koła Gospodyń Wiejskich. Kultura ludowa to folklor i sztuka charakterystyczna dla społeczności zamieszkującej dany obszar. Różnorodność zasobów dziedzictwa kulturowego, ich specyficzna unikatowość, urozmaicone warunki naturalne, pozwalają na postrzeganie obszaru LSR jako atrakcyjnego turystycznie i rekreacyjnie. Na obszarze LGD istnieją unikalne obiekty zabytkowe o magnackim rodowodzie zlokalizowane w Kocku, Lubartowie, Firleju oraz

Kozłowiec. **Wyniki konsultacji społecznych** wskazują, że istniejące obiekty są podstawą do utworzenia zintegrowanej i innowacyjnej oferty turystycznej i kompleksowej promocji miejsc atrakcyjnych turystycznie na obszarze objętych LSR. Obiekty tworzą potencjał do rozwoju turystyki, który w znacznym stopniu ogranicza stosunkowo słabo rozwinięta infrastruktura turystyczna i usługi okolicy turystyczne. Niezbędne jest zatem objęcie obiektów i obszarów dziedzictwa kulturowego skutecznymi działaniami związanymi z ich ochroną i kształtowaniem dziedzictwa kulturowego. W celu promowania istniejących zasobów historycznych i kulturowych konieczne jest podjęcie zintegrowanych działań propagujących zabytki, dziedzictwo kulturowe, historię obszaru i lokalne tradycje.

7. Charakterystyka obszarów atrakcyjnych turystycznie

Teren LGD posiada wiele miejsc i atrakcji, które sprzyjają rozwojowi turystyki oraz infrastrukturę turystyczną. Znajduje się tu 13 obiektów turystycznych oferujących 841 miejsc noclegowych, które zlokalizowane są w 4 gminach: Firlej, Kock, Lubartów i Niedźwiada. Tylko pojedyncze ośrodki posiadają bogatą ofertę sportowo-rekreacyjną, czyli boiska do siatkówki, koszyków i piłki nożnej, bilard, stół do tenisa stołowego, SPA, fitness, pokój zabaw dla dzieci, wypożyczalnia sprzętów. W gminie Firlej, Kock i Lubartów niektóre ośrodki posiadają zaplecze konferencyjne. Według danych GUS Turystyczne obiekty noclegowe w 2020 roku w poszczególnych gminach przedstawiają się następująco: **Gmina Firlej:** 7 obiektów turystycznych noclegowych, 649 miejsc noclegowych, 1 wypożyczalnia sprzętu turystycznego, 1 wypożyczalnia sprzętu pływającego; **Gmina Kock:** 1 obiekt turystyczny noclegowy, 59 miejsc noclegowych; **Gmina Lubartów:** 4 obiekty turystyczne noclegowe, 115 miejsc noclegowych, 1 wypożyczalnia sprzętu turystycznego; **Gmina Niedźwiada:** 1 obiekt turystyczny noclegowy, 18 miejsc noclegowych. **Na terenie LGD funkcjonuje łącznie 58 gospodarstw agroturystycznych**, które działają na terenie każdej gminy obszaru LSR. Oferta agroturystyki na terenie LGD jest bardzo bogata i zróżnicowana, najczęściej dostępna dla turystów przez cały rok. W 2020 roku powiat lubartowski odwiedziło 8 987 turystów, w tym 234 z zagranicy, którym udzielono 28 633 noclegi (1180 turystom zagranicznym). Turyści w powiecie lubartowskim stanowili 1,43% turystów odwiedzających województwo lubelskie. Intensywność ruchu turystycznego na obszarze LGD została obliczona na podstawie wskaźnika Schneidera (wskaźnik intensywności ruchu turystycznego w osobach, jako relacja korzystających z noclegów w ciągu roku do liczby stałych mieszkańców, w przeliczeniu na 1000 ludności). Wskaźnik dla woj. lubelskiego wyniósł w 2020 roku 676,63, dla powiatu lubartowskiego 331,97. Średnia dla Polski wynosi 1345,74 osoby. W zestawieniu z potencjałem regionu wskazuje to jednoznacznie, że rozwój turystyki powinien iść w parze z szeroko pojętymi zadaniami promocyjnymi, które zintegrowałyby atrakcje turystyczne regionu.

Tabela 26 Wskaźnik Schneidera w powiecie lubartowskim w latach 2014-2020 (osoby)

Gmina	Wskaźnik Schneidera						
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
powiat lubartowski	409,04	480,24	573,61	440,60	425,43	485,51	331,97
woj. lubelskie	760,53	798,62	923,19	1009,45	1082,54	1127,25	676,63
Polska	1730,06	1852,43	2066,11	2183,13	2313,28	2431,66	1345,74

Źródło: na podstawie danych z GUS - www.bdl.pl

Najważniejszym punktem na terenie LGD, który przyciąga turystów krajowych i zagranicznych jest Muzeum Zamoyskich w Kozłowiec, które znacząco wpływa na miejscowy ruch turystyczny, w latach 2019-2021 Pałac w Kozłowiec odwiedziło 543 365 turystów (Raport 2021, Muzeum Zamoyskich). Zgodnie z danymi zawartymi w Raporcie Lubelskiego Regionalnego Obserwatorium Turystycznego, (w okresie od stycznia 2018 r. do lutego 2019 r.) Pałacu Zamoyskich w Kozłowiec odwiedziło 310 965 osób, co plasuje atrakcję na jednym z czołowych miejsc generujących regionalny ruch turystyczny. Pałac odwiedzają Polacy: mieszkańcy lubelskiego, mazowieckiego, śląskiego, pomorskiego i świętokrzyskiego, turyści zagraniczni stanowili około 4%. Zgodnie z raportem odwiedzającymi są najczęściej osoby w wieku od 35 do 45 lat. Rozpoznawalność wśród turystów Pałacu Zamoyskich w Kozłowiec kształtuje się na poziomie 61,6%. Równie rozpoznawalną atrakcją turystyczną jest Jezioro Firlej. We wskazanym okresie ruch turystyczny nad jeziorem szacowany jest na 48 700 osób. Większość odwiedzających stanowią Polacy (99%), w tym głównie z lubelskiego oraz mazowieckiego, świętokrzyskiego, śląskiego i podlaskiego, zaś turyści zagraniczni pochodzili z Ukrainy, Wielkiej Brytanii, Niemiec, Holandii i Danii. **W ofercie dla turystów znajdują się, m.in.:** **1. Szlak kajakowy po Wieprzu** w okolicy Lubartowa podzielony na 7 etapów: Rokitno – Serniki, Serniki – Szczekarków, Szczekarków – Leszkowice, Wola Skromowska – Jeziorzany, Jeziorzany – Baranów/Drażgów, Baranów -Osmolice – Sarny/Kośmin, Sarny/Kośmin – Bobrowniki – Borowa. Łączna długość trasy ok. 80 km. Organizowany jest piknik kajakowy; **2. Liczne lokalne szlaki rowerowe:** m.in. Pętla przez gminę Kamionka, Kraina Rowerowa, Firlej Kozłówka

– Lubartów – Przypisówka – Firlej, Firlej – Budy – Domek Myśliwski “Rawityn” – Sobolew – Firlej, 3 trasy w Gminie Niedźwiada oraz trasy w Gminie Lubartów: wyznaczone w ramach projektu „Rowerem przez krainę Lewarta”; **3. Trasa rowerowa LGD i 6 tras rowerowych Lubartowskiego Święta Roweru.** Organizowane Święto Roweru jest cykliczną imprezą rowerową o zasięgu międzynarodowym; **4. Trasy Nordic Walking** w miejscowościach Annobór, Firlej, Kamionka, Kock, Leszkowice, Nowa Wola, Palecznica. Trasy nordic walking to 10 tras po ok. 12 km każda; **5. Jazda konna:** Stajnia Amazonka gm. Firlej, Stajnia Enklawa gm. Kamionka, Stajnia Stanka gm. Lubartów, Ranczo Arka w gm. Serniki, Stajnia U Pierzastych gm. Jeziorzany, Nadleśnictwo Lubartów; **6. Wycieczki piesze** 3 trasami wycieczkowymi wokół jezior w Firleju: Osada Firlej, Firlej – Kunów, Firlej – Serock; **7. Kąpieliska** w Firleju i Palecznicy z boiskami do gry w piłkę plażową; **8. Zabytki i turystyka historyczno-kulturalna**, w tym Muzeum Zamoyskich w Kozłowie; **9. Zasoby środowiskowe i przyrodnicze**, w szczególności: Kozłowiecki Park Krajobrazowy, Rezerwat Przyrody „Kozie Góry”(41 ha) położony w kompleksie Kozłowieckiego Parku Krajobrazowego, Obszar Chronionego Krajobrazu „Kozie Bór”, Obszar Chronionego Krajobrazu „Pradolina Wieprza”, Obszar Chronionego Krajobrazu „Annówka”, Obszar NATURA 2000 Dolina Tyśmienicy oraz Dolny Wieprz, specjalny obszar ochrony siedlisk.

Wyniki konsultacji społecznych potwierdzają, że istniejące zasoby przyrodniczo-krajobrazowe, zabytki, stwarzają możliwości do rozwoju na terenie LGD agroturystyki, turystyki aktywnej i rekreacji, bazującej na trasach rowerowych, pieszych, rekreacyjnych, sportach, tym sportach wodnych i wędkarstwie. Organizowane wydarzenia kulturalne, aktywność kół i stowarzyszeń, których działalność dotyczy tradycji, lokalnych produktów i historii regionu, sprzyjają rozwojowi turystyki i agroturystyki. Ważnymi obszarami dla rozwoju tej dziedziny jest turystyka historyczno-kulturalna wykorzystująca lokalne zasoby takie jak zabytki, wydarzenia kulturalne, produkty lokalne i historię obszaru. Konsolidacja wspólnych działań w kierunku promocji, marketingu i wydarzeń organizowanych na obszarze objętym LSR przyniesie wymierne korzyści dla mieszkańców, dlatego wspierana będzie współpraca podmiotów oferujących usługi turystyczne oraz wspólne działania promocyjne. Głównym problemem jest niezadawalający poziom infrastruktury turystycznej, wymagający ciągłych nakładów finansowych i współpracy sektora publicznego, pozarządowego, gospodarczego oraz mieszkańców. **Problemem jest także brak innowacyjnych form promocji obszaru i innowacyjnej infrastruktury.** Wskazuje się na niedostateczną ilość odpowiedniej infrastruktury turystycznej, punktu informacji turystycznej, niedostateczne wykorzystanie walorów turystycznych, niewystarczający standard usług turystycznych oraz bazy agroturystycznej. Obszar charakteryzuje się również niedostatecznym nasyceniem szlakami turystycznymi, słabą infrastrukturą i bazą gastronomiczną. Zdaniem mieszkańców brakuje dostatecznej bazy noclegowej. Rozwój turystyki powoduje wzrost zagrożeń dla środowiska i dla zrównoważonego rozwoju. Jest to element coraz częściej brany pod uwagę w ocenianiu gospodarczej i społecznej funkcji turystyki, dlatego zostanie ona wykorzystana w upowszechnianiu postaw proekologicznych, wychowawczych i poznawczych w edukacji ekologicznej. W procesie wsparcia rozwoju turystyki oraz w realizowanych projektach zostaną zastosowane innowacyjne i proekologiczne rozwiązania.

1. Produkty lokalne, tradycyjne i regionalne

Produkt lokalny to najczęściej wyrób lub usługa, z którą utożsamiają się mieszkańcy regionu. Jest on produkowany w sposób nieprzemysłowy, niemasowy, z surowców lokalnych lub przy użyciu lokalnych metod wytwarzania. Produkt lokalny to także produkt, który dla mieszkańców danego regionu jest codzienny, pospolity, natomiast dla osób z zewnątrz stanowi coś wyjątkowego i specyficznego. Na liście produktów tradycyjnych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi znalazło się 252 produkty z województwa lubelskiego. Podstawą wpisu produktu na Listę Produktów Tradycyjnych jest jakość lub też wyjątkowe cechy i właściwości wynikające ze stosowania tradycyjnych metod produkcji. O specyfice obszaru LGD świadczy wpisanie w dniu 28 lutego 2006 roku na Listę Produktów Tradycyjnych w kategorii Gotowe dania i potrawy – Pierogi Nowodworskie. Obszar LGD jest terenem bogatym w lokalne oraz tradycyjne produkty spożywcze i rękodzielnicze. Na obszarze LGD występują liczne produkty lokalne, m.in.: ciasta drożdżowe, pierogi, bigos, pączki, smalec wiejski, knedle, pyzy z różnym nadzieniem, flaki, zacierki, placki nadziewane kaszą, chleb na naturalnym zakwasie (GS w Kamionce produkcja chleba na podstawie starej receptury), produkty konopne (wytwarzanie oleju z pestek konopnych, proteiny konopnej, herbaty konopnej), napitek jałowcowy (autorski produkt na wzór podpiwka KGW w Kamienowoli), sery dojrzewające i twarogi z lokalnego ekologicznego mleka (jedyne na rynku polskim sery dojrzewające Hipokryta z kurkami i Hipokryta z orzechami), lokalne miody (miody, pyłek pszczeły, wyroby z wosku pszczelego, krople propolisowe z ekologicznych pasiek terenu LGD), wina lokalne.

Tradycje regionu na obszarze LSR pielęgnują: **1. Rodzinna firma Etno Szopa z Juliopola**, która oferuje produkty z wypełnieniem roślinnym: łuskami gryki, gorczycą, wyką, opcjonalnie z dodatkiem suszu lawendy. Łuski

pozyskuje z własnych upraw gryki; **2. Henryka Czubacka**, zajmująca się rękodziełem artystycznym, wykonuje książki okolicznościowe, zaproszenia, życzenia, podziękowania itp. na papierze ozdobnym, dekoracje, ozdoby, kompozycje; **3. Stanisław Kołodziej**, zajmujący się rękodziełem, wykonuje wyroby ze słomy: palmy, ozdoby choinkowe (kolorowe bombki, aniolki, gwiazdki), szopki bożonarodzeniowe, kapelusze słomkowe, słomiane ule i beczki; **4. Bożena Fiutka**, prowadząca gospodarstwo ekologiczne, w którym wyprodukowane są warzywa i owoce miękkie. Gospodarstwo ekologiczne objęte jest nadzorem Jednostki Certyfikującej Centrum Jakości AgroEko Sp. z o.o.; **5. Gospodarstwo ekologiczne „U Pana Sowa”** z Brzostówki; **6. Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju i Promocji Kierzkówki „Działajmy Razem”**, produkt stowarzyszenia został wpisany na listę produktów tradycyjnych 1 kwietnia 2017 roku pod nazwą kluski gryczane. Kluski gryczane powstają w Kierzkówce. Tradycyjne kluski gryczane wyrabia się ze świeżo zmielonej gryki, z dodatkiem wiejskich jaj, wody i szczypty soli, pieprzu i ziół, a następnie gotuje w lekko osolonej wodzie. Charakterystyczny dla dania jest lekko gorzkawy smak z wyczuwalną nutą palonej gryki. Amatorzy klusek uwielbiają je jeść posypane twarogiem i okraszone skwarkami z boczku lub słoniny. Często podaje się je też z sosem grzybowym jako dodatek do duszonego mięsa; **6. Gminna Spółdzielnia Samopomoc Chłopska** w Jezioranach.

Rozwój, promocja i sprzedaż produktów lokalnych wpływa na poprawę sytuacji ekonomicznej w regionie, zapewniając jednocześnie pozytywne efekty środowiskowe i społeczne. Moda na produkty lokalne oraz ekologiczne daje możliwość rozwoju lokalnej gospodarki w tym kierunku. **Wnioski konsultacji społecznych** wskazują na rosnące zainteresowanie lokalnym dziedzictwem kulturowym, w tym produktami lokalnymi. Rozwój produktów lokalnych na obszarze LGD jest korzystny zarówno ze względów środowiskowych (wykorzystywane są naturalne zasoby środowiska), gospodarczych (nowe firmy, dochód dla mieszkańców), jak i społecznych (miejsca pracy, ciekawe zajęcie, realizacja celów życiowych, wzrost poziomu życia i przywiązania do regionu). **Wskazane jest realizowanie innowacyjnych działań wspierających promocję i rozwój produktów lokalnych.** Mieszkańcy wskazują na niewystarczające działania w kierunku promowania zasobów i produktów lokalnych.

2. Obszary wiejskie, rolnictwo i rynek rolny

Z analizy danych dotyczącej osób pracujących w konkretnych sektorach gospodarki na obszarze LGD wynika, że **osoby pracujące w rolnictwie stanowią 55,19 % pracujących ogółem**, dane te potwierdzają **rolniczy charakter obszaru**. Według danych Powszechnego Spisu Rolnego z 2020 r. na obszarze LGD znajduje się 53 017,73 ha użytków rolnych. Całkowita powierzchnia gruntów na tym obszarze to 61 711,27 ha. Pod zasiewy przeznaczają się coraz większą powierzchnię, obecnie to 37 119,46 ha, powierzchnia lasów zajmuje 5 389,76 ha, wraz z łąkami trwałymi (11 585,65 ha) stanowią o charakterze całego obszaru. Na obszarze LGD działalność rolną w 2020 r. prowadziło 16 066 gospodarstw rolnych. Największa liczba gospodarstw zlokalizowana była na terenie gminy Kamionka (2130), Lubartów (2002) oraz Abramów (1982) i Michów (1845), najmniej zaś na terenie gminy Jeziorany (715). Przewaga na obszarze LGD gleb średniej i słabej klasy wskazuje na niekorzystne warunki glebowe dla produkcji rolniczej. Uprawia się na nich głównie zboża. Niska jakość gleb stanowi podstawę do produkcji zwierzęcej. Na terenie LGD dominują gospodarstwa o powierzchni od 1 do 5 ha - 4188 gospodarstw – 54 % ogólnej ilości gospodarstw. Gospodarstwa od 5-10 ha to 28% zaś powyżej 15 ha stanowią 7,4 % ogólnej ilości gospodarstw. Słaba jakość gleb przekłada się na powierzchnię zasiewów, rodzaj upraw i hodowlę zwierząt. **Ok. 65 % gospodarstw specjalizuje się w uprawach polowych, 7% w hodowli zwierząt** (stanowiska dla bydła 19856, trzody chlewnej-28 288 oraz drobiu 55 917), 14% gospodarstw prowadzi gospodarstwa mieszane z chowem zwierząt i różnymi uprawami. Pod względem powierzchni upraw dominują zboża, które stanowią 80,3 % całej powierzchni upraw. Podstawowym źródłem dochodów (więcej niż 50% dochodów ogółem) w 26,1% gospodarstw domowych z obszaru LGD, są dochody z działalności rolniczej, zaś 44,4% gospodarstw utrzymuje się z pracy najemnej (dla tej grupy dochody z rolnictwa stanowią mniej niż 50% dochodów ogółem). **Na terenie LGD dominują małe, rozdrobnione gospodarstwa**, które wykorzystują produkcję rolną zarówno na sprzedaż jak i na własny użytek. Największe gospodarstwa są w gminie Ostrówek (średnia gospodarstwa 9,98 ha) i Jeziorany (9,18 ha), najmniejsze w gminie Lubartów (6,69 ha). W porównaniu do średniej wielkości w Polsce (12,65 ha) są to stosunkowo małe gospodarstwa. Rozdrobnienie gospodarstw, słaba klasa gleb są cechami charakterystycznymi dla całego LGD. Na terenie LGD w gospodarstwach rolnych pracowało 7211 osób, z czego 60,41% stanowili mężczyźni. Na terenie obszaru LSR działają zarejestrowani producenci zarejestrowanych gospodarstw ekologicznych. To najbardziej przyjazna środowisku produkcja rolnicza. Dzięki zastosowaniu naturalnych metod prowadzi do zachowania bioróżnorodności oraz ochrony zasobów naturalnych. Wśród gospodarstw domowych dominują tradycyjne metody produkcji, które pozwalają na dalszy rozwój rolnictwa ekologicznego. **Wyniki konsultacji społecznych** wskazują na przewagę gospodarstw rodzinnych o małej i średniej powierzchni, duże zasoby i stosunkowo niskie koszty pracy, niski poziom zużycia środków chemicznych są mocnymi stronami dla rozwoju rolnictwa ekologicznego, natomiast przeszkód

należy doszukiwać się w słabo rozwiniętej sieci dystrybucji, rozdrobnieniu podaży i popytu, niskim poziomie marketingu i promocji. Dlatego wskazane jest, aby na obszarze rozwijać współpracę w ramach krótkich łańcuchów żywności. Rozwojowi gospodarstw ekologicznych towarzyszy rozwój agroturystyki oraz rozwój produktów lokalnych. **Dla rozwoju rolnictwa konieczna jest współpraca i wspólne działanie społeczności lokalnej, podjęcie działań zmierzających do podniesienia poziomu wiedzy o innowacyjnych rozwiązaniach z zakresu funkcjonowania obszarów wiejskich.** Pomimo szans do rozwoju funkcji rolniczej obszaru LSR, coraz widoczniej zaznaczają się alternatywne funkcje wsi związane z lokalnym potencjałem przyrodniczym, społecznym i gospodarczym.

3. Zasoby środowiska naturalnego i ich ochrona

Obszar LGD „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem” położony jest w granicach 3 krain geograficznych: Mazowsza, Polesia Lubelskiego i Wyżyny Lubelskiej. Znaczną część obszaru zajmują Wysoczyzna Lubartowska, a na obszarze gminy Niedźwiada Pojezierze Łęczyńsko-Włodawskie. Równina Lubartowska zajmuje obszar pomiędzy Pradolina Wieprza, a lessową krawędzią Wyżyny Lubelskiej. Pradolina Wieprza przebiega w północnej części obszaru LGD i obejmuje dolny bieg rzeki oraz jej dopływ. Największą rzeką przepływającą przez obszar LGD jest Wieprz, która jest prawym dopływem Wisły. Towarzyszą jej liczne starorzecza, będące często zbiornikami wody stojącej. Na obszarze LGD znajdują się również jeziora – Firlej i Kunów, a także zbiorniki sztuczne m.in. w Palecznicy gm. Niedźwiada, w obrębie miejscowości Wandzin, gm. Lubartów. Na obszarze LGD występują gleby bielcowe i rdzawe wytworzone z piasków słabogliniastych i gliniastych, gleby pyłowe w kompleksie z brunatnymi i odgórnie oglejonymi, powstałe z piasków naglinionych i glin zwałowych lekkich. W dolinie rzeki Wieprz dominują mady piaszczyste oraz pyłowe i ilaste. Na znacznym obszarze przeważają gleby średniej i słabej jakości (IV, V i VI) klasy bonitacyjnej. Na terenie LGD występują znaczne ilości złóż kruszyw naturalnych oraz glin i torfów. Część kruszyw w postaci piasków, żwirów, ilów jest eksploatowana i wykorzystywana w lokalnym przemyśle budowlanym. Na terenie gminy Niedźwiada i Serniki znajdują się udokumentowane zasoby przemysłowe węgla kamiennego. Szczególną rolę przyrodniczą i rekreacyjno-turystyczną odgrywają lasy, parki narodowe, rezerваты przyrody, parki krajobrazowe i obszary chronionego krajobrazu. Wg danych Powszechnego Spisu Rolnego z 2020 r. tereny te zajmują powierzchnię 24 748,71 ha tj. 23,66 % powierzchni gmin należących do LGD. Zgodnie z danymi GUS grunty leśne i lasy to powierzchnia ok. 5 389,76 ha, czyli 5,15% powierzchni obszaru. Obszary leśne, za wyjątkiem dwóch dużych kompleksów (Kozłowiecki i Budy-Lipniak), nie przekraczają powierzchni 800 ha i stanowią rozdrobnione powierzchnie leśne. Utrudnia to prowadzenie efektywnej gospodarki leśnej z rozwinięciem zadań wielofunkcyjnych w tym (m.in. ochrona lasów, gospodarka leśna, turystyka i ostoja dla zwierzyny). Z uwagi na walory przyrodnicze oraz bliskość Lublina, Lasy Kozłowieckie nazywane są „zielonymi płucami Lublina”. **Obszar LGD posiada zasoby przyrodniczo-krajobrazowe. We wszystkich gminach obszaru LGD (100%) występują przynajmniej jedna z form ochrony przyrody, tj.: obszary prawnie chronione, obszary chronionego krajobrazu lub obszar NATURA 2000.**

Obszary prawnie chronione zajmują 24 748,71 hektarów (23,6% powierzchni gmin wchodzących w skład LGD) i stanowią je rezerваты przyrody (41 ha), parki krajobrazowe (5 087,0 ha), obszary chronionego krajobrazu (19 284,35 ha). Na obszarze LGD znajduje się 21 pomników przyrody. Na terenie powiatu zostały wyznaczone dwie ostoje, które wchodzi w skład obszarów NATURA 2000. Są to: ostoja siedliskowa Dolny Wieprz (m.in. na terenie gminy Firlej, Kock, Jeziorzany i Michów) oraz ostoja ptasia Dolina Tyśmienicy (m.in. na obszarze gmin Ostrówek i Kock).

Tabela 27 Obszary prawnie chronione na obszarze LGD „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem”.

Gminy	Obszary prawnie chronione ogółem	Rezerваты przyrody	Parki krajobrazowe	Obszary chronionego krajobrazu	Użytki ekologiczne
	ha				
Abramów	1877,72			1877,72	
Firlej	5827,23			5469,00	362,13
Jeziorzany	3150,00			3150,00	
Kamionka	2450,63		672,0	1778,63	
Kock	3849,00			3849,0	33,90
Lubartów	4429,22	41,0	4415,0		14,22
Michów	3160,00			3160,0	9,66
Niedźwiada	1,57				1,57
Ostrówek	-				
Sernik	3,34				3,34

LGD Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem	24 748,71	41,0	5087,0	19284,35	424,82
--------------------------------------	-----------	------	--------	----------	--------

Źródło: na podstawie danych z GUS - www.bdl.pl, stan na 31.12.2020 r.

Do obszarów chronionych zlokalizowanych na obszarze LGD należą: „**Kozłowiecki Park Krajobrazowy**”(6121 ha), obejmujący największy w okolicach Lublina kompleks leśny z cennymi gatunkami roślin i zwierząt wraz z otuliną. Celem powołania parku jest zachowanie walorów przyrodniczych, kulturowych historycznych, krajobrazowych i turystycznych środowiska ze szczególnym uwzględnieniem ekosystemów. Kozłowiecki Park Krajobrazowy ma równinny charakter, Jednak występują w rzeźbie terenu ciągi wydmy, wzgórza morenowe i tarasy zalewowe. Ponad 90% parku stanowią lasy. **Rezerwat Przyrody „Kozie Góry”(41 ha)** położony w kompleksie Kozłowieckiego Parku Krajobrazowego, ustanowiony w celu ochrony dębu bezszypułkowego. Okazy dębów osiągnęły wiek 120-150 lat. W rezerwacie stwierdzono występowanie: 14 gatunków drzew, 6 gatunków krzewów, 91 gatunków roślin kwiatowych i paprotników oraz 12 gatunków mszaków. Fauna rezerwatu jest tu typowa dla wnętrza dużych kompleksów leśnych. **Obszar Chronionego Krajobrazu „Kozi Bór”** (12820 ha), znany między innymi z występowania rzadkich gatunków nietoperzy, jest chroniony ze względu na wyróżniający się krajobraz o zróżnicowanych ekosystemach. Obejmuje część gmin Kamionka i Abramów. Wschodnia granica OCK Kozi Bór pokrywa się z granicą otuliny Kozłowieckiego Parku Krajobrazowego. Utworzony został w celu ochrony walorów krajobrazowych mozaik lasów i łąk oraz zachowania powiązań przestrzennych między terenami o wysokiej aktywności biologicznej. **Obszar Chronionego Krajobrazu „Pradolina Wieprza”(93159 ha)**, stanowiący ostoję dla wielu ginących gatunków ptaków wodno-błotnych. Jest wartościowy ze względu na możliwość zaspokajania potrzeb związanych z turystyką, wypoczynkiem oraz pełnioną funkcją korytarzy ekologicznych. Osią ekologiczną OCK jest dolina rzeki Wieprz. **Obszar Chronionego Krajobrazu „Annówka”(2069 ha)**, będący rozległym kompleksem leśnym z rzadkimi gatunkami drzew. Stworzony został w celu ochrony zwartego, dobrze zachowanego kompleksu leśnego, który zdecydowanie warto zobaczyć, gdyż udział starodrzewu przekracza tutaj 30%. **Użytki ekologiczne** to śródleśne powierzchnie zabagnione, torfowiska oraz śródleśne łąki, porośnięte brzozą, olszą, wierzbą, dębem, sosną, grabem oraz krzewami kruszyny, czeremchy, leszczyny tworzącymi zarośla o różnym stopniu zadrzewienia. **Obszar NATURA 2000 Dolina Tyśmienicy** PLB060004- Dyrektywa ptasia, obejmuje fragment doliny Tyśmienicy od Ostrowa Lubelskiego do wsi Górka Kocka. W terytorialnym zasięgu powiatu znalazł się ww. obszar, obejmujący środkowy i dolny odcinek doliny Tyśmienicy. **Obszar NATURA 2000 Dolny Wieprz** PLH060051- Dyrektywa siedliskowa, specjalny obszar ochrony siedlisk, jest rozległą, płaską doliną rzeczna z bogatym mikroreliefem (piaszczyste wzniesienie i muliste obniżenia). Koryto rzeki zachowało naturalny, silnie meandrujący charakter. Towarzyszą mu liczne starorzecza i zastoiska. Do doliny głównej uchodzi kilka małych dolin rzecznych (m.in. Mininy). Jest to też ważna ostoja ptaków wodno-błotnych. Rozległy, otwarty teren ma bardzo duże walory krajobrazowe. **Bogactwo zasobów naturalnych** wymaga od jego mieszkańców zaangażowania w działania na rzecz ich ochrony, rozwijania i wspierania inicjatyw, które poprawią jakość środowiska, przyczynią się do ochrony systemów środowiskowych oraz różnorodności biologicznej. Z uwagi na rolniczy charakter obszaru wspierane będą działania na rzecz promowania zrównoważonego rolnictwa. Ochrona zasobów naturalnych i produkcja żywności to procesy, które idą ze sobą w parze. Zgodnie z danymi dla powiatu lubartowskiego zawartymi w Programie Ochrony Środowiska dla Powiatu Lubartowskiego na lata 2018 – 2020 z perspektywą do roku 2024, obszar charakteryzuje się **bardzo wysokim potencjałem energii słonecznej**, warunki usłonecznienia są jednymi z najlepszych w województwie i kraju, a także wysokim potencjałem produkcji biomasy pochodzenia rolniczego (głównie słoma i siano). Obszar LGD znajduje się w strefie lubelskiej o klasyfikacji C z uwagi na zanieczyszczenie pyłem PM 10, PM 2,5 oraz benzo(a)pirenem. Poziomy stężenie klasy C, tj. powyżej poziomu dopuszczalnego, odnotowano w całej strefie lubelskiej ze względu na przekroczenia 24-godzinnych stężeń pyłu PM10 i benzo(a)pirenu oznaczanego w pyłe PM10 oraz stężeń średnich rocznych pyłu PM2,5. Oznacza to konieczność podejmowania działań w zakresie ograniczania emisji niskiej i poprawy jakości powietrza poprzez przechodzenie na gospodarkę mniej energochłonną, prowadzących m.in. do wymiany przestarzałych kotłów na paliwa stałe, montażu OZE, termomodernizacji itp. Wg danych URE na dzień 31 grudnia 2020 r. na terenie powiatu lubartowskiego funkcjonują 4 biogazownie o łącznej mocy 2,365 MW, 6 elektrowni fotowoltaicznych o łącznej mocy 4,924 MW, oraz jedna farma wiatrowa o łącznej mocy 51,200 MW. Obszar LGD posiada duży potencjał do rozwoju energii odnawialnej (OZE). Powiat należy do obszarów uprzywilejowanych do rozwoju energetyki wodnej, wiatrowej i słonecznej. Areal gruntów ornych oraz tradycja rolnicza stwarza realne szanse rozwoju produkcji energii z odpadów pochodzenia roślinnego i zwierzęcego w biogazowniach. **Wyniki konsultacji społecznych** wskazują, że świadomość ekologiczna oraz dbałość o środowisko mieszkańców rośnie, zwłaszcza młodych osób, ale nie osiągnęła ona jeszcze stanu zadawalającego. Należy zatem podjąć działania, które wpłyną na jej zwiększenie. Poprawa jest możliwa dzięki ciągłej edukacji i informowaniu o negatywnym wpływie działalności

człowieka na środowisko naturalne, zmianach klimatu oraz o działaniach i kierunkach zmierzających do niwelowania negatywnych skutków dla środowiska ludzkiej aktywności. Wspierane będą działania mieszkańców zmierzające do wykorzystywania odnawialnych źródeł energii. Konieczne są działania w obszarze wykorzystania odnawialnych źródeł energii, zarówno przez osoby prywatne i podmioty gospodarcze. **W ramach przedsięwzięcia „Budowanie potencjału i rozwój marki „Lubartowska Eko-Kraina” podejmowane będą innowacyjne operacje promujące środowisko naturalne i uświadamiające o negatywnych skutkach zmian klimatycznych.**

4. Infrastruktura techniczna, w tym opis struktury przestrzennej

Infrastruktura techniczna jest elementem całkowicie związanym z rozwojem przestrzenno-funkcjonalnym miejscowości. Rozwój przestrzenny na terenie LGD jest dynamiczny na co wpływają głównie dwie siły: bliskość ośrodka metropolitalnego jakim jest Lublin i lokalizacja przy ciągach komunikacyjnych. Obszar funkcjonuje w strefie wpływów miasta Lubartowa, aglomeracji lubelskiej i Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego (LOM). Obszar LSR charakteryzuje się dobrym poziomem dostępności komunikacyjnej, przebiegają przez niego dwie drogi o znaczeniu ponadregionalnym: droga krajowa nr 19 przebiegająca na trasie: Kuźnica (granica z Białorusią) – Białystok (DK8, DK65) – Międzyrzec Podlaski (DK2) – Kock (DK48) – Lubartów – Lublin (DK12, DK17) – Rzeszów (A4, DK9, DK94, DK97) – Barwinek (granica ze Słowacją) oraz droga krajowa nr 48 przebiegająca w relacji wschód-zachód, w relacji Tomaszów Mazowiecki (S8) – Białobrzegi (S7) – Ryki (DK17) – Kock (DK19). Sieć połączeń komunikacyjnych uzupełniają drogi powiatowe i gminne.

Gmina Abramów - położona jest w centralnej części Wysoczyzny Lubartowskiej, na skrzyżowaniu dróg łączących Lubartów z Puławami i Kurów z Łukowem. Najbliższe miasta to: Lublin – 30 km, Lubartów – 28 km, Puławy – 28 km. Do głównego szlaku komunikacyjnego Warszawa – Lublin jest 12 km. Infrastruktura techniczna obszaru gminy, obejmuje sieć kanalizacyjnej i wodociągowej, z której korzysta, zgodnie z danymi GUS z 2020 r, z sieci wodociągowej - 92% ludności, kanalizacyjnej -21,4 % ogółu mieszkańców. **Gmina Firlej**- na obszarze gminy położone jest jezioro Firlej i Kunów, są one usytuowane w bruzdzie dolinnej dawnego biegu Wieprza. Infrastruktura techniczna obszaru gminy to sieć kanalizacyjna, wodociągowa i gazowa. Zgodnie z danymi GUS z 2020 r, z sieci wodociągowej korzysta 86,7% ogółu ludności, z kanalizacyjnej 25,2 %, zaś gazowej jedynie 0,1 %. **Gmina Jeziorzany** - oddalona jest od Lublina o 55 km. Północna część gminy leży na lekko falistej, słabo zalesionej morenowej Wysoczyźnie Żelechowskiej, natomiast część południowa w szerokiej podmokłej dolinie Wieprza. Charakterystyczne dla gminy są dwa kompleksy stawów pomiędzy miejscowościami Jeziorzany i Przytoczno oraz w rejonie wsi Krępa. Ze względu na szczególne walory krajobrazowe i przyrodnicze południowa część gminy objęta została strefą Obszaru Chronionego Krajobrazu Pradoliny Wieprza. Jeziorzany to gmina o typowo rolniczym charakterze, z przewagą gruntów ornych. Mieszkańcy gminy korzystają z sieci wodociągowej, kanalizacyjnej i gazowej. Zgodnie z danymi GUS z 2020 r, z sieci wodociągowej korzysta 94% ogółu ludności, z sieci kanalizacyjnej 35,1 %, z sieci gazowej 6,1 %. **Gmina Kamionka** - jest gminą miejsko - wiejską, położona jest na zachód od Lubartowa. Położona jest nieco na uboczu głównych tras komunikacyjnych obszaru. Zgodnie z danymi GUS z 2020 r, z sieci wodociągowej korzysta 86,4% ogółu ludności, z sieci kanalizacyjnej 24,5%, na terenie gminy brakuje sieci gazowej. **Miasto i Gmina Kock** - leżą ok. 50 km na północny-zachód od Lublina u zbiegu rzek Tyśmienicy i Wieprza oraz 130 km na południowy - wschód od Warszawy. Przez teren gminy przebiegają drogi krajowe nr 19 i 48 oraz droga wojewódzka nr 808, zbiegające się w mieście Kock, które stanowią ważny węzeł komunikacyjny. Mieszkańcy korzystają z infrastruktury technicznej obszaru gminy, zgodnie z danymi GUS z 2020 r, z sieci wodociągowej 97,7% ogółu ludności, z kanalizacyjnej 51,8 %, zaś gazowej 18,3 %. **Gmina Lubartów** - położona jest w odległości ok. 20 km od Lublina. Bezpośrednio graniczy z siedmioma innymi gminami: od południa z gminami Spiczyn i Niemce, od zachodu z gminą Kamionka, od północy z gminami Firlej i Ostrówek, od wschodu z gminami Niedźwiada i Serniki. Gmina Lubartów jest gminą wiejską, otaczającą miasto Lubartów pierścieniem o szerokości od 3 do 10 km. W ostatnich latach na terenie gminy Lubartów uległa rozbudowie infrastruktura sanitarno-techniczna, zatem wzrósł odsetek osób korzystających z tej infrastruktury: udział osób korzystających z wodociągu w 2020r. wynosił 96,7% ogółu ludności, z kanalizacji – 68%, z sieci gazowej – 26,6%. **Gmina Michów** – jest gminą typowo rolniczą, cechuje się stosunkowo niekorzystną strukturą gospodarki, z dominującą pozycją mało efektywnego sektora rolnego i słabo rozwiniętą działalnością pozarolniczą. Użytki rolne zajmują ok 75% ogólnej powierzchni gminy. Z sieci wodociągowej korzysta 84% ogółu ludności, z sieci kanalizacyjnej 21,2 %, z sieci gazowej 7 %. **Gmina Niedźwiada** położona jest na Równinie Lubartowskiej, przez teren gminy przebiega linia kolejowa relacji Lublin – Łuków. Z południa na północ przecina gminę droga wojewódzka Lubartów – Parczew, a z zachodu na wschód droga relacji Lubartów – Ostrów Lubelski. Mieszkańcy korzystają z sieci

wodociągowej - 94,4% ogółu ludności, kanalizacyjnej 14,4 %, w gminie nie ma sieci gazowej. **Gmina Ostrówek** położona jest na pograniczu trzech regionów geograficznych: Niziny Południowopodlaskiej, Wyżyny Lubelskiej i Polesia Lubelskiego. Gmina ma charakter rolniczy, 76% powierzchni stanowią użytki rolne. Zgodnie z danymi GUS z 2020 r, z sieci wodociągowej korzysta 78,1% ogółu ludności, z sieci kanalizacyjnej 30,5 %, brak sieci gazowej. **Gmina Serniki** należy do najmniejszych jednostek administracyjnych województwa lubelskiego. Gmina położona jest w sąsiedztwie Lubartowa w odległości 23 km od Lublina, 2 km od Sernik przebiega droga krajowa nr 19, łącząca Lublin, Rzeszów i Białystok. Infrastruktura techniczna obszaru gminy- z sieci wodociągowej korzysta 97,9% ogółu ludności, z sieci kanalizacyjnej 33,1 %, brakuje sieci gazowej. **Gmina i Miasto Kock** posiada najwyższe wskaźniki liczby osób korzystających z sieci kanalizacyjnej, wodociągowej i gazowej na całym obszarze LGD. W województwie lubelskim z sieci wodociągowej korzysta 87,4 % ogółu ludności, z sieci kanalizacyjnej 53,9 % , zaś z gazowej 43,8 %.

Wyposażenie w infrastrukturę sportowo-rekreacyjną w poszczególnych gminach koncentruje się w pobliżu placówek szkolnych. Rozwój kultury fizycznej i sportu wspierany jest na obszarze poprzez rozbudowę infrastruktury sportowej. Uczniowie mogą skorzystać z oferty Uczniowskich Klubów Sportowych, zaś pozostali mieszkańcy gminy – z Ludowych Klubów Sportowych. W ostatnich latach zrealizowano szereg projektów mających na celu poprawę infrastruktury społecznej o charakterze rekreacyjno-sportowym. Na obszarze LGD znajdują się 3 stadiony, 1 w gminie Kock, 2 w gminie Lubartów. Kryta pływalnia jest jedynie w gminie Lubartów. Istniejące świetlice wiejskie w poszczególnych gminach obszaru LSR nie są w pełni wyposażone i często zbyt rzadko wykorzystywane jako miejsca aktywności lokalnej. Pomimo istniejących obiektów na terenie LGD nadal infrastruktura sportowa i rekreacyjna jest niewystarczająca. **Wyniki konsultacji społecznych** wskazują, że pomimo wielu inwestycji infrastruktura sportowa w wielu miejscowościach gminnych jest niedostateczna, jej poziom nie jest w pełni zadowalający. Część istniejących obiektów sportowych nie spełnia wymaganych standardów. Zauważalna jest niebezpieczna tendencja spadku poziomu aktywności dzieci i młodzieży w miarę przechodzenia na wyższy stopień edukacji. Nawyki związane z podejmowaniem aktywności fizycznej nabywa się w określonym środowisku wychowawczym, z którego najważniejszymi są: rodzina; grupy rówieśnicze, otoczenie sąsiedzkie, instytucje wychowawcze, w tym przede wszystkim szkoła. Odpowiedzialność za podnoszenie poziomu świadomości korzyści z uczestnictwa w aktywności fizycznej spoczywa na instytucjach edukacyjnych. Jednostki samorządu terytorialnego mają realny wpływ na kształtowanie postaw prozdrowotnych ponieważ zarządzają znaczną większością publicznej infrastruktury sportowej i posiadają możliwości tworzenia warunków maksymalnej dostępności obiektów dla dzieci i młodzieży. Ujęcie w LSR celów i zadań dotyczących rozwoju sportu i rekreacji, aktywnych i innowacyjnych form spędzania wolnego czasu przy zaangażowaniu różnych partnerów społecznych i gospodarczych oraz społeczności lokalnej wpłynie na podniesienie świadomości społecznej i zmianę postaw prozdrowotnych mieszkańców. Podobnie zdaniem mieszkańców, poziom rozwoju infrastruktury technicznej na terenie LGD jest niewystarczający. Wymaga nakładów inwestycyjnych i współpracy partnerskiej przy ich realizacji.

5. ANALIZA SWOT

Analiza SWOT stanowi jeden z najważniejszych etapów planowania strategicznego. Polega na zdiagnozowaniu oraz zinterpretowaniu wpływu różnego rodzaju czynników oddziałujących na badany obszar. Jej celem jest określenie otoczenia analizowanego rejonu oraz zdefiniowanie jego potencjału. Bada się również interakcje między czynnikami zewnętrznymi a cechami wewnętrznymi. Analiza przeprowadzona zgodnie z powyższą logiką pozwala na określenie perspektyw rozwoju obszaru oraz możliwości jego reagowania na zmiany w otoczeniu. **Analizę SWOT dla obszaru objętego LSR przeprowadzono w następujących etapach:** 1. **analiza otoczenia obszaru** – diagnoza stanu oraz ocena perspektyw w kategoriach szans rozwojowych i zagrożeń; 2. **analiza i diagnoza obszaru** celem wyodrębnienia jego sił i słabości; 3. **kojarzenie mocnych i słabych stron obszaru z szansami i zagrożeniami** występującymi w otoczeniu w celu określenia kierunków rozwoju; 4. **formułowanie strategii na podstawie wskazań z analizy**. Identyfikacji głównych silnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń rozwoju gmin Lubartów, Kamionka, Serniki, Ostrówek, Niedźwiada, Michów, Abramów, Jeziorzany, Firlej i Kock dla celów analizy SWOT dokonano na warsztatach strategicznych z udziałem lokalnych liderów z obszaru Lokalnej Grupy Działania, które odbyły się w każdej gminie. Uczestnicy warsztatów pracując w grupach określili zasoby w zakresie następujących obszarów: gospodarka, sfera społeczna, kultura, dziedzictwo lokalne, turystyka, rekreacja, ochrona środowiska naturalnego i przyrody. W dalszej kolejności wskazywali pozytywne i negatywne czynniki (wewnętrzne i zewnętrzne) oddziałujące na sytuację całego obszaru objętego LSR. Następnie poddano pod dyskusję zaproponowane czynniki stanowiące mocne i słabe strony, szanse i zagrożenia zewnętrzne oraz uzupełniono je o kolejne propozycje. Ostatecznie uczestnicy poproszeni zostali o wskazanie najistotniejszych według nich czynników z każdej z kategorii. W drugiej części spotkania zaprezentowane zostały najważniejsze wnioski wypływające z przeprowadzonej diagnozy obszaru oraz wypisano kluczowe wnioski z

analizy SWOT. Następnie w oparciu o powyższe konkluzje wspólnie wypracowane zostało drzewo problemów, które następnie zostało przekształcone w drzewo celów. Na podstawie analizy strategicznej stwierdzono, iż w przypadku obszaru LGD **wskazana jest strategia agresywna**, której celem jest wykorzystanie szans będących w otoczeniu jednostki, bazując na jej mocnych stronach. Jest to więc strategia dynamicznego, często skokowego rozwoju, przejawiająca się między innymi w wysokim wzroście gospodarczym, wysokiej absorpcji środków unijnych dzięki pracy i zaangażowaniu lokalnej społeczności. Polega ona **aktywnym gospodarowaniu posiadanymi zasobami w celu wykorzystania możliwości powstających w otoczeniu**. Na obszarze objętym analizą powinno się podjąć aktywność ukierunkowaną na wykorzystanie sposobności pojawiających się w otoczeniu. Obszar analizowany jest w korzystnej sytuacji – posiada wiele atutów umożliwiających wykorzystanie pojawiających się w otoczeniu trendów, mogących poprawić sytuację mieszkańców. Z poszczególnych macierzy SWOT wyodrębniono najsilniejsze relacje, które wskazują, jakie z czynników mogą się okazać kluczowymi dla rozwoju obszaru. Wśród silnych stron najbardziej znaczącymi są: **położenie geograficzne, walory przyrodnicze, potencjał do rozwoju turystyki oraz zasobów dziedzictwa lokalnego, korzystne uwarunkowania do rozwoju biogospodarki i rolnictwa ekologicznego**. Potencjał rozwojowy tworzą także możliwości rozwoju przedsiębiorczości oraz produktów lokalnych, jako dodatkowe źródło dochodu. Z drugiej strony obszar LGD jest osłabiany przez stosunkowo niski poziom infrastruktury technicznej i społecznej, małą liczbę miejsc noclegowych, punktów gastronomicznych oraz dobrze oznaczonych atrakcji turystycznych. Małą liczbę działań innowacyjnych w tych sferach. Istotna jest poprawa dostępności do usług dla lokalnych społeczności i infrastruktury publicznej, z której korzystają mieszkańcy. Należy także zwrócić uwagę na ograniczenia, jakie wynikają z krótkiego sezonu turystycznego oraz braku sieciowych produktów turystycznych. Istotnym elementem osłabiającym potencjał rozwojowy obszaru jest także słaba aktywność społeczna i gospodarcza uwarunkowana głównie niedostrzeganiem szans rozwojowych obszaru i małą liczbą liderów społecznych oraz animatorów. **Szansę dla rozwoju obszaru** lokalna społeczność upatruje przede wszystkim w innowacyjnym wykorzystaniu **potencjału turystycznego do rozwoju turystyki oraz rozwoju małej i średniej przedsiębiorczości**, głównie z wykorzystaniem zasobów lokalnych. Spowoduje to sukcesywne ograniczenie emigracji ludzi młodych oraz wpłynie pozytywnie na aktywizowanie środowisk lokalnych. Środkiem dla osiągnięcia tego stanu jest w szczególności poprawa infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i kulturalnej, jak również zbudowanie i wypromowanie spójnej marki obszaru LGD oraz opracowanie **zintegrowanej oferty turystycznej przy współpracy trójsektorowej**. Oprócz wykorzystania szans do **rozwoju funkcji rolniczej** obszaru LSR oraz **wspierania współpracy w ramach krótkich łańcuchów żywnościowych**, coraz widoczniej należy wspierać alternatywne funkcje obszarów wiejskich związane z lokalnym potencjałem przyrodniczym, społecznym i gospodarczym jako dodatkowe pozarolnicze źródła dochodu. **Czynnikami zewnętrznymi** wpływającymi negatywnie na działania rozwojowe obszaru mogą być: starzejące się społeczeństwo, ujemny przyrost naturalny, migracje zarobkowe młodych osób, zanikanie więzi społecznych i tożsamości lokalnej, zagrożenia pandemiczne destabilizujące życie społeczności lokalnych, niestabilna sytuacja społeczno-gospodarcza w Polsce. Dlatego też istotne jest położenie nacisku na maksymalne wykorzystanie mocnych stron obszaru oraz szans rozwojowych w celu zniwelowania słabości.

Uzasadnienie analizy SWOT w odniesieniu do Diagnozy obszaru LSR

MOCNE STRONY		SŁABE STRONY	
▪ dobra dostępność komunikacyjna i dobrze rozwinięta sieć dróg. Przez środkową część powiatu przebiega droga krajowa S19 (Białystok– Lublin– Rzeszów) oraz linia kolejowa nr 30 (Siedlce–Łuków–Lublin) ▪ korzystna lokalizacja (w strefie wpływów aglomeracji lubelskiej i miasta Lubartowa, przy drodze krajowej nr 19) ▪ Pałac - Muzeum Zamoyskich w Kozłowie - marka turystyczna obszaru LSR o skali ogólnopolskiej i międzynarodowej ▪ bogate dziedzictwo kulturowe (liczne zabytki architektury, zachowane układy urbanistyczne, obiekty historyczne) ▪ rozpoznawalność wśród turystów atrakcji turystycznej - Jeziora Firlej, rzeka Wieprz ▪ istniejące zasoby przyrodniczo-krajobrazowe (rzeka Wieprz, Lasy Kozłowieckie, pomniki przyrody, jeziora, obszary chronione) ▪ istniejąca twórczość ludowa i artystyczna, zachowane liczne zwyczaje, rozwinięta sztuka i tradycje ludowe ▪ oferta licznych, cyklicznych imprez kulturalnych i turystycznych ▪ rozwijająca się baza turystyczna (w tym noclegowo-gastronomiczna) i działające gospodarstwa agroturystyczne ▪ wolne tereny rekreacyjne do rozwoju różnych form turystyki (w tym agroturystyki) ▪ różnorodne i nieskażone środowisko naturalne (korzystne warunki dla rozwoju sektora żywności ekologicznej) ▪ sukcesywnie wzrastająca liczba podmiotów gospodarczych ▪ działające organizacje pozarządowe i grupy o charakterze nieformalnym wspierające inicjatywy gospodarcze, ekologiczne, społeczne (KGW, OSP, stowarzyszenia, fundacje) ▪ równomiernie rozmieszczona sieć placówek oświatowych na wszystkich poziomach edukacji ▪ aktywna społeczność lokalna	R.IV.11 R.IV.6 R.IV.7 R.IV.8 R.IV.7 R.IV.10 R.IV.2 R.IV.4 R.IV.5 R.IV.4 R.IV.2	▪ zwiększające się obciążenie demograficzne związane z malejącym odsetkiem osób pracujących oraz wzrastającym odsetkiem osób w wieku poprodukcyjnym (starzenie się mieszkańców) ▪ niestabilna sytuacja na rynku pracy, w tym sezonowość zatrudnienia ▪ niewykorzystany potencjał turystyczny rzeki Wieprz i terenów do niej przylegających ▪ brak zintegrowanej i innowacyjnej oferty turystycznej i niezadawalający poziom istniejącej infrastruktury turystycznej oraz rekreacyjnej ▪ zabytki ulegające procesowi dalszej degradacji ▪ niewystarczające formy wsparcia dla mieszkańców zainteresowanych założeniem własnej działalności gospodarczej ▪ niski poziom wiedzy i świadomości społecznej w zakresie zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej ▪ ograniczone możliwości rozwoju istniejących gospodarstw rolnych ▪ osłabienie więzi społecznych, rodzinnych wynikających z migracji zarobkowych mieszkańców ▪ niedostateczna liczba ośrodków wsparcia i miejsc aktywności dla dzieci, młodzieży, seniorów i osób niepełnosprawnych ▪ znikomy poziom współpracy i realizacji wspólnych inicjatyw przez mieszkańców ▪ niski poziom współpracy partnerskiej jednostek samorządu terytorialnego, organizacji pozarządowych i biznesu ▪ niski poziom wykorzystania innowacji w życiu społecznym i gospodarczym ▪ zbyt mała liczba gospodarstw agroturystycznych i obiektów obsługujących turystów ▪ mała liczba innowacyjnych form dystrybucji i promocji produktów lokalnych	R.IV.2 R.IV.2 R.IV.7 R.IV.6 R.IV.3 R.IV.3 R.IV.9 R.IV.2 R.IV.1, 5, 11 R.IV.5 R.IV.2,3 R.IV.4 R.IV.7 R.IV.8

		▪ brak atrakcyjnych miejsc do spędzania czasu wolnego i aktywnej turystyki ▪ niska świadomość ekologiczna mieszkańców ▪ niezadawalający poziom promocji obszaru LGD	R.IV.7 R.IV.7
SZANSE		ZAGROŻENIA	
▪ rozwój turystyki w oparciu o istniejące zasoby przyrodnicze, dziedzictwo kulturowe i historyczne ▪ zwiększenie aktywności mieszkańców poprzez wspólne inicjatywy w oparciu o lokalne zasoby ▪ sieciowanie i wymiana doświadczeń różnych organizacji, partnerów społecznych, sektora biznesu ▪ wspieranie inicjatyw lokalnych na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym ▪ wzrost kompetencji prospołecznych mieszkańców, podnoszenie wiedzy z zakresu innowacji społecznych ▪ rozwój sektora biznesu poprzez tworzenie nowych firm i wspieranie już istniejących ▪ tworzenie grup wsparcia dla dzieci, młodzieży i dorosłych, seniorów ▪ współpraca międzypokoleniowa mieszkańców obszaru LSR ▪ wzrost świadomości społeczeństwa w zakresie profilaktyki i zdrowego stylu życia ▪ podnoszenie kompetencji, w tym cyfrowych ułatwiających życie mieszkańców i wykorzystanie nowoczesnych technologii w życiu społeczno-gospodarczym ▪ podnoszenie świadomości ekologicznej mieszkańców ▪ tworzenie partnerstw lokalnych i rozwijanie współpracy na poziomie lokalnym, regionalnym, ogólnopolskim, międzynarodowym ▪ rozwój energetyki odnawialnej, rolnictwa ekologicznego i biogospodarki ▪ wspieranie rolnictwa poprzez rozwój grup producenckich i współpracy w ramach krótkich łańcuchów żywnościowych ▪ promocja i tworzenie zintegrowanej oferty obszaru LSR ▪ wdrażanie innowacyjnych rozwiązań w celu dostosowania do wymagań nowoczesnego społeczeństwa i nowoczesnej gospodarki	R.IV.7 R.IV.8 R.IV.2 R.IV.4 R.IV.4 R.IV.2 R.IV.4 R.IV.10 R.IV.9 R.IV.6,7 R.IV.3,4	▪ pogarszające się wskaźniki demograficzne i ubożenie społeczeństwa ▪ migracje zarobkowe, w tym osób młodych i wykształconych ▪ pogarszająca się sytuacja gospodarcza na rynku i utrudnienia w prowadzeniu i rozwijaniu własnej działalności ▪ nieopłacalna produkcja rolna i ubożenie rolników ▪ wysokie koszty życia, rosnąca inflacja i niekorzystne wskaźniki ekonomiczne ▪ ograniczenia w dostępności do finansowych środków zewnętrznych ▪ pojawienie się nowych problemów społecznych (zagrożenia pandemiczne) ▪ niestabilna sytuacja finansowa samorządów lokalnych ▪ niestabilna sytuacja związana z konfliktem zbrojnym na Ukrainie	R.IV.1,2,5

Wyniki konsultacji społecznych dotyczące określenia głównych kierunków rozwoju obszaru objętego LSR:			
Gmina Abramów	Kluczowe kierunki rozwoju: rozwój produktów lokalnych opartych na bazie produkowanych na tym terenie ziół, rozwój infrastruktury turystycznej, rozwój bazy agroturystycznej, wzrost zaangażowania mieszkańców w poprawę funkcjonowania gminy, rozwój oferty dla seniorów: kluby seniora, dostęp do specjalistów, modernizacja infrastruktury opieki zdrowotnej, rozbudowa ścieżek rowerowych, stworzenie miejsca służącego promowaniu i sprzedaży produktów lokalnych, poprawa dostępności do usług publicznych dla osób wykluczonych, utworzenie centrum kultury, budowa marki lokalnej.		
Gmina Firlej	Kluczowe kierunki rozwoju: rozwój odnawialnych źródeł energii, rozwój innowacji w gospodarstwach domowych, rozwój cyfryzacji wśród społeczności lokalnej, wprowadzenie parkometrów elektronicznych oraz stworzenie mapy parkingów płatnych i bezpłatnych, stworzenie aplikacji e-przewodnik w gminie, rozwój świadomości w kierunku e-sportowym, cyfryzacja kultury gminnej, rozwój monitoringu w miejscach publicznych, postawienie automatów z pamiątkami, instalacja w miejscach publicznych ładowarek do telefonów, stworzenie trasy rekreacyjnej, rozwój podmiotów oferujących zajęcia warsztatowe dla mieszkańców, wykorzystujących lokalne produkty rolne oraz nowoczesne technologie, organizacja konkursów propagujących ochronę środowiska i klimatu, rozwój turystyki połączony z ochroną środowiska, klimatu i edukacją zdrowotną, współpraca podmiotów oferujących usługi turystyczne – stworzenie platformy internetowej do wspólnej promocji, marketingu i wydarzeń, poprawa stanu ekologii – stworzenie innowacyjnych ławek rekreacyjnych, aktywizacja lokalnych liderów - szkolenia z nowoczesnych metod zarządzania i marketingu internetowego, warsztaty z ekologicznych rozwiązań w gospodarstwach domowych, podniesienie poziomu wiedzy o innowacyjnych i inteligentnych rozwiązaniach, organizacja wyjazdów studyjnych.		
Gmina Jeziorzany	Kluczowe kierunki rozwoju: uruchomienie i oznakowanie szlaków turystycznych, promocja turystyki, przeprawa promowa (reaktywacja), imprezy plenerowe promujące produkty lokalne, budowa stacji ładowania samochodów, wypożyczalnia kajaków, rowerów, elektroniczna informacja turystyczna w zakresie ochrony przyrody, rozwój sportów wodnych, organizacja turniejów szachowych – plenerowych, konkursy fotograficzne, malarskie, filmowe, organizacja festynów wakacyjnych, grillowanie ryb, organizacja Biegów Łysobycznych, organizacja spotkań seniorów, budowa bazy agroturystycznej z wykorzystaniem lokalnych zasobów, rozwój komunikacji wiejskiej, np. melekisy, stworzenie miejsc łowisk ryb, budowa ścieżek rowerowych o zasięgu międzygminnym, usługi mobilne dla seniorów, elektroniczny system obsługi mieszkańców, zakup promów, utworzenie pomostów, organizacja imprez kitesurfingu.		
Gmina Kamionka	Kluczowe kierunki rozwoju: stworzenie spójnej oferty turystycznej, stworzenie punktów gastronomicznych i noclegowych, promocja produktów lokalnych, lepsze wykorzystanie miejsc kultury, oznakowanie miejsc atrakcyjnych turystycznie i historycznie, rozwój transportu publicznego, promocja oferty turystycznej z wykorzystaniem potencjału Muzeum w Kozłowie, rozwój współpracy międzysektorowej, stworzenie kiosku turystycznego w centrum Kamionki, reaktywacja grup rekonstrukcyjnych, budowa ronda w Kamionce, zagospodarowanie boiska „Pasternik”, zagospodarowanie terenu przy rzece na cele rekreacyjne, stworzenie gminnego systemu informacji turystycznej, powstanie dziennego domu opieki nad seniorami, stworzenie multimedialnego informatora turystycznego, budowa sztucznego lodowiska, rozwój infrastruktury sportowej, budowa kręgielni na wolnym powietrzu, budowa żłobka, rozbudowa centrum kultury, stworzenie zielonego przystanku smart, wyeksponowanie pomników przyrody.		
Gmina Kock	Kluczowe kierunki rozwoju: inkubatory gospodarcze dla przedsiębiorców lokalnych, promocja lokalnego produktu, rozwój tematycznych szlaków turystycznych, aktywizacja gospodarcza z wykorzystaniem lokalnych produktów, budowa parku linowe i skateparku, utworzenie zakładu opiekuńczo-leczniczego, nawiązywanie partnerstw międzysektorowych w celu eliminacji patologii społecznych, wyznaczenie i oznaczenie szlaków pieszych i rowerowych, utworzenie miejsca do uprawiania sportu i rekreacji, utworzenie lodowiska w Kocku, zapewnienie opieki dzieciom w czasie wolnym od zajęć szkolnych, utworzenie świetlic dla młodzieży		

	w okresie wakacyjnym.
Gmina Lubartów	Kluczowe kierunki rozwoju: rozbudowa i modernizacja oświetlenia ulicznego, aktywizacja społeczno-zawodowa mieszkańców zagrożonych wykluczeniem społecznym, współpraca i budowanie relacji partnerstwa z samorządami MOF i innymi organizacjami lokalnymi, zwiększenie poziomu bezpieczeństwa osób niepełnosprawnych, budowa infrastruktury rekreacyjnej, plac zabaw wyposażony w narzędzia naukowe, sensoryczne i ekologiczne, bezpieczny transport publiczny, budowa inteligentnych wiat przystankowych zasilanych przez OZE, obiekty wyposażone w gablotę z rozkładem jazdy, ładowarką, zagospodarowanie terenu poprzez nasadzenia krzewów i drzew, montaż małej architektury, ekologiczna ścieżka rowerowa z montażem wiat edukacyjnych. Budowa wiat edukacyjnych o tematyce ochrony środowiska i zaopatrzonych w ładowarki, rowerowy tor przeszkód z wypożyczalnią rowerów, myjką rowerową i serwisem, miejsca na ognisko z wyposażeniem do ładowania, ławki fotowoltaiczne z USB i ładowarką.
Gmina Michów	Kluczowe kierunki rozwoju: rozwój przedsiębiorczości lokalnej, kształtowanie świadomości obywatelskiej, rozwój gospodarstw agroturystycznych, rozwój produktów lokalnych, szkolenia z rolnictwa ekologicznego, tworzenie zagród edukacyjnych, instalowanie automatów do sprzedaży produktów lokalnych.
Gmina Niedźwiada	Kluczowe kierunki rozwoju: budowa przystani kajakowych przy rzece Wieprz, rozwój rybactwa śródlądowego (budowa domków wypoczynkowych, łowiska dla wędkarzy), rozwój innowacyjnej przedsiębiorczości lokalnej, rozwój agroturystyki, promocja produktów lokalnych, poprawa dostępu do małej infrastruktury, wsparcie dla dzieci, młodzieży i seniorów, utworzenie punktów informacji, tworzenie zagród edukacyjnych, rozwój małej gastronomii.
Gmina Ostrówek	Kluczowe kierunki rozwoju: budowa i rozbudowa placów zabaw oraz miejsc integracji dzieci, młodzieży i dorosłych, rozwijanie działalności gospodarczej, szkolenia dla KGW, tworzenie klubów seniora, promowanie produktów lokalnych, promocja lokalnych firm, tworzenie zagród edukacyjnych, rozwój agroturystyki, utworzenie domu opieki na seniorami, poprawa integracji społecznej i kulturalnej, sprzedaż bezpośrednia płodów rolnych, cyfryzacja wsi – strony internetowe miejscowości, budowa ścieżek rowerowych i tras edukacyjnych, urządzenie zielonej przestrzeni publicznej, dostosowanie budynków do potrzeb osób niepełnosprawnych, tworzenie miejsc rekreacji przy rzece Wieprz.
Gmina Serniki	Kluczowe kierunki rozwoju: tworzenie gospodarstw agroturystycznych, kształtowanie świadomości obywatelskiej o znaczeniu ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego polskiej wsi, poprawa dostępu do usług lokalnej społeczności, rozwój produktów lokalnych, rozwój opieki senioralnej, centrum spotkań dla młodzieży, stworzenie biblioteki cyfrowej, rozwój współpracy w ramach krótkich łańcuchów żywności, budowa ścieżek pieszych i rowerowych, rozwój rolnictwa ekologicznego, tworzenie kempingów dla turystów, organizacja gospodarstw opiekuńczych, poprawa dostępu do infrastruktury publicznej, tworzenie tablic edukacyjnych, tworzenie miejsc do sprzedaży produktów lokalnych, organizacja szkoleń dla osób starszych, podnoszenie świadomości ekologicznej mieszkańców.

Opis metod partycypacyjnych w procesie formułowania i analizy SWOT obszaru LGD

W procesie formułowania analizy SWOT zastosowano następujące metody partycypacyjne: **1) Badania ankietowe.** Przedmiotem badania było w szczególności dokonanie oceny warunków życia na obszarze działania LGD, potencjału obszaru, uwarunkowań problemowych, jak też szans i zagrożeń; **2) Warsztaty strategiczne.** Odbyły się one w formie spotkań warsztatowych w każdej z 10 gmin obszaru LGD. Podczas warsztatów uczestnicy dokonali identyfikacji problemów obszaru oraz opracowali analizę SWOT w kilku sferach życia społecznego i gospodarczego, m.in: sferze gospodarczej, kwestiach społecznych, dziedzictwa lokalnego, infrastruktury społecznej oraz ochrony środowiska i przyrody; **3) Prace w ramach Grupy Roboczej.** Grupa dokonała weryfikacji i określiła wagę dla czynników SWOT; **4) Konsultacje internetowe.** Projekt analizy SWOT został także poddany **konsultacjom internetowym.** Dzięki temu większa grupa mieszkańców miała możliwość wnoszenia uwag i propozycji. Dzięki przeprowadzonym konsultacjom doprecyzowano i uzupełniono elementy diagnozy, zweryfikowano szerzej problemy wskazując na ich przyczyny oraz skutki, jak też uszczegółowiono analizę SWOT.

Rozdział V Spójność, komplementarność i synergia

Komplementarność polityk, strategii, programów, działań, projektów to ich dopełnianie się prowadzące do realizacji określonego celu.² Zasada komplementarności stanowi istotny element w zintegrowanym podejściu do procesu planowania strategicznego i wdrażania przyjętych założeń strategicznych LSR. Zagadnienie komplementarności i spójności LSR ujęto w metodyce jej opracowania i wdrażania wyróżniając **komplementarność wewnętrzną** rozumianą jako spójność pomiędzy celami i projektami realizowanymi w ramach strategii oraz **komplementarność zewnętrzną**, czyli w powiązaniu z innymi celami/działaniami realizowanymi na obszarze LSR, bez względu na źródło finansowania. Inne, podlegające niniejszej analizie ujęcie komplementarności odnosi się do perspektywy: 1) możliwości realizacji innego projektu bez realizacji projektu będącego przedmiotem oceny, 2) wpisywania się projektu w istniejącą sieć działań, jako kolejny element lub kontynuacja/uzupełnianie działań (perspektywa funkcjonalna), 3) wyrównywania poziomu rozwoju całości obszaru LSR (perspektywa terytorialna). W celu dokonania analizy komplementarności LSR wobec najistotniejszych innych dokumentów planistycznych dotyczących regionu przyjęto następujące założenia:

- analiza dotyczy sformułowanych i dorozumianych celów LSR oraz celów innych dokumentów planistycznych, w szczególności strategii rozwoju gmin, ale także powiatu i województwa.
- cele są wzajemnie komplementarne co do zakresu, jeżeli służą zrównoważonemu rozwojowi społeczno-gospodarczemu, a ich zakresy są rozłączne cele są wzajemnie zbieżne co do zakresu i wzajemnie komplementarne co do sposobu, jeżeli istotna treść celów zawartych w różnych dokumentach planistycznych jest taka sama, natomiast można spodziewać się różnic co do sposobów ich realizacji, cele niosące ryzyko konfliktu to cele zdefiniowane w dokumentach planistycznych w taki sposób, że ich realizacja może zagrażać realizacji celów LSR.

Przyjęte założenia i cele LSR **spójne są z celami strategicznymi dokumentów programowych na poziomie UE, krajowym i regionalnym**. Opracowana LSR jest zgodna z Projektem Planu Strategicznego dla WPR na lata 2023-2027. Cele strategii będą osiągnięte przez realizację operacji w zakresach wsparcia Planu Strategicznego, tj.: 1. rozwój przedsiębiorczości, w tym rozwój biogospodarki lub zielonej gospodarki w szczególności: podejmowanie pozarolniczej działalności gospodarczej przez osoby fizyczne oraz rozwijanie pozarolniczej działalności gospodarczej, 2. rozwój współpracy w ramach krótkich łańcuchów żywnościowych, 3. poprawa dostępu do usług dla lokalnych społeczności, 4. poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej. Wdrażanie LSR zakłada ukierunkowanie na osiągnięcie priorytetowych obszarów tematycznych, na których będzie koncentrowało się wsparcie z Planu Strategicznego. LSR jest komplementarna w odniesieniu do celów **Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich** (EFRROW), tj.: osiągnięcia zrównoważonego rozwoju terytorialnego gospodarstw i społeczności wiejskich, wspierania zrównoważonego gospodarowania zasobami naturalnymi i działań w dziedzinie klimatu, poprawy konkurencyjności rolnictwa. Strategia jest komplementarna z celami następujących dokumentów na poziomie krajowym:

Cele główne LSR: 1,2,3	
Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 (KSRR 2030)	1. Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym (1.1 Wzmacnianie szans rozwojowych obszarów słabszych gospodarczo). 2. Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych (2.1 Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego, 2.2 Wspieranie przedsiębiorczości na szczeblu regionalnym i lokalnym). 3. Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie (3.2 Wzmacnianie współpracy i zintegrowanego podejścia do rozwoju na poziomie lokalnym, regionalnym i ponadregionalnym).
Krajowa Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2030 (SRKL 2030)	1. Podniesienie poziomu kompetencji oraz kwalifikacji obywateli, w tym cyfrowych. 2. Poprawa zdrowia obywateli oraz efektywności systemu opieki zdrowotnej. 3. Wzrost i poprawa wykorzystania potencjału kapitału ludzkiego na rynku pracy. 4. Redukcja ubóstwa i wykluczenia społecznego oraz poprawa dostępu do usług świadczonych w odpowiedzi na wyzwania demograficzne.
Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznego	1. Zmniejszenie zagrożenia ubóstwem i wykluczeniem wśród dzieci i młodzieży. 2. Zwiększenie dostępu do usług społecznych świadczonych w środowisku lokalnym. 3. Zwiększenie integracji społecznej grup najbardziej zagrożonych wykluczeniem, w tym osób bezdomnych i migrantów.

² . Definicja została przyjęta Uchwałą nr 64 KK NSRO 2007–2013 z dnia 22 marca 2012 r., Warszawa

Aktualizacja 2021-2027 z perspektywą do 2030	
Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030	1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne. 2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich. 3. Zwiększenie wykorzystania potencjału kulturowego i kreatywnego dla rozwoju.

Kontekst komplementarności LSR z dokumentami strategicznymi/programowymi na poziomie regionalnym ma szczególne znaczenie ze względu na powiązania przestrzenne, funkcjonalne i społeczno-gospodarcze. Komplementarność celów LSR z celami dokumentów/programów strategicznych na poziomie województwa lubelskiego i powiatu lubartowskiego prezentuje poniższa tabela:

Cele LSR	Spójne z celami LSR cele dokumentów planistycznych/strategicznych wyższego rzędu na szczeblu wojewódzkim i powiatowym	Nazwa dokumentu planistycznego/strategicznego wyższego rzędu
Cele: 1,2,3	Cel strategiczny 1: Sektor rolno-spożywczy. Kształtowanie strategicznych zasobów rolnych. Cele operacyjne: 1.1.Poprawa konkurencyjności gospodarstw rolnych, 1.3. Rozwój współpracy w sektorze rolno-spożywczym, 1.4. Umacnianie marki lubelskich produktów żywnościowych. Cel strategiczny 2: Przestrzeń. Wzmocnienie powiązań i układów funkcjonalnych. Cele operacyjne: 2.2. Rozwój miejskich obszarów funkcjonalnych (LOM, ośrodków subregionalnych i lokalnych), 2.3. Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich, 2.4. Ochrona walorów środowiska. Cel strategiczny 3: Gospodarka. Innowacyjny rozwój gospodarki oparty o zasoby i potencjały regionu. Cele operacyjne: 3.2.Wspieranie konkurencyjności i innowacyjności przedsiębiorstw, 3.4.Innowacyjne wykorzystanie walorów przyrodniczo-kulturowych, rozwój sportu i usług wolnego czasu. Cel strategiczny 4: Społeczeństwo. Wzmacnianie kapitału społecznego. Cele operacyjne: 4.1.Rozwijanie kapitału ludzkiego, 4.3.Włączenie i integracja społeczna, 4.4.Wzmocnienie współpracy transgranicznej i międzyregionalnej, 4.6.Wspieranie oddolnych inicjatyw i poprawa efektywności zarządzania.	Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku
	Cel Strategiczny 1: Wzmocnienie roli kultury, dziedzictwa kulturowego i naturalnego LOM. 1.2. Wykorzystanie potencjału dziedzictwa naturalnego, 1.3. Rozwój zrównoważonej turystyki. Cel Strategiczny 2: Poprawa równego dostępu do wysokiej jakości edukacji i usług społecznych w LOM. 2.2. Wspieranie działań na rzecz osób wykluczonych lub zagrożonych marginalizacją. Cel Strategiczny 4: Przystosowanie LOM do zmian klimatu i poprawa stanu środowiska naturalnego.	Strategia Rozwoju Ponadlokalnego Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego do roku 2030 (projekt)
	Cel główny: Zwiększenie skali i zakresu wprowadzanych rozwiązań innowacyjnych do gospodarki województwa, z wykorzystaniem regionalnego zaplecza badawczo-rozwojowego, co w konsekwencji przyczyni się do wzrostu jakości życia mieszkańców regionu. Cele szczegółowe: 2. Zwiększenie zdolności podmiotów gospodarczych do tworzenia i absorpcji wiedzy oraz wdrażania innowacji, w szczególności w obszarach regionalnych inteligentnych specjalizacji.	Regionalna Strategia Innowacji Województwa Lubelskiego do roku 2030
	Cel strategiczny 5: Zwiększenie atrakcyjności powiatu Kierunki działań: 1.Tworzenie warunków sprzyjających rozwojowi przedsiębiorczości, 2. Ochrona i poprawa jakości środowiska przyrodniczego, 3. Zwiększenie roli i znaczenia kultury i dziedzictwa historycznego, 4. Wzmocnienie potencjału turystycznego powiatu, 5. Promocja powiatu oraz współpraca powiatu z gminami, innymi powiatami oraz ze społecznościami lokalnymi i regionalnymi innych państw.	Program Rozwoju Powiatu Lubartowskiego na lata 2015-2022

Cel strategiczny 7: Przeciwdziałanie bezrobociu oraz aktywizacja lokalnego rynku pracy Kierunki działań: 2. Podejmowanie działań zmniejszających bezrobocie. Cel strategiczny 8: Budowa społeczeństwa obywatelskiego i zwiększenie aktywności społecznej mieszkańców Kierunki działań: 2. Wsparcie samorządności i przedsiębiorczości i aktywności społecznej młodych ludzi, 4. Wsparcie lub współrealizacja z NGO projektów społecznych poprzez wzmocnienie współpracy samorządu z organizacjami pozarządowymi, 5. Współpraca z organizacjami pozarządowymi oraz wspieranie inicjatyw oddolnych na rzecz rozwoju powiatu.	
Cel strategiczny 2: Wsparcie i aktywizacja osób niepełnosprawnych i starszych w powiecie lubartowskim. Cel szczegółowy 3: Poprawa jakości życia osób niepełnosprawnych oraz osób starszych w powiecie lubartowskim. Cel strategiczny 3.: Przeciwdziałanie powstawaniu zjawiska bezrobocia, ubóstwa i wykluczenia społecznego w powiecie lubartowskim. Cel szczegółowy 2: Podnoszenie poziomu aktywności zawodowej, przygotowanie do podjęcia pracy oraz aktywizowanie osób bezrobotnych i poszukujących pracy. Cel szczegółowy 3: Wzrost aktywności osób niepełnosprawnych na rynku pracy. Cel szczegółowy 4: Współpraca z samorządami lokalnymi na rzecz aktywizacji zawodowej.	Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Powiatu Lubartowskiego na lata 2021-2027

Szczegółowej **analizie komplementarności i spójności** poddano głównie **strategie i programy 10 gmin współtworzących LGD**. Wyniki przeprowadzonej analizy wskazują, iż ponad 70% celów sformułowanych w tych dokumentach strategicznych było komplementarnych z celami LSR co do zakresu, 30% było częściowo komplementarnych z LSR co do zakresu a częściowo zbieżnych co do zakresu i komplementarnych co do sposobu. Pozostałe cele były zbieżnych co do zakresu i komplementarne co do sposobu z celami LSR. Nieliczne – ok. 3% celów przedstawionych w analizowanych dokumentach gminnych, powiatowych i wojewódzkich wiąże się z pewnym ryzykiem konfliktu z celami LSR. Nie ma to jednak istotnego znaczenia z punktu widzenia realizacji zasady komplementarności LSR. W ramach LSR zaplanowano cele, przedsięwzięcia i działania wzajemnie się uzupełniające. Realizację 3 celów powiązano z przedsięwzięciami, które będą osiągane w sposób spójny i kompleksowy, z użyciem różnych metod oraz z zaangażowaniem różnych sektorów i partnerów. **Uwzględnienie uwarunkowań i potencjałów rozwojowych obszaru LSR, powiązań przyczynowo-skutkowych pomiędzy diagnozą, analizą strategiczną i częścią planistyczną strategii, przy równoczesnym wykorzystaniu wiedzy i doświadczeń różnych partnerów sektora społecznego, gospodarczego i publicznego pozwoliło na osiągnięcie komplementarności i synergii strategii. Przedsięwzięcia i działania zaplanowane w LSR są ze sobą powiązane i wzajemnie się uzupełniają, tworzą spójną całość i są komplementarne wobec siebie.** Realizacja komplementarnych celów i przedsięwzięć w ramach LSR pozwala na kumulację ich rezultatów, tworząc, tzw. „efekt skali” zwiększa ich trwałość oraz pozwala uzyskać efekty długofalowe. Wykorzystaniu komplementarności sprzyja zastosowanie odpowiednich narzędzi i rozwiązań polegających na zintegrowanym podejściu do rozwoju, a z drugiej włączaniu partnerów społecznych, gospodarczych i publicznych do realizacji celów i przedsięwzięć LSR. Dla zapewnienia efektywności działań komplementarnych, nieodłącznym elementem powinna być synergia, którą należy rozumieć jako współdziałanie, kooperację czynników skuteczniejszą niż suma ich oddzielnych działań.³ W wyniku realizacji celów, działań i projektów komplementarnych LSR osiągnięty zostanie **efekt synergii**, wzajemnego wzmocnienia efektów interwencji publicznej oraz rezultatów uzyskanych wskutek realizacji działań i projektów uzupełniających się wzajemnie. Realizacja takich projektów przyczyni się do uzyskania wartości dodanej LSR. **Dobór zakresu wsparcia** w ramach LSR wynika z przeprowadzonych badań wśród społeczności lokalnej, wprost wynika z analizy dostępnych danych w odniesieniu do zdefiniowanych problemów i potrzeb społecznych, które wynikają bezpośrednio z diagnozy oraz analizy strategicznej. Zastosowano odpowiednie metody i techniki partycypacyjne, które gwarantują, że rozwiązania przyjęte w części planistycznej strategii, zostały wypracowane przy udziale lokalnej społeczności. Sposób wdrażania LSR określa plan działania, jest on ściśle skorelowany ze zdefiniowanymi celami i wskaźnikami ich osiągnięcia. Zaplanowane przedsięwzięcia zostały skonsultowane z przedstawicielami wszystkich sektorów: publicznego, gospodarczego, społecznego oraz mieszkańców obszaru LGD. Pozwoliło to na precyzyjne określenie planowanych do osiągnięcia efektów poszczególnych działań oraz czasu ich realizacji. **Metodami wdrażania operacji w ramach LSR są:**

³ Kopański W., Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych z almanachem, Oficyna Wyd. Rytm, Dom Wyd. Bellona, Warszawa 2007

prorowadzenie konkursów na wybór operacji realizujących cele LSR, wdrażanie projektów grantowych, operacji własnych, rozwijanie projektów realizowanych w partnerstwie. Realizowane przez LGD projekty grantowe to szansa dla podmiotów, które nie mogą skorzystać z funduszy w ramach innych działań np.: ze względu na niewielką kwotę pomocy, a ich operacje realizują cele i wskaźniki LSR niemożliwe do osiągnięcia innymi metodami, są formą wsparcia działań na małą skalę, służącą aktywizacji lokalnych środowisk. Realizacja projektów w partnerstwie ma wpływ na wzmacnianie kadry partnerów oraz uzyskiwanych rezultatów poprzez wymianę doświadczeń i wiedzy między partnerami. Istotnym aspektem opisu jest również wpływ zastosowania podejścia LEADER/RLKS na rozwój społeczny, w tym wzrost potencjału członków lokalnych społeczności. Wzrost potencjału członków lokalnej społeczności odbywać się będzie poprzez rozwijanie zdolności mieszkańców LGD, wspieranie integracji społecznej, w szczególności osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, realizacja oddolnych najciekawszych pomysłów tworzenia produktów lokalnych, wspólnych działań na rzecz rozwoju regionu, zagospodarowania terenów bogatych przyrodniczo, kulturowo, wyeksponowanie i promowanie najciekawszych elementów z historii terenu. Mieszkańcy obszaru LGD uczestniczyli w procesie diagnozy środowiska lokalnego, tworzyli obszar potrzeb i zasobów, planowali rozwój swoich miejscowości, dostarczali w ten sposób nowej wiedzy na temat sposobów integracji środowiska lokalnego. **Korzyści z komplementarności i synergii** w przypadku LSR dla LGD „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem” odnoszą się do zaplanowanych celów i działań w ramach poszczególnych obszarów, które uzupełniają się i prowadzą do osiągnięcia zakładanych efektów na poziomie oddziaływania, w szczególności, zintegrowanego rozwoju lokalnego, wzrostu gospodarczego, włączenia społecznego i aktywizowania obszarów wiejskich.

Efekty te zostaną osiągnięte głównie poprzez wsparcie zakładania i rozwoju działalności gospodarczej, poprawę infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej, odnowę obiektów dziedzictwa lokalnego, jak też wykorzystanie potencjału i zasobów obszaru, ochronę środowiska i zachowanie unikalnych walorów przyrodniczych i krajobrazowych, tworzenie partnerstw lokalnych, zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju i innowacyjności. Realizacja projektów komplementarnych przyczynia się do osiągnięcia **dodatkowych korzyści**, tj.: oszczędność nakładów finansowych i czasu realizacji, ułatwienie realizacji następnego, komplementarnego przedsięwzięcia, osiągnięcia dodatkowych, trwalszych produktów i rezultatów, skutecznego zaspokojenia potrzeb i rozwiązania problemów społeczno-gospodarczych na obszarze LSR, rozwijania współpracy różnych partnerów również spoza obszaru LSR. Lokalna Strategia Rozwoju została przygotowana z uwzględnieniem podejścia partnerskiego, w odniesieniu do partnerów skupionych w LGD (inkluzywność) oraz partnerstwie LGD z innymi podmiotami zarówno z obszaru objętego LSR (jednostki samorządu terytorialnego), jak i spoza obszaru. Podejście LEADER to realizacja zasady oddolności finansowania, oddolności wyboru metod i projektów, które służą realizacji założeń LSR. LGD Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem” przewiduje możliwość realizacji projektów wykraczających poza obszar jednostek administracyjnych gmin, w tym zagranicznych, spoza obszaru objętego daną LSR oraz **finansowania ich z różnych źródeł** (tj. krajowe, FIO, norweskie, amerykańskie czy szwajcarskie, środki programów transgranicznych, a także środki z innych fundacji albo inne potencjalne źródła finansowania przedsięwzięć wynikających z LSR, w tym także EFSI w zakresie nieobjętym RLKS). W procesie tym będą angażowani nowi partnerzy, którzy mogą tworzyć nowe organizacje, nowe sieci i obszary współpracy. Działania LGD przyczynią się do podniesienia poziomu współpracy partnerskiej realizatorów LSR i integracji trójsektorowej, która może dotyczyć działań prowadzonych w jednym lub kilku sektorach oraz związków między różnymi partnerami gospodarczymi, społecznymi, kulturowymi, środowiskowymi oraz zaangażowanymi sektorami. Zintegrowane podejście oznacza także zaangażowanie przedstawicieli różnych sektorów gospodarki oraz wykorzystanie lokalnych zasobów przyrodniczych, kulturowych i historycznych. Partnerstwo w ramach LSR stwarza warunki do pojawienia się wartości dodanej przez sam mechanizm synergii, czyli powstawania dodatkowej jakości i może generować wartość dodaną, jaką są nowe rozwiązania czy innowacyjne sposoby rozwiązywania problemów i zaspokajania potrzeb mieszkańców obszaru LSR. **Wartością dodaną komplementarności i synergii LSR** będzie wzmocnienie kapitału społecznego lokalnych społeczności poprzez rozwijanie współpracy i kontaktów, budowę wzajemnego zaufania, wymianę informacji, które sprzyjają, podejmowaniu ryzyka i innowacjom, w tym społecznym. Dodatkowo wpłynie to na poprawę otoczenia instytucjonalnego na poziomie lokalnym zgodnie z zasadą „good governance”, gdzie proces opracowania i wdrażania LSR obejmuje instytucje, organizacje sektora publicznego, organizacje sektora pozarządowego i gospodarczego i będzie polegał na zarządzaniu sprawami publicznymi istotnymi dla społeczności lokalnej poprzez współpracę. Brak dominacji sektora publicznego oznacza zgodność z ideą współrządzenia wdrażaną w programach, zaś wpływy przedstawicieli poszczególnych sektorów gospodarki na decyzje lokalne równoważą się. Według zasad programu wspierającego, członkowie rady reprezentujący sektor publiczny nie stanowią więcej niż 50% jej składu. Znaczący wpływ na decyzje wyborze celów strategii i lokalnych projektów do realizacji mają społeczności lokalne zorganizowane w sektorze

pozarządowym i przedsiębiorcy i mieszkańcy, zatem podmioty spoza sektora publicznego. Lepsze efekty i wyniki w ramach wdrażania LSR przyniesie realizacja projektów komplementarnych stąd zaplanowano realizację projektów miękkich ze wsparciem inwestycyjnym, realizację kilku projektów przynoszących efekt skali, innowacje, rozwijanie umiejętności społeczności lokalnej poprzez działania animacyjne na rzecz konkretnych celów/obszarów strategii, uwzględniając synergię między projektami z kilku obszarów (gospodarczy/środowiskowy/ społeczny) oraz realizację projektów przez grupy dotychczas mniej aktywne.

Rozdział VI Cele i wskaźniki

Partycypacja społeczna w procesie formułowania celów i wskaźników LSR

Podstawą do sformułowania celów LSR były przeprowadzone szerokie działania konsultacyjne ze społecznością lokalną obszaru LGD. Wypracowane we wcześniejszym etapie konsultacji analizy problemów i potrzeb mieszkańców obszaru LGD zostały poddane dalszej analizie podczas warsztatów strategicznych oraz konsultacji społecznych. W ramach tego procesu zastosowano następujące metody partycypacyjne: **1) Warsztaty strategiczne – odbyły się w każdej z 10 gmin obszaru LSR.** Dokonano na nich przede wszystkim zamiany zidentyfikowanych problemów i potrzeb na propozycje celów i przedsięwzięć; **2) Ankieta internetowa** - opublikowano na stronie internetowej ankietę dotyczącą formułowania celów i propozycji przedsięwzięć; **3) Prace w ramach Grupy Roboczej** - dokonano weryfikacji zebranych ankiet i sformulowano ogólne założenia celów, przedsięwzięć oraz wskaźników LSR, jak też planu działania; **4) Konsultacje społeczne (forma internetowa)** – na stronie internetowej LGD opublikowano propozycje celów i przedsięwzięć, które zostały poddane konsultacjom społecznym. Podczas nich wszyscy mieszkańcy obszaru LSR mieli możliwość zgłaszania uwag i propozycji. Społeczność lokalna obszaru miała możliwość wypowiedzenia się na temat trafności, zasadności i realności realizacji sformulowanych celów oraz wskaźników; **5) Punkt konsultacyjny** - zainteresowani mieszkańcy obszaru mieli możliwość osobistego, e-mailowego lub telefonicznego zgłaszania uwag i propozycji do projektu celów oraz wskaźników. Informacje o funkcjonowaniu punktu zostały przekazane do jednostek administracji samorządowej, organizacji społecznych oraz przedsiębiorców. Zostały też zamieszczone na stronie internetowej LGD.

Efekty działań partycypacyjnych pozwoliły na precyzyjne określenie celów, przedsięwzięć i wskaźników ich realizacji, jak również planu działania, których realizacja będzie pozytywnie wpływać na **zintegrowany rozwój lokalny**.

Uzasadnieniem formuły celów LSR są wyniki diagnozy obszaru LSR, analizy SWOT oraz przeprowadzonych konsultacji społecznych z zastosowaniem różnych metod partycypacyjnych. Dodatkowo podkreślić także należy fakt, iż sformułowane cele wpisują się w polityki publiczne prowadzone przez samorządy gminne obszaru LSR, zawarte w ich strategiach rozwoju lokalnego oraz strategii i programów regionalnych i krajowych. W wyniku analiz strategii rozwoju lokalnego 10 gmin obszaru LSR okazało się, iż zidentyfikowane obszary problemowe oraz kierunki rozwoju stanowią odzwierciedlenie prowadzonych lokalnych polityk. Poza tym we wszystkich analizowanych strategiach pojawia się w słabych stronach problem bezrobocia i małej aktywności mieszkańców. Co zresztą potwierdziły również analizy SWOT przeprowadzone podczas konsultacji z mieszkańcami obszaru LGD. Dodatkowo we wszystkich strategiach uwzględniono potrzebę rozwoju infrastruktury publicznej, która ma służyć lokalnej społeczności, a także prowadzić do poprawy jakości życia i przeciwdziałania problemom w sferze społecznej.

Zasadniczym kierunkiem rozwoju obszaru LSR jest poprawa jakości i warunków życia mieszkańców poprzez podniesienie atrakcyjności społeczno-gospodarczej oraz promowanie rozwoju innowacyjnego i inkluzywnego. Przeprowadzona diagnoza obszaru oraz analiza SWOT wskazała na główne czynniki rozwojowe obszaru LSR oraz obszary problemowe wymagające określonej interwencji z uwzględnieniem istniejących szans i zagrożeń. Zdiagnozowany potencjał rozwojowy obszaru LSR jest zdeterminowany głównie atrakcyjnością turystyczną, walorami środowiskowo-krajobrazowymi oraz aktywnością społeczności lokalnej. Jednocześnie istniejąca sytuacja społeczno-ekonomiczna obszaru uniemożliwia efektywne wykorzystanie tego potencjału do poprawy warunków życia i rozwoju lokalnej gospodarki. Do tego dochodzą czynniki zewnętrzne wpływające negatywnie na potencjał rozwojowy i przynoszące niekorzystne następstwa istniejących problemów społeczno-gospodarczych, takie jak: migracje, niska konkurencyjność lokalnej gospodarki, brak innowacyjnych przedsięwzięć w sektorze gospodarczym, społecznym i prywatnym. Podstawowym zatem zadaniem w procesie kreowania rozwoju lokalnego tego obszaru jest efektywne wykorzystanie istniejących zasobów i potencjału przy aktywnym włączeniu lokalnej społeczności w ten proces.

Powiązanie celów ogólnych, przypisanych im celów szczegółowych i przedsięwzięć z diagnozą obszaru

Jednym z najważniejszych determinantów będących podstawą do określenia celów i przedsięwzięć była diagnoza obszaru LSR, sformułowana w oparciu o złożony proces konsultacji społecznych, licznych analiz i badań źródłowych. Istotą diagnozy obszaru jest wskazanie w poszczególnych częściach, z jednej strony na stan obecny sytuacji społecznej i gospodarczej obszaru LSR, z drugiej zaś na uwarunkowania rozwojowe i zidentyfikowane obszary problemowe. Poddany analizie w diagnozie obszaru LSR potencjał rozwojowy oraz zasoby społeczne, gospodarcze, turystyczne i przyrodnicze stanowią kluczowe podłoże do budowania rozwoju lokalnego obszaru, wzrostu

konkurencyjności, atrakcyjności tego terenu, jak również wspierania i aktywizacji lokalnej społeczności, a w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji.

Uszczegółowieniem, a zarazem bezpośrednim instrumentem realizacji celów LSR są zaplanowane przedsięwzięcia. Odnoszą się one bezpośrednio do istniejących zasobów i potencjału obszaru, jak również stanowią szansę na zniwelowanie jego słabych stron oraz uniknięcie zagrożeń.

Innowacyjność celów i przedsięwzięć

W każdym z zaplanowanych celów i przedsięwzięć przewidziano elementy innowacyjności. Premiowane będą operacja innowacyjne, mające postać nowych produktów, usług, sposobu realizacji i organizacji przedsięwzięcia, metody marketingowej, czy też wykorzystania nowych technologii, jako elementu operacji. Znajdzie to odzwierciedlenie w kryteriach oceny operacji.

Opis przedsięwzięć realizowanych w LSR a także wskazanie sposobu ich realizacji wraz z uzasadnieniem

Cel 1. Rozwój integracji oraz zwiększenie włączenia społecznego i wyrównanie szans rozwojowych mieszkańców obszaru LSR poprzez poprawę dostępu do małej infrastruktury publicznej z wykorzystaniem działań innowacyjnych i partnerskich	
Przedsięwzięcie 1.1. Kreowanie przestrzeni sąsiedzkich do integracji i wypoczynku oraz podnoszenie estetyki przestrzeni publicznej poprzez tworzenie nowej infrastruktury lub modernizację istniejącej	
Sposób realizacji przedsięwzięcia	
Przedsięwzięcie będzie realizowane w formie konkursów poprzez wsparcie projektów z zakresu infrastruktury rekreacyjnej lub sportowej lub kulturalnej służącej aktywizacji i integracji społeczności lokalnych, także integracji międzypokoleniowej, w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji. Beneficjentami wsparcia będą jednostki sektora finansów publicznych lub organizacje pozarządowe. Planuje się dofinansowanie łącznie 10 operacji na całkowitą kwotę 408 000 EUR .	
Uzasadnienie realizacji przedsięwzięcia	
Uzasadnieniem planowanego przedsięwzięcia są wyniki konsultacji społecznych, analizy danych statystycznych oraz diagnozy i analizy SWOT. Zaspokojenie potrzeb lokalnej społeczności, poprawa jakości życia mieszkańców, zwiększenie poziomu integracji społecznej oraz przeciwdziałanie wielu patologiom społecznym są możliwe dzięki m. in. poprawie stanu infrastruktury rekreacyjnej, sportowej lub kulturalnej. Przewiduje się, iż dzięki realizacji przedsięwzięcia zwiększy się liczba osób korzystających z obiektów tej infrastruktury, jak również zmniejszy się poziom patologii społecznych poprzez zwiększenie możliwości zagospodarowania wolnego czasu np. dla młodzieży. Realizacja przedsięwzięcia przyczyni się także do rozwoju integracji międzypokoleniowej. Odpowiednio przygotowane miejsca do rekreacji i inicjatyw kulturalnych staną się podstawą do realizacji działań aktywizujących lokalną społeczność, w szczególności osoby z grup w niekorzystnej sytuacji.	
Przedsięwzięcie 1.2 Budowa, odnowa i rozwój szlaków i obiektów turystycznych, zabytkowych i przyrodniczych oraz tworzenie produktów turystycznych, które przyczynią się do dywersyfikacji i ukierunkowania strumienia ruchu turystycznego w regionie z wykorzystaniem działań innowacyjnych i partnerskich	
Sposób realizacji przedsięwzięcia	
Przedsięwzięcie będzie realizowane w formie konkursów poprzez wsparcie projektów z zakresu infrastruktury turystycznej lub związanej z ochroną i kultywowaniem dziedzictwa historycznego lub kulturowego lub przyrodniczego. Realizowane w ramach przedsięwzięcia operacje będą zawierać w sobie komponent innowacyjny w wymiarze technologicznym lub produktowym lub organizacyjnym lub marketingowym. Beneficjentami wsparcia będą jednostki sektora finansów publicznych lub organizacje pozarządowe lub kościoły i związki wyznaniowe. Planuje się dofinansowanie łącznie 10 operacji na całkowitą kwotę 323 800 EUR .	
Uzasadnienie realizacji przedsięwzięcia	
Uzasadnieniem planowanego przedsięwzięcia są wyniki konsultacji społecznych oraz diagnozy i analizy SWOT. Z diagnozy wynika, że obszar LSR jest bardzo atrakcyjny pod względem turystycznym. Istnieje także wiele obiektów mających wartość historyczną oraz stanowiących o lokalnych tradycjach i dziedzictwie kulturowym. Niestety często ich zły stan oraz liczne braki w ilości i jakości obiektów infrastrukturalnych powodują, że potencjał turystyczny obszaru nie jest efektywnie wykorzystywany i nie osiąga się znaczącej wartości dodanej dla lokalnej gospodarki oraz społeczeństwa. Słaby stan infrastruktury wpływa negatywnie na proces kultywowania i poznawania lokalnych tradycji, obyczajów czy też historii. Przedstawiciele lokalnej społeczności podczas konsultacji społecznych przedstawiali m. in. te problemy oraz duże potrzeby w zakresie budowy obiektów infrastruktury turystycznej oraz ochrony i odnowienia obiektów dziedzictwa lokalnego. Realizacja przedsięwzięcia przyczyni się do podniesienia atrakcyjności turystycznej obszaru LSR oraz wpłynie pozytywnie na poprawę wizerunku obszaru i lepszą jakość życia mieszkańców.	
Przedsięwzięcie 1.5 Budowa potencjału i integracji lokalnych społeczności, w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji poprzez organizację lokalnych wydarzeń rekreacyjnych lub sportowych lub kulturalnych bazujących na lokalnym potencjale.	

Sposób realizacji przedsięwzięcia	
Przedsięwzięcie będzie realizowane w ramach konkursu. W ramach przedsięwzięcia zostaną zorganizowane wydarzenia rekreacyjne, sportowe i kulturalne związane z promocją, turystyczną i kulturalną obszaru LSR. Uczestnikami działań będą mieszkańcy obszaru, instytucje kultury, osoby w niekorzystnej sytuacji oraz organizacje społeczne. W ramach przedsięwzięcia zostanie zorganizowanych łącznie 9 działań na łączną kwotę 113 000 EUR.	
Uzasadnienie realizacji przedsięwzięcia	
Działania w ramach przedsięwzięcia są spójne z innymi działaniami związanymi z podnoszeniem atrakcyjności obszaru, oraz jego promocją oraz poprawą warunków życia i promowaniem włączenia społecznego. Wyniki przeprowadzonej analizy SWOT oraz diagnozy i konsultacji społecznych wskazały na problem niewystarczającej ilości lokalnych wydarzeń w których mogą wziąć udział mieszkańcy LSR. Realizacja przedsięwzięcia wpłynie pozytywnie na promocję obszaru oraz podniesienie jego atrakcyjności społecznej i turystycznej.	
Cel 2. Stymulowanie zrównoważonego i innowacyjnego rozwoju gospodarczego obszaru LSR poprzez tworzenie i rozwój przedsiębiorstw wdrażających projekty na rzecz aktywizacji i integracji społeczności lokalnej z elementami innowacyjności oraz podnoszenie kompetencji i kwalifikacji biznesowych w szczególności wśród grup w niekorzystnej sytuacji	
Przedsięwzięcie 2.1. Zakładanie działalności gospodarczej związanej z rozwojem turystyki lub rekreacji lub produktów i przetwórstwa lokalnego oraz aktywizacji i włączenia społecznego	
Sposób realizacji przedsięwzięcia	
Przedsięwzięcie będzie realizowane w ramach konkursu poprzez wsparcie projektów z zakresu podejmowania działalności gospodarczej, której przedmiotem będą działalności zbieżne z celami LSR. Dotyczyć będą w szczególności turystyki, rekreacji, produktów lokalnych i przetwórstwa lokalnego oraz aktywizacji i włączenia społecznego. Premiowane będą projekty z elementami innowacyjności. Planuje się dofinansowanie łącznie 10 operacji na całkowitą kwotę 320 000 EUR. Przedsięwzięcie dedykowane jest mieszkańcom obszaru LSR, w szczególności zaś przedstawicielom grup w niekorzystnej sytuacji, którzy jako wnioskodawcy premiowani są w kryteriach wyboru.	
Uzasadnienie realizacji przedsięwzięcia	
Przedsięwzięcie ukierunkowane na wsparcie podejmowania działalności gospodarczej ma swoje uzasadnienie w wynikach diagnozy obszaru oraz konsultacji społecznych, w których wskazuje się jako największy problem obszaru – wysokie bezrobocie i słaba sytuację gospodarczą obszaru. Dodatkowo LGD przewiduje skierowanie tego wsparcia do grup w niekorzystnej sytuacji, które zgodnie z przeprowadzoną diagnozą są mało aktywne na polu biznesowym. Wyniki konsultacji społecznych wskazują, że na obszarze LSR istnieje duży deficyt firm świadczących usługi turystyczne, rekreacyjne oraz związane z aktywizacją integracją społeczną. Przedsięwzięcie będzie komplementarne względem przedsięwzięć 1.1, 1.2, 3.1, 3.2.	
Przedsięwzięcie 2.2. Rozwój działalności gospodarczej związane z turystyką lub rekreacją lub produktami i przetwórstwem lokalnym oraz aktywizacją i włączeniem społecznym	
Sposób realizacji przedsięwzięcia	
Przedsięwzięcie będzie realizowane w ramach konkursu poprzez wsparcie projektów z zakresu rozwijania działalności gospodarczej. Beneficjentami będą działające przedsiębiorstwa z obszaru LSR. Operacje będą dotyczyć sfery turystyki, rekreacji, produktów lokalnych, przetwórstwa lokalnego oraz aktywizacji i włączenia społecznego. Premiowane będą projekty z elementami innowacyjności. Planuje się dofinansowanie łącznie 6 operacji na całkowitą kwotę 402 000 EUR.	
Uzasadnienie realizacji przedsięwzięcia	
Przedsięwzięcie ukierunkowane na wsparcie rozwoju działalności gospodarczej ma swoje uzasadnienie w wynikach diagnozy obszaru oraz konsultacji społecznych, w których wskazuje się jako największy problem obszaru – wysokie bezrobocie i słabnący poziom rozwoju przedsiębiorczości. Działające na obszarze LSR firmy otrzymają możliwość rozwoju działalności, zatrudnienia nowych pracowników oraz rozwoju oferowanych usług i produktów z elementami innowacyjności, co wpłynie na podniesienie ich konkurencyjności oraz poprawę atrakcyjności społecznej, gospodarczej i turystycznego całego obszaru LSR.	
Cel 3. Rozwój i promocja produktów lokalnych oraz rynków zbytu poprzez inicjowanie i rozwój współpracy w ramach krótkich łańcuchów żywnościowych, w tym innowacyjnych form sprzedaży	
Przedsięwzięcie 3.1. Organizacja szkoleń, warsztatów, konkursów oraz innych przedsięwzięć promocyjno-edukacyjnych na rzecz rozwoju i promocji lokalnych produktów, ich certyfikacji oraz sprzedaży bezpośredniej, w tym form innowacyjnych	
Sposób realizacji przedsięwzięcia	
Przedsięwzięcie będzie realizowane w ramach operacji własnej. W ramach przedsięwzięcia zostaną zorganizowane szkolenia, warsztaty, konkursy, wydane publikacje dotyczące promocji i rozwoju produktu lokalnego. Uczestnikami działań będą mieszkańcy obszaru, w szczególności z grup w niekorzystnej sytuacji zainteresowani produkcją lokalnych wyrobów oraz ich przetwarzaniem i sprzedażą bezpośrednią. Realizacja przedsięwzięcia pozwoli na odpowiednie przygotowanie lokalnej społeczności do wdrożenia spójnych działań związanych z rozwojem produktów lokalnych oraz udziałem w tworzeniu krótkich łańcuchów żywności na obszarze LSR. W ramach przedsięwzięcia zostanie	

zorganizowanych łącznie 4 działań na łączną kwotę 53 200 EUR.
Uzasadnienie realizacji przedsięwzięcia
Uzasadnieniem planowanego przedsięwzięcia są wyniki konsultacji społecznych oraz diagnozy i analizy SWOT. Mieszkańcy obszaru LSR posiadają warunki, możliwości, odpowiedni potencjał, oraz wyrażają potrzebę wsparcia w zakresie wytwarzania i sprzedaży produktów wytworzonych we własnych gospodarstwach na danym terenie. Przeprowadzone spotkania konsultacyjne w gminach tworzących LGD uwiaryściły zarówno ogromny potencjał lokalnej społeczności w tym zakresie, jak też konieczność stworzenia możliwości właściwej identyfikacji takich produktów, przekazania fachowej wiedzy związanej z ich wytwarzaniem na większą skalę oraz wprowadzaniem na rynek. Przedsięwzięcie będzie komplementarne z przedsięwzięciami 2.1, 3.2; 3.3.
Przedsięwzięcie 3.2. Organizacja innowacyjnych form dystrybucji produktów lokalnych, w szczególności: targów, giełd, wystaw, punktów zbytu oraz tworzenie portali internetowych i wydawanie publikacji związanych z promocją i zbytem produktów lokalnych
Sposób realizacji przedsięwzięcia
Przedsięwzięcie będzie realizowane w ramach konkursu. W ramach przedsięwzięcia zostaną zorganizowane targi, giełdy, wystawy, punkty zbytu oraz zostanie stworzony portal internetowy poprzez który lokalni producenci będą mogli sprzedawać swoje produkty. Uczestnikami działań będą głównie rolnicy produkujący lokalne wyroby zainteresowani ich promocją i sprzedażą. Realizacja przedsięwzięcia jest komplementarna z przedsięwzięciem 3.1; 3.3. W ramach przedsięwzięcia zostanie zorganizowanych łącznie 1 działanie (KŁŻ) na łączną kwotę 65 000 EUR.
Uzasadnienie realizacji przedsięwzięcia
Uzasadnieniem planowanego przedsięwzięcia są wyniki konsultacji społecznych oraz diagnozy i analizy SWOT. Przedstawianym przez mieszkańców obszaru LSR problemem jest brak wsparcia w zakresie promocji wytwarzanych przez nich produktów lokalnych, jak również rynków zbytu tych produktów, a także innowacyjnych form sprzedaży bezpośredniej. Zrealizowanie wcześniejszych przedsięwzięć pozwoli na istotne liczby zwiększenie mieszkańców zajmujących się wytwarzaniem produktu lokalnego oraz jego sprzedażą. Zatem uzasadnione jest wsparcie producentów w postaci organizacji targów i giełd promocyjnych, punktów zbytu oraz stworzenia portalu internetowego i innych innowacyjnych narzędzi służących rozwojowi sprzedaży bezpośredniej.
Przedsięwzięcie 3.3. Nawiązywanie partnerstw krajowych i międzynarodowych oraz wymiana doświadczeń związanych z rozwojem i promocją współpracy w ramach krótkich łańcuchów dostaw, poprzez organizację wyjazdów studyjnych
Sposób realizacji przedsięwzięcia
Przedsięwzięcie będzie realizowane w ramach konkursu. W ramach przedsięwzięcia zostaną nawiązane partnerstwo krajowe i zagraniczne w sferze rozwoju produktów lokalnych i krótkich łańcuchów żywności. Głównym elementem przedsięwzięcia będzie organizacja wyjazdu studyjnego krajowego oraz zagranicznego w celu poznania doświadczeń i innowacyjnych rozwiązań dotyczących sprzedaży bezpośredniej produktów lokalnych. W ramach przedsięwzięcia zostanie zorganizowanych łącznie 3 działania na łączną kwotę 65 000 EUR.
Uzasadnienie realizacji przedsięwzięcia
Uzasadnieniem planowanego przedsięwzięcia są wyniki konsultacji społecznych oraz diagnozy i analizy SWOT. Uczestnicy konsultacji społecznych wskazywali na słabe strony w procesie rozwoju sprzedaży bezpośredniej produktów lokalnych związane z brakiem nabywania doświadczeń i poznawania ciekawych, efektywnych i innowacyjnych rozwiązań u innych producentów lokalnych w kraju i za granicą. Nawiązanie partnerstw krajowych i zagranicznych pozwoli na podniesienie kompetencji, wiedzy i świadomości dotyczącej korzyści z włączenia się do krótkich łańcuchów żywności. Realizacja niniejszego przedsięwzięcia jest elementem spójnej koncepcji rozwoju i promocji produktów lokalnych, a także utworzenia krótkich łańcuchów żywności na obszarze LSR.

Specyfikacja wskaźników przypisanych do przedsięwzięć i celów szczegółowych

Wskaźniki realizacji celów oraz przedsięwzięć zostały wymienione w Załączniku 2 – Plan działania. Ich wybór został dokonany przede wszystkim w oparciu o przeprowadzone konsultacje społeczne oraz prace Grupy roboczej, która ustaliła wagi dla poszczególnych zaproponowanych wcześniej wskaźników.

Efekty celów realizowanych w ramach LSR będą mierzone wskaźnikami rezultatu, w tym wyznaczonymi w Planie Strategicznym dla Wspólnej Polityki Rolnej 2023-2027 dla Interwencji I.13.1 LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność. Wskaźniki rezultatu:

Dla celu 1: Rozwój integracji oraz zwiększenie włączenia społecznego i wyrównanie szans rozwojowych mieszkańców obszaru LSR poprzez poprawę dostępu do małej infrastruktury publicznej z wykorzystaniem działań innowacyjnych i partnerskich:

- **R.41PR Łączenie obszarów wiejskich w Europie:** odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR.
- **R.42 Promowanie włączenia społecznego:** liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego.

Przedsięwzięcia dla celu 1	Wskaźnik produktu	Wskaźnik rezultatu
Kreowanie przestrzeni do integracji i wypoczynku oraz podnoszenie estetyki przestrzeni publicznej poprzez tworzenie nowej infrastruktury lub modernizację istniejącej	P.1.1	W.1.1
Budowa, odnowa i rozwój szlaków i obiektów turystycznych, zabytkowych i przyrodniczych oraz tworzenie produktów turystycznych, które przyczyniają się do dywersyfikacji i ukierunkowania strumienia ruchu turystycznego w regionie z wykorzystaniem działań innowacyjnych i partnerskich	P.1.2	W.1.2
Budowa potencjału i integracji lokalnych społeczności, w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji poprzez organizację lokalnych wydarzeń rekreacyjnych lub sportowych lub kulturalnych bazujących na lokalnym potencjale.	P.1.5	W.1.5

Dla celu 2: **Stymulowanie zrównoważonego i innowacyjnego rozwoju gospodarczego obszaru LSR poprzez tworzenie i rozwój przedsiębiorstw wdrażających projekty na rzecz aktywizacji i integracji społeczności lokalnej elementami innowacyjności oraz podnoszenie kompetencji i kwalifikacji biznesowych w szczególności wśród grup w niekorzystnej sytuacji:**

- **R.37 Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich:** nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów. WPR. Liczba utworzonych miejsc pracy.
- **R.1PR Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom:** liczba osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy lub biorących udział w grupach operacyjnych europejskiego partnerstwa innowacyjnego (EPI) wspieranych w ramach WPR, by zwiększyć zrównoważoną efektywność gospodarczą, społeczną, środowiskową, klimatyczną i w zakresie gospodarowania zasobami.

Przedsięwzięcia dla celu 2	Wskaźnik produktu	Wskaźnik rezultatu
Zakładanie działalności gospodarczej związanej z rozwojem turystyki, rekreacji, produktów i przetwórstwa lokalnego oraz aktywizacji i włączenia społecznego	P.2.1	W.2.1
Rozwój działalności gospodarczej związanej z turystyką, rekreacją, produktami i przetwórstwem lokalnym oraz aktywizacją i włączeniem społecznym	P.2.2	W.2.2

Dla celu 3: **Rozwój i promocja produktów lokalnych oraz rynków zbytu poprzez inicjowanie i rozwój współpracy w ramach krótkich łańcuchów żywnościowych, w tym innowacyjnych form sprzedaży:**

- **R.1PR Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom:** liczba osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy lub biorących udział w grupach operacyjnych europejskiego partnerstwa innowacyjnego (EPI) wspieranych w ramach WPR, by zwiększyć zrównoważoną efektywność gospodarczą, społeczną, środowiskową, klimatyczną i w zakresie gospodarowania zasobami.
- **R.10PR Lepsza organizacja łańcucha dostaw:** odsetek gospodarstw uczestniczących w grupach producentów, organizacjach producentów, lokalnych rynkach, krótkich cyklach łańcucha dostaw i systemach jakości objętych wsparciem WPR.

Przedsięwzięcia dla celu 3	Wskaźnik produktu	Wskaźnik rezultatu
Organizacja szkoleń, warsztatów, konkursów oraz innych przedsięwzięć promocyjno-ekukacyjnych na rzecz rozwoju i promocji lokalnych produktów, ich certyfikatów oraz sprzedaży bezpośredniej, w tym form innowacyjnych	P.3.1	W.3.1
Tworzenie krótkich łańcuchów żywności poprzez organizację innowacyjnych form dystrybucji produktów lokalnych, w szczególności targów, giełd, wystaw punktów zbytu oraz tworzenie portali internetowych i wydawanie publikacji związanych z promocją i zbytem produktów lokalnych	P.3.2	W.3.2
Nawiązywanie partnerstw krajowych i międzynarodowych oraz wymiana doświadczeń związanych z rozwojem i promocją współpracy w ramach krótkich łańcuchów dostaw, poprzez organizację wyjazdów studyjnych	P.3.3	W.3.3

Źródłem pozyskania danych do pomiaru wskaźników będą dane GUS, sprawozdania beneficjentów oraz dane LGD. Dane będą monitorowane przez Biuro LGD oraz poddawane okresowej ewaluacji, zgodnie z informacjami zawartymi w Procedurze monitoringu i ewaluacji.

Rozdział VII Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru**Ogólna charakterystyka wewnętrznej organizacji pracy LGD, w tym przyjętych rozwiązań formalno-instytucjonalnych procedur**

LGD ocenia operacje np. obowiązujących przepisów prawnych, wytycznych, regulaminów, dokumentacji konkursowej oraz przyjętych procedur. Za prawidłowy przebieg naboru wniosków odpowiada Zarząd Stowarzyszenia. Prawidłowy przebieg naborów oraz stosowanie przyjętych procedur nadzoruje Dyrektor Biura LGD wraz z pracownikami Biura LGD. Wybór operacji dokonuje Rada LGD, która jest organem decyzyjnym. Decyzje Rady są podejmowane zgodnie z przyjętymi procedurami i Regulaminem Rady.

Lokalna Grupa Działania w oparciu o szerokie konsultacje społeczne opracowała niedyskryminujące i przejrzyste procedury oceny i wyboru oraz obiektywne kryteria wyboru operacji, które pozwalają uniknąć konfliktu interesów i gwarantują, że żadna pojedyncza grupa interesu nie kontroluje procesu podejmowania decyzji. Procedury oceny i wyboru operacji oraz kryteria wyboru ustalane były w drodze zróżnicowanych form konsultacji społecznych, z zastosowaniem 3 technik opisanych w Rozdz. 3 LSR, tj.: prac Grupy Roboczej, konsultacji internetowych, punktu konsultacyjnego. Niniejsze procedury opracowano mając na uwadze wskazane wcześniej problemy i potrzeby, przedsięwzięcia, cele i wskaźniki. Przygotowanie zasad odnoszących się do wyboru operacji ściśle na podstawie powyżej wymienionych elementów zapewnia spójność w ramach całej LSR i zagwarantuje, że wybrane zostaną jedynie te operacje, które faktycznie przyczyniają się do realizacji celów LSR.

Wnioski składane do LGD, kwalifikujące się do udzielenia pomocy w ramach inicjatywy Leader, mogą dotyczyć tylko działań i projektów zgodnych z celami LSR. Ich realizacja powinna w możliwie najwyższym stopniu pozytywnie oddziaływać na środowisko, prowadzić do tworzenia nowych miejsc pracy, być zgodna z innymi dokumentami planistycznymi danego obszaru oraz odznaczać się innowacyjnością, przyczyniając się do poprawy ogólnej jakości i warunków życia mieszkańców na obszarze LGD. Celem nadrzędnym procedur jest przeprowadzenie sprawnego i transparentnego wyboru operacji w oparciu o przeprowadzone konsultacje społeczne dotyczące określenia problemów, celów, przedsięwzięć i wskaźników.

Przyjęte procedury oceny i wyboru operacji oparte są o następujące założenia:

- określono sposób organizacji naborów (tryb ogłaszania, czas trwania, miejsce składania wniosków)
- wybór operacji przez Radę, której skład odpowiada wymogom trójsektorowości, i w której składzie są przedstawiciele zdiagnozowanych grup w niekorzystnej sytuacji, tj.: kobiet wiejskich, rolników małorolnych, seniorów, OSP, sołtys.
- zastosowano mechanizmy gwarantujące utrzymanie zasady parytetów przy wyborze operacji dotyczących sektora publicznego i pojedynczych grup interesu, w tym celu wprowadzono rejestr interesu członków organu decyzyjnego. Żadna z grup interesów nie posiada więcej niż 49% głosów,
- zapewniono, że wyniki oceny i wyboru operacji przez Radę będą podawane do publicznej wiadomości po zakończeniu pracy Rady wraz z protokołami, w których będą zawarte informacje o ewentualnych wyłączeniach z procesu decyzyjnego ze wskazaniem, których wniosków dotyczy,
- zastosowano mechanizmy gwarantujące wyłączenie członków Rady z oceny operacji w przypadku wystąpienia ich powiązań lub konfliktu interesów z wnioskodawcą zarówno na wniosek członka Rady oraz z uzasadnionych przyczyn na wniosek Przewodniczącego Rady,
- zastosowano transparentne, obiektywne, jasne i niezmiennie zasady w trakcie naboru kryteriów ocen wniosków,
- określono szczegółowy sposób informowania o wynikach oceny i możliwości wniesienia protestu zapewniającą możliwość skutecznego protestu (warunki, sposób, termin),
- wprowadzono zasady ustalania przez Radę kwot wsparcia poszczególnych operacji,
- przewidziano, wskazano i opisano sposób udostępniania procedur do wiadomości publicznej (wszystkie informacje będą na bieżąco zamieszczane na stronie LGD (www.lgdlobartow.org.pl)),
- szczegółowo określono zasady podejmowania decyzji w sprawie wyboru operacji (opisano: ocenę wniosków, dokumentowanie oceny, określono wzory dokumentów np. karta oceny zgodności z programem, karta oceny operacji pod względem spełniania kryteriów wyboru, pod względem zgodności z LSR),
- opracowano przejrzyste i niedyskryminujące procedury wyboru i realizacji operacji własnych oraz projektów grantowych, szczegółowo opisując proces wyboru grantobiorców, sposób rozliczania, monitoring i kontrolę.

Propozycje zmian procedury i kryteriów mogą być zgłaszane przez mieszkańców, pracowników Biura oraz organy LGD i podlegają konsultacjom społecznym zgodnie z zapisami LSR, z zastrzeżeniem, że zmiany te nie mogą być dokonywane w trakcie trwania konkursu, a w całym procesie w ramach danego naboru stosowane będą te same kryteria i procedury.

Sposób ustanawiania i zmiany kryteriów wyboru

Kryteria wyboru ustalono w efekcie przeprowadzonych konsultacji społecznych zgodnie z wymogami określonymi w Planie Strategicznym dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027, ustawie o RLKS oraz dokumentach i wytycznych szczegółowych. Posiadają metodologię wyliczenia oraz są mierzalne albo zawierają szczegółowy opis wyjaśniający wymagania konieczne do spełnienia danego kryterium, niebudzące wątpliwości

interpretacyjnych, posiadają dodatkowe opisy/ definicje, oraz sposób przyznawania wag nie budzi wątpliwości. Zasady ustalania lub zmiany kryteriów są przejrzyste. Procedura tworzenia i zmiany kryteriów jest konsultowana ze społecznością lokalną.

W Regulaminie Rady opisano procedurę aktualizacji kryteriów wyboru operacji i ich konsultacji z mieszkańcami. Zmiany będą dokonywane na podstawie wniosków członków Rady, Zarządu oraz członków stowarzyszenia składanych do Zarządu LGD a także na podstawie wyników ewaluacji LSR dokonywanych zgodnie z przyjętym planem ewaluacji. Regulamin obejmuje również procedurę ogłaszania naboru wniosków. Niezależnie od Regulaminu Rady opracowano procedurę aktualizacji LSR.

Punkty przyznawane są w szczególności dla operacji zwiększających atrakcyjność turystyczną obszaru, promujących jego walory przyrodnicze, promujących lokalne produkty. W kryteriach ocen znaczącą liczbę punktów mogą otrzymać wnioski dobrze przygotowane, kompletne pod względem wymaganych załączników. Wszystkie kryteria zostały szczegółowo opisane, a na użytek niektórych z nich sformułowane zostały definicje kluczowych pojęć, np. innowacyjności lub grupy w niekorzystnej sytuacji. Specyfika kryteriów odnosi się także do premiowania utworzonych miejsc pracy i innowacyjności przedsięwzięć.

Kryteria są adekwatne do diagnozy, ponieważ ustalone były podczas przeprowadzanych konsultacji społecznych na których to społeczność lokalna zgłaszała uwagi.

Kryteria zapewniają wybór operacji przyczyniających się do osiągnięcia poszczególnych celów LSR i bezpośrednio odnoszą się do wskaźników produktu i rezultatu LSR, ponieważ w stworzonych kartach oceny znajdują się kryteria punktowe powiązane z oddziaływaniem operacji na najważniejsze obszary oddziaływania LSR.

Innowacyjność i partnerstwo w kryteriach

Ważnym kryterium wyboru operacji jest innowacyjność, która jest definiowana jako wdrożenie nowego na obszarze LSR lub znacząco udoskonalonego produktu, usługi, procesu, organizacji lub nowego sposobu wykorzystania lub zmobilizowania istniejących lokalnych zasobów: przyrodniczych, historycznych, kulturowych, a także nowe sposoby zaangażowania lokalnej społeczności. **Innowacyjność w szczególności oznacza wdrożenie: 1) nowego sposobu wykorzystania zasobów lokalnych; lub 2) nowych rodzajów usług, produktów, sposobów zaspokajania potrzeb; lub 3) nowych funkcji obszaru; lub 4) nowego sposobu angażowania społeczności lokalnej; lub 5) nowych rozwiązań organizacyjnych; lub 6) nowych technik marketingowych; lub 7) nowych form organizacji pracy.**

Kryterium innowacyjności jest odmiennie punktowane w przypadku operacji innowacyjnych w skali całej LGD oraz operacji innowacyjnych w skali danej gminy, na terenie której jest realizowany.

Promowanie operacji innowacyjnych ma wpłynąć zarówno na poprawę atrakcyjności obszaru LSR, jak też konkurencyjności gospodarki lokalnej i jakości życia, w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji, głównie w tych sferach problemowych, w których tradycyjne rozwiązania nie przynosiły dotychczas pożądanego efektu.

Planowane operacje będą oceniane także pod kątem kryterium partnerstwa. Punktowane będą projekty realizowane w partnerstwie, składającym się z co najmniej 2 partnerów. Najwyżej będą punktowane projekty realizowane w partnerstwie międzysektorowym (publiczno-społecznym). Punktowane projekty partnerskie będą oceniane także pod kątem kryterium wpływu tworzonego partnerstwa na rozwiązanie zidentyfikowanych problemów na obszarze LSR. Spełnienie kryterium partnerstwa będzie weryfikowane na podstawie umowy podpisanej między partnerami, która powinna określać zadania partnerów w projekcie.

Projekty projekty partnerskie

W LSR zaplanowano 3 operacje realizowane w partnerstwie krajowym i zagranicznym na łączną kwotę 65 000 EUR.

W ramach celu 3 przewiduje się realizację 3 operacji w partnerstwie (3 projekty partnerstwie z LGD z terenu Polski). Projekty realizowane w partnerstwie będą dotyczyć przedsięwzięcia 3.3 Nawiązywanie partnerstw krajowych oraz wymiana doświadczeń związanych z rozwojem i promocją współpracy w ramach krótkich łańcuchów dostaw, poprzez organizację wyjazdów studyjnych.

Rozdział VIII Plan działania

Plan działania przedstawia sposób i czas osiągania wskaźników dla celów LSR oraz przedsięwzięć zidentyfikowanych w procesie konsultacji społecznych (stanowi załącznik do LSR). Obejmuje sześciolletni okres wdrażania LSR (2024-2029) z podziałem na poszczególne lata, w których ujęto poziom realizacji poszczególnych wskaźników w wymiarze ilościowym i procentowym. **W Planie Działania założono wykorzystanie udzielonego wsparcia na wdrażanie LSR w co najmniej 40% środków do 30 czerwca 2026 roku oraz w co najmniej 80% środków do 31 grudnia 2027 roku (kamienie milowe).**

Plan Działania obejmuje trzy cele oraz łącznie 10 rodzajów przedsięwzięć. Najwięcej, bo 40 operacji zaplanowano w ramach C.1 Rozwój integracji oraz zwiększenie włączenia społecznego i wyrównanie szans rozwojowych mieszkańców obszaru LSR poprzez poprawę dostępu do małej infrastruktury publicznej z wykorzystaniem działań innowacyjnych i partnerskich. 20 z nich będzie realizowanych w drodze konkursowej, kolejne 20 w formie grantów.

Plan działania LSR jest powiązany z logiką realizacji celów. W swojej strukturze odnosi się do każdego celu oraz przedsięwzięcia odrębnie. Wskazuje też na konkretne wskaźniki na poziomie produktu oznaczone wartością i jednostką miary. Określone w planie działania wskaźniki są zaplanowane etapowo w przyjętym harmonogramie.

Harmonogram LSR został podzielony na lata od 2024 do 2029. W pierwszym okresie (2024-2025) zostaną zrealizowane operacje dotyczące przedsięwzięć integrująco-aktywizujących, szkoleń biznesowych oraz 2 operacje związane z rozwojem infrastruktury publicznej. Efektem tego ma być poprawa dostępu lokalnej społeczności do infrastruktury turystycznej oraz aktywizacja biznesowa i nabycie wiedzy w zakresie prowadzenia własnej działalności gospodarczej. Pozwoli to na stworzenie zachęty do aplikowania o wsparcie na założenie własnego biznesu przewidziane do realizacji w 2025 roku. W latach 2025-2026 zostaną zakontraktowane operacje dotyczące zakładania oraz rozwoju działalności gospodarczej. Zostaną także przeprowadzone konkursy na rozwój infrastruktury publicznej w ramach celu 1 oraz tworzenia krótkich łańcuchów żywności. W efekcie tego na koniec 2026 zostanie udzielone wsparcie w wysokości ponad 70% całości budżetu LSR. **Realizacja dalszych operacji związanych z aktywizacją i integracją lokalnej społeczności, rozwojem infrastruktury publicznej, rozwojem krótkich łańcuchów żywności oraz współpracą partnerską przyczyni się do wykorzystania na koniec 2027 roku ponad 90% całości budżetu LSR (kamienie milowe) oraz osiągnięcia zakładanych wskaźników LSR.**

Rozdział IX Plan finansowy LSR

Źródłem finansowania wdrażania LSR będzie przede wszystkim Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, w ramach PS WPR a także środki krajowe i środki własne beneficjentów. Kwota dofinansowania na wdrażanie wynosi 1 750 000 EUR, zaś na zarządzanie 412 500 EUR.

Dodatkowo planuje się finansować działania związane z realizacją LSR poprzez pozyskiwanie środków finansujących cele założone w LSR, w szczególności Celu 1 i przedsięwzięć 1.3 i 1.4, które dotyczą aktywizacji i integracji społecznej mieszkańców, a także Celu 3 i przedsięwzięć 3.1 i 3.2 odnoszących się do rozwoju produktów lokalnych i krótkich łańcuchów żywności. Źródłami dodatkowego finansowania powyższych przedsięwzięć będą następujące programy:

- Program Fundusze Europejskie dla Lubelskiego na lata 2021-2027, Cel Szczegółowy: 4h) wspieranie aktywnego włączenia społecznego w celu promowania równości szans, niedyskryminacji i aktywnego uczestnictwa, oraz zwiększanie zdolności do zatrudnienia, w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji; Działanie 8.1 Aktywizacja społeczna i zawodowa; Cel Szczegółowy: 4j) wspieranie integracji społeczno-gospodarczej społeczności marginalizowanych, Działanie 8.4 Integracja społeczno-gospodarcza społeczności marginalizowanych.
- Rządowy Program Fundusz Inicjatyw Obywatelskich NOWEFIO na lata 2021-2030;
- Rządowy Program Fundusz Młodzieżowy na lata 2022-2033.

Zaplanowana alokacja środków finansowych na realizację LSR jest ściśle skorelowana z planem celów i przedsięwzięć do realizacji, jak również wynika z założonych wskaźników. **Podstawowym czynnikiem determinującym plan finansowy LSR była przeprowadzona diagnoza obszaru, analiza SWOT oraz wyrażone podczas licznych konsultacji społecznych potrzeby oraz oczekiwania lokalnej społeczności obszaru LSR.** W procesie planowania budżetu LSR wzięto także pod uwagę określone kategorie beneficjentów zainteresowanych potencjalnym wsparciem na operacje mające wpływ na realizację celów i wskaźników LSR. W szczególności dotyczyło to jednostek sektora finansów publicznych.

Rozdział X Monitoring i ewaluacja

Procedura monitoringu i ewaluacji będzie prowadzona w celu oceny stopnia realizacji wskaźników i planowanych przedsięwzięć, weryfikacji założonych w LSR celów oraz określenia czy LSR jest wdrażana prawidłowo, a jej realizacja przebiega zgodnie z założeniami.

Zasady monitoringu i ewaluacji LSR zostały opracowane na podstawie wniosków i wyników prac: Grupy Roboczej, konsultacji internetowych oraz Panelu Ekspertów, przeprowadzonych w ramach zastosowanych metod partycypacyjnych w procesie opracowania LSR.

Podmioty dokonujące ewaluacji

Ewaluacja i monitoring będą miały charakter wewnętrzny (w ramach LGD) raz zewnętrzny (przez niezależnych ekspertów).

Monitoring i ewaluacja - elementy, czas i okres oraz sposoby pozyskiwania danych

Ewaluacja wdrażania LSR			
Elementy poddane badaniu	Wykonawca badania	Czas i okres dokonywania pomiaru	Źródło danych i metody ich zbierania
1. Stopień realizacji celów i wskaźników LSR 2. Stopień wykorzystania budżetu LSR 3. Jakość stosowanych procedur i kryteriów wyboru operacji	Biuro LGD/ Zarząd/ Ekspert zewnętrzny	✓ Ewaluacja on-going: Czas pomiaru: I kwartał roku następującego po roku ocenianym Okres objęty pomiarem: rok kalendarzowy ✓ Ewaluacja ex-post: Czas pomiaru: jednorazowo po zakończeniu wdrażania LSR Okres objęty pomiarem: cały okres wdrażania LSR	✓ analizy własne Biura LGD, ✓ system monitoringu Instytucji Zarządzającej, ✓ ankiety ✓ statystyki, rejestry

Ewaluacja funkcjonowania LGD			
Elementy poddane badaniu	Wykonawca badania	Czas i okres dokonywania pomiaru	Źródło danych i metody ich zbierania
1. Efektywność pracowników biura 2. Jakość i efektywność świadczonego doradztwa, 3. Efektywność działalności LGD (aktywizacji i promocji) 4. Efektywność Planu szkoleń 5. Efektywność współpracy z innymi LGD oraz organizacjami	Biuro LGD/ Zarząd/ Ekspert zewnętrzny	✓ Ewaluacja on-going: Czas pomiaru: I kwartał roku następującego po roku ocenianym Okres objęty pomiarem: rok kalendarzowy ✓ Ewaluacja ex-post: jednorazowo po zakończeniu wdrażania LSR Okres objęty pomiarem: cały okres wdrażania LSR	✓ analizy własne Biura LGD, ✓ ankiety rejestry, statystyki

Monitorowanie wdrażania LSR			
Elementy poddane badaniu	Wykonawca badania	Źródło danych i metody ich zbierania	Czas i okres dokonywania pomiaru
1. Wskaźniki realizacji celów i przedsięwzięć LSR 2. Budżet LSR 3. Wywiązywanie się grantobiorców z zobowiązań umownych 4. Harmonogram ogłaszania konkursów	Biuro LGD	✓ system monitoringu Instytucji Zarządzającej, ✓ ankiety monitorujące/ sprawozdania z realizacji operacji, ✓ umowy o powierzeniu grantu, ✓ monitorowanie operacyjne na podstawie bezpośrednich rozmów z beneficjentami i wizji lokalnych na miejscu realizacji operacji. ✓ Analiza własna w oparciu o harmonogram	Na bieżąco.
Monitorowanie funkcjonowania LGD			
1. Plan komunikacji 2. Plan szkoleń pracowników Biura i członków organów 3. Zainteresowanie stroną internetową LGD 4. Zadowolenie z udzielonego doradztwa	Biuro LGD	✓ Analizy własne ✓ rejestr statystyk dotyczących strony internetowej LGD, ✓ ankiet przeprowadzanych z osobami korzystającymi z doradztwa świadczonego przez Biuro LGD,	Na bieżąco.

Wyniki z ewaluacji i analizy danych monitoringu zostaną wykorzystane do:

- analizy i oceny stopnia realizacji celów LSR, w szczególności pod względem zmiany, która zaszła w obszarach, w których były realizowane przedsięwzięcia;
- oceny postępu i efektów realizowanych przedsięwzięć;

- oceny poprawy sytuacji wśród ludności LSR z grup będących w niekorzystnej sytuacji, objętych przedsięwzięciami;
- identyfikacji i analizy problemów i ryzyk związanych ze wdrażaniem LSR, a także wprowadzenia ewentualnych korekt i usprawnień;
- oceny efektywności funkcjonowania LGD oraz oceny współpracy między partnerami;

Na podstawie przeprowadzonych analiz zostanie sporządzony raport, który zostanie przedstawiony organom i członkom LGD oraz opublikowany na stronie LGD.

Wykaz wykorzystanej literatury

1. Strategia Rozwoju Gminy Lubartów na lata 2021-2030,
2. Raport o Stanie Gminy Abramów za 2020 r.,
3. Strategia Rozwiązywanie Problemów Społecznych Gminy Abramów na lata 2016- 2025,
4. Strategia Rozwoju Gminy Firlej na lata 2015-2025,
5. Strategia Rozwoju Gospodarczego Gminy Michów,
6. Program Rozwoju Gminy Ostrówek na lata 2017 – 2022,
7. Strategia Rozwoju Lokalnego Miasta i Gminy Kock na lata 2016-2025,
8. Strategia Rozwoju Lokalnego Gminy Kamionka na lata 2015-2030,
9. Strategia Rozwoju Lokalnego Gminy Serniki na lata 2015-2023,
10. Lokalna Strategia Rozwoju LGD „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem”,
11. Strategia Rozwoju Ponadlokalnego Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego do roku 2030,
12. Raport o Stanie Powiatu Lubartowskiego za 2021 rok,
13. Program Rozwoju Powiatu Lubartowskiego na lata 2015 – 2022,
14. Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Lubartowskiego na lata 2021-2025,
15. Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Lubartowskiego na lata 2018 – 2020 z perspektywą do roku 2024,
16. Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Powiecie Lubartowskim na lata 2021 -2027,
17. Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku,
18. Regionalna Strategia Innowacji Województwa Lubelskiego do roku 2030,
19. Program Ochrony Środowiska Województwa Lubelskiego na lata 2020-2023 z perspektywą do roku 2027,
20. Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027 – projekt,
21. Polski Instytut Ekonomiczny, Branża turystyczna w Polsce, Obraz sprzed pandemii, Warszawa maj 2020 r.,
22. Lubelskie Regionalne Obserwatorium Turystyczne, Raport końcowy, Biostat,
23. Raport 2021, Muzeum Zamoyskich,
24. Dane Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego w latach 2014-2020,
25. Opracowania i Raporty Głównego Urzędu Statystycznego 2014-2020,
26. Dane Powszechnego Spisu Rolnego 2020 roku,
27. Dane Gminnych Ośrodków Pomocy Społecznej,
28. Dane Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Lublinie,
29. Raport z ewaluacji lokalnej strategii rozwoju i funkcjonowania Lokalnej Grupy Działania „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem”,
30. Raport monitoringowy Regionalnego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Lubelskim do roku 2020,
31. Urząd Regulacji Energetyki, <http://www.ure.gov.pl>,
32. Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska <https://crfop.gdos.gov.pl>,

Załącznik 1 Cele i przedsięwzięcia

Budżet (EUR)	Przedsięwzięcia w ramach C.1 Rozwój integracji oraz zwiększenie włączenia społecznego i wyrównanie szans rozwojowych mieszkańców obszaru LSR poprzez poprawę dostępu do małej infrastruktury publicznej z wykorzystaniem działań innowacyjnych i partnerskich	grupy docelowe	sposób realizacji
408 000	P.1.1 Kreowanie przestrzeni do integracji i wypoczynku oraz podnoszenie estetyki przestrzeni publicznej poprzez tworzenie nowej infrastruktury lub modernizację istniejącej	Jednostki sektora finansów publicznych, organizacje pozarządowe.	Konkurs
323 800	P.1.2 Budowa, odnowa i rozwój szlaków i obiektów turystycznych, zabytkowych i przyrodniczych oraz tworzenie produktów turystycznych, które przyczynią się do dywersyfikacji i ukierunkowania strumienia ruchu turystycznego w regionie z wykorzystaniem działań innowacyjnych i partnerskich	Jednostki sektora finansów publicznych, organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe.	Konkurs
113 000	P.1.5 Budowa potencjału i integracji lokalnych społeczności, w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji poprzez organizację lokalnych wydarzeń rekreacyjnych lub sportowych lub kulturalnych bazujących na lokalnym potencjale.	Organizacje pozarządowe,	Konkurs
	Przedsięwzięcia w ramach C.2 Stymulowanie zrównoważonego i innowacyjnego rozwoju gospodarczego obszaru LSR poprzez tworzenie i rozwój przedsiębiorstw wdrażających projekty na rzecz aktywizacji i integracji społeczności lokalnej elementami innowacyjności oraz podnoszenie kompetencji i kwalifikacji biznesowych w szczególności wśród grup w niekorzystnej sytuacji		
320 000	P.2.1 Zakładanie działalności gospodarczej związanej z rozwojem turystyki, rekreacji, produktów i przetwórstwa lokalnego oraz aktywizacji i włączenia społecznego	Mieszkańcy, grupy w niekorzystnej sytuacji	Konkurs
402 000	P.2.2 Rozwój działalności gospodarczej związanej z turystyką, rekreacją, produktami i przetwórstwem lokalnym oraz aktywizacją i włączeniem społecznym	Przedsiębiorcy, grupy w niekorzystnej sytuacji	Konkurs
	Przedsięwzięcia w ramach C.3 Rozwój i promocja produktów lokalnych oraz rynków zbytu poprzez inicjowanie i rozwój współpracy w ramach krótkich łańcuchów żywnościowych, w tym innowacyjnych form sprzedaży		
53 200	P.3.1 Organizacja szkoleń, warsztatów, konkursów oraz innych przedsięwzięć promocyjno-edukacyjnych na rzecz rozwoju i promocji lokalnych produktów, ich certyfikacji oraz sprzedaży bezpośredniej, w tym form innowacyjnych	Mieszkańcy, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, grupy w niekorzystnej sytuacji	Konkurs
65 000	P.3.2 Tworzenie krótkich łańcuchów żywności poprzez organizację innowacyjnych form dystrybucji produktów lokalnych, w szczególności: targów, giełd, wystaw, punktów zbytu oraz tworzenie portali internetowych i wydawanie publikacji związanych z promocją i zbytem produktów lokalnych	Rolnicy, producenci produktów lokalnych, rękodzielnicy, mieszkańcy, grupy w niekorzystnej sytuacji	Konkurs
65 000	P.3.3 Nawiązywanie partnerstw krajowych i międzynarodowych oraz wymiana doświadczeń związanych z rozwojem i promocją współpracy w ramach krótkich łańcuchów dostaw, poprzez organizację wyjazdów studyjnych	producenci produktów lokalnych, rolnicy, przedsiębiorcy, mieszkańcy	Konkurs

Załącznik 2 Plan działania

CEL	lata	do 31.12.2024		do 31.12.2025		do 31.12.2026		do 31.12.2027		do 31.12.2028		do 31.12.2029		Program
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	
C.1.	Rozwój integracji oraz zwiększenie włączenia społecznego i wyrównanie szans rozwojowych mieszkańców obszaru LSR poprzez poprawę dostępu do małej infrastruktury publicznej z wykorzystaniem działań innowacyjnych i partnerskich (kulturalnej, rekreacyjnej, turystycznej, związanej z dziedzictwem historycznym, kulturowym lub przyrodniczym)													
P. 1.1	Liczba wybudowanych lub zmodernizowanych ogólnodostępnych obiektów rekreacyjnych lub sportowych lub kulturalnych	0	0%	5 szt.	50%	5 szt.	100%	0 szt.	100%	0	100%	0	100%	PS WPR
P. 1.2	Liczba wybudowanych lub zmodernizowanych ogólnodostępnych obiektów turystycznych lub zabytkowych lub przyrodniczych	0	0%	7 szt.	70%	0	70%	3 szt.	100%	0	100%	0	100%	PS WPR
P.1.5	Budowa potencjału i integracji lokalnych społeczności, w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji poprzez organizację lokalnych wydarzeń rekreacyjnych lub sportowych lub kulturalnych bazujących na lokalnym potencjale.	0	0%	0 szt.	0%	0	0%	9 szt.	100%	0	0%	0	0%	PS WPR
W.1.1	R.41PR Łączenie obszarów wiejskich w Europie: odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i	0	X	2500 osób	X	5000 osób	X	5000 osób	X	5000 osób	X	5000 osób	X	PS WPR

	infrastruktury dzięki wsparciu z WPR. Liczba osób													
W.1.2	R.41PR Łączenie obszarów wiejskich w Europie: odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR. Liczba osób	0	X	3500 osób	X	3500 osób	X	5000 osób	X	5000 osób	X	5000 osób	X	PS WPR
W.1.5	R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego. Liczba osób	0	X	0	X	0	X	500 osób	50%	500 osób	100%	0	X	PS WPR
C. 2	Stymulowanie zrównoważonego i innowacyjnego rozwoju gospodarczego obszaru LSR poprzez tworzenie i rozwój przedsiębiorstw wdrażających projekty z elementami innowacyjności i ochrony środowiska i klimatu oraz podnoszenie kompetencji i kwalifikacji biznesowych w szczególności wśród grup w niekorzystnej sytuacji													
P.2.1	Liczba zrealizowanych operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa	0	0	5 szt.	50%	5 szt.	100%	0 szt.	100%	0	100%	0	100%	PS WPR
P.2.2	Liczba zrealizowanych operacji polegających na rozwoju przedsiębiorstwa	0	0	3 szt.	50%	0	50%	3 szt.	100%	0	100%	0	100%	PS WPR
W.2.1	R.37 Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich: nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów. Liczba utworzonych miejsc pracy	0	X	5 miejsc pracy	X	10 miejsc pracy	X	10 miejsc pracy	X	10 miejsc pracy	X	10 miejsc pracy	X	PS WPR
W.2.2	R.37 Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich: nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów. Liczba utworzonych miejsc pracy	0	X	3 miejsce pracy	X	0	X	6 miejsca pracy	X	6 miejsca pracy	X	6 miejsca pracy	X	PS WPR
C.3	Rozwój i promocja produktów lokalnych, przetwórstwa lokalnego oraz rynków zbytu poprzez inicjowanie i rozwój współpracy w ramach krótkich łańcuchów żywnościowych, w tym innowacyjnych form sprzedaży													

P.3.1	Liczba zrealizowanych przedsięwzięć promocyjno-edukacyjnych na rzecz rozwoju i promocji produktów lokalnych	0	0	2 szt.	40%	1 szt.	60%	1 szt.	80%	1 szt.	100%	0 szt.	100%	PS WPR
P.3.2	Liczba utworzonych krótkich łańcuchów żywności	0	0	0	0	0	0%	1 szt.	100%	0 szt.	100%	0 szt.	100%	PS WPR
P.3.3	Liczba zorganizowanych wyjazdów studyjnych	0	0	X	0	0	0%	2 szt.	100%	1 szt.	100%	0	100%	PS WPR
W.3.1	R.1PR Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom: liczba osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy lub biorących udział w grupach operacyjnych europejskiego partnerstwa innowacyjnego (EPI) wspieranych w ramach WPR, by zwiększyć zrównoważoną efektywność gospodarczą, społeczną, środowiskową, klimatyczną i w zakresie gospodarowania zasobami.	0	X	20 osób	X	30 osób	X	40 osób	X	50 osób	X	50 osób	X	PS WPR
W.3.2	R.10PR Lepsza organizacja łańcucha dostaw: odsetek gospodarstw uczestniczących w grupach producentów, organizacjach producentów, lokalnych rynkach, krótkich cyklach łańcucha dostaw i systemach jakości objętych wsparciem WPR. Liczba rolników	0	X	0	X	0	X	5 rolników	X	5 rolników	X	5 rolników	X	PS WPR
W.3.3.	R.1PR Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom: liczba osób	0	X	10 osób	X	20 osób	X	40 osób	X	40 osób	X	40 osób	X	PS WPR

korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy lub biorących udział w grupach operacyjnych europejskiego partnerstwa innowacyjnego (EPI) wspieranych w ramach WPR, by zwiększyć zrównoważoną efektywność gospodarczą, społeczną, środowiskową, klimatyczną i w zakresie gospodarowania zasobami.														
---	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Załącznik 3 Budżet LSR

PLANOWANA WYSOKOŚĆ ŚRODKÓW NA WDRAŻANIE LSR I ZARZĄDZANIE LSR				
Zakres wsparcia	Program/Fundusz			Środki ogółem (EUR)
	PS WPR	EFRR*	EFS+*	
Wdrażanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. b rozporządzenia nr 2021/1060)	1 750 000	0	0	1 750 000
Zarządzanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. c rozporządzenia nr 2021/1060)	412 500	0	0	412 500
Razem	2 162 500	0	0	2 162 500
* Wysokość środków danego funduszu na RLKS dostępnych dla LGD w danym województwie będzie wyższa o wartość wkładu krajowego, którego procentowy udział w tej kwocie jest określony dla danego FEW. ** W wierszu odpowiadającemu danemu EFSI, z którego LSR nie będzie finansowana, należy wstawić wartość „0”.				

Załącznik 4 Plan wykorzystania budżetu LSR

Fundusz	środki zakontraktowane (w Euro) do:													
	31.12.2024		31.12.2025		30.06.2026		31.12.2026		31.12.2027		31.12.2028		31.12.2029	
	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzyst ania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzyst ania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzyst ania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzyst ania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzyst ania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzyst ania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzyst ania budżetu LSR
EFRROW	0	0	849600	48,55	437200	73,53	437200	73,53	430600	98,14	26600	99,66	6000	100
EFS+	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EFRR	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
RAZEM	0	0	849600	48,55	437200	73,53	437200	73,53	430600	98,14	26600	99,66	6000	100